



Våld i ungas parrelationer

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Monika Sellgren Karlsson och Lisa Westfelt

urn:nbn:se:bra-1011

© Brottsförebyggande rådet 2021

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Våld i ungas parrelationer

Rapport 2021:15

Förord

Brå har fått i uppdrag av regeringen att studera vilka åtgärder som kan vidtas i samhället för att motverka våld i ungas parrelationer. I arbetet med uppdraget har Brå sammanställt svensk och internationell forskning på området, intervjuat professionella inom berörda myndigheter, organisationer inom civilsamhället och andra relevanta aktörer som arbetar med området våld i parrelationer, intervjuat unga personer som själva utsatts för våld i parrelation samt genomfört en idéverkstad med unga. Utifrån detta material föreslår Brå i denna rapport flera strategiska åtgärder för hur samhällets förebyggande och stödjande arbete kan förbättras på området. Målet är att rapportens kunskapsunderlag ska kunna användas av regeringen och aktörer med ett strategiskt ansvar för att motverka våld i parrelationer, och att rapporten även ska kunna utgöra ett kunskapsunderlag för dem som arbetar med frågor relaterade till ungas parrelaterade våld.

Rapporten har författats av utredarna Monika Sellgren Karlsson och Lisa Westfelt. Utredarna Sarah Lehtinen och Alexandra Skarp, projektassistenten Anna Repo och praktikanten Alice Carlsson har också bidragit i arbetet. Brå vill särskilt tacka professor emerita Margareta Hydén, Linköpings universitet, och professor Carolina Överlien, Stockholms universitet, som har läst ett utkast och bidragit med värdefulla synpunkter.

Brå vill rikta ett varmt tack till de personer som intervjuats eller som på annat sätt bidragit med sin tid, erfarenhet och kunskap.

Stockholm i oktober 2021

Kristina Svartz
Generaldirektör

David Shannon
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Uppdrag och syfte	7
Metod och material	7
Våldets karaktär och omfattning.....	8
Förklaringsmodeller och riskfaktorer	10
Förebyggande och stödjande insatser	12
Stora kunskapsluckor på området.....	14
Relevanta samhällsaktörer lyfter brister på flera områden	15
Unga önskar mer kunskap, bättre upptäckt av våld och förbättrat stöd till utsatta	16
Förslag till strategiska åtgärder	17
Inledning.....	21
Brås uppdrag.....	21
Syfte och frågeställningar.....	22
Avgränsningar och definitioner	22
Ett barnrättsperspektiv	24
Ett hbtqi-perspektiv.....	24
Metod och material	25
Rapportens disposition	27
Våldets karaktär och omfattning	29
Generella likheter i våldets karaktär mellan unga och vuxna	29
Stor spännvidd i våldshandlingar	30
Allvarliga konsekvenser av våldet	31
Omständigheter som särskiljer ungas situation.....	31
Omfattningen av våld i ungas parrelationer	36
Betydelsen av kön.....	42
Olika typer av våldsamma relationer och våldsutövare.....	44
Förklaringsmodeller och riskfaktorer	48
Förklaringsmodeller på olika nivåer.....	48
Riskfaktorer för våldsutövning	50

Förebyggande och stödjande åtgärder	59
En del av det våldspreventiva fältet	59
Generella utgångspunkter för det förebyggande och stödjande arbetet.	60
Kunskapsbilden om det förebyggande och stödjande arbetet mot våld i ungas parrelationer i Sverige	66
Lovande preventionsprogram mot våld i ungas parrelationer enligt den internationella forskningen	73
Behov av vidare kunskap	77
Det behövs kunskap om våldets omfattning, utveckling och karaktär ..	77
Det behövs kunskap om risk- och skyddsfaktorer i en svensk kontext .	78
Det behövs kunskap om ungas stödbehov	78
Studier om särskilt sårbara grupper och sexuella minoriteter.....	79
Utvärderingar av förebyggande program och stödjande insatser	79
Utvecklingsområden enligt aktörer	80
Synliggörande av problematiken och kunskap hos professionella	80
Upptäckt av våld i ungas parrelationer.....	82
Åtgärder för unga i riskgrupper	83
Återfallsförebyggande åtgärder för unga våldsutövare.....	85
Stöd och skydd för unga utsatta.....	87
Rättsväsendets hantering av våld i ungas parrelationer.....	88
Åtgärder för särskilt utsatta eller sårbara grupper av unga	90
Utvecklingsområden enligt unga	92
Öka ungas kunskap om relationsvåld	92
Att upptäcka ungas utsatthet	95
Förbättrat stöd till unga våldutsatta	98
Strategiska åtgärdsförslag	101
Synliggör våldet i ungas parrelationer	101
Stärk universella insatser för breda målgrupper.....	103
Stärk selektiva insatser för riskgrupper.....	105
Stärk möjligheten till upptäckt genom rutinmässiga frågor.....	107
Stärk arbetet med indikerade insatser.....	108

Särskilda åtgärder och insatser behövs för hbtqi-personer och särskilt sårbara grupper	110
Stärk rättsväsendets arbete mot våld i ungas parrelationer.....	111
Referenser	112
Bilageförteckning.....	140
Bilaga 1 Metodbilaga.....	141
Litteratursökningar.....	141
Intervjuer med aktörer.....	144
Intervjuer med unga som utsatts för våld i en parrelation	146
Idéverkstad med unga.....	148
Etiska ställningstaganden.....	149
Bilaga 2 Lovande förebyggande program enligt den internationella forskningen.	151
Bilaga 3 Beskrivning av de unga utsatta intervjupersonernas våldsutsatthet	161

Sammanfattning

Uppdrag och syfte

Brå har fått i uppdrag av regeringen att studera vilka åtgärder som kan vidtas i samhället för att motverka våld i ungas parrelationer. Enligt uppdraget ska Brå utifrån svensk och internationell forskning beskriva orsaksmekanismerna bakom sådant våld, identifiera förebyggande och stödjande åtgärder samt belysa vilka kunskapsluckor som finns på området. Brå ska även lämna förslag på strategiska åtgärder för hur samhällets förmåga i bred bemärkelse kan förbättras för att förebygga våld i nära relationer bland unga. I genomförandet av uppdraget ska Brå inhämta kunskap och erfarenheter från relevanta organisationer inom civilsamhället, berörda myndigheter och andra relevanta aktörer, ha ett tydligt hbtq- och barnrättsperspektiv samt tillvarata barns och ungas egna synpunkter och erfarenheter.

Målet med uppdraget är ett förbättrat kunskapsunderlag för att kunna stärka förebyggande och stödjande åtgärder mot våld i ungas parrelationer.

Metod och material

I arbetet med uppdraget har Brå tagit fram och analyserat fyra material:

- En kunskapssammanställning av svensk och internationell forskning samt av myndighetsrapporter, utvärderingar och liknande med relevans för uppdraget.
- Intervjuer med 52 personer inom 36 olika myndigheter, organisationer och andra aktörer som på olika sätt arbetar med frågor rörande våld i parrelationer, mäns våld mot kvinnor och ungas situation mer generellt.
- Intervjuer med 14 unga personer som själva utsatts för våld i en parrelation.
- Idéverkstad med fem unga personer, som genomfördes av ungdomsorganisationen Youth 2030 Movement.

Våldets karaktär och omfattning

Likheter med vuxnas våld, men också särskilda omständigheter för unga

Brås kunskapssammanställning visar att det finns stora likheter i det våld som förekommer i ungas respektive vuxnas parrelationer. Det gäller våldets dynamik, utveckling och process, samt upplevelser av våldet och dess konsekvenser. Den så kallade normaliseringsprocessen och våldscykeln, liksom överlappningen mellan olika former av våld, förekommer bland unga liksom bland vuxna. Det gäller också förekomsten av olika typer av våldsamma relationer och våldsutövare.

Samtidigt finns särskilda omständigheter kopplade till ungdomstiden som har betydelse för ungas, men inte vuxnas, relationsvåld. Det handlar bland annat om att ungdomstiden präglas av viktiga psykosociala förändringar och är en tid av identitetsskapande, intensiv social inlärning, och ökad autonomi i förhållande till föräldrar. Det är också under ungdomstiden som man börjar etablera starka känslomässiga band i parrelationer och som sexualiteten får en ökad betydelse för individen. Ungas mer begränsade erfarenheter av tidigare relationer kan också påverka hur de identifierar vad som är ett våldsamt beteende och vad som är ”normalt” i en relation.

Hemmet och skolan är viktiga arenor för många unga, åtminstone fram till 20-årsåldern. I båda dessa miljöer finns det vuxna med möjlighet att ingripa, och vuxnas reaktioner på våld har stor betydelse för om våldet upphör eller fortsätter. Även kompisnätverket är särskilt viktigt för ungdomar. Bland annat påverkar vänner vad som anses som acceptabelt beteende i relationer. En ytterligare aspekt är den centrala betydelsen av digitala medier och verktyg för ungas sociala interaktioner. Dessa kan utgöra såväl arenor för psykiskt våld som ett hjälpmedel för övervakning och kontroll av den som utsätts.

Konsekvenserna av våld i en parrelation kan också vara mer skadliga för unga än för vuxna. Våldsutsatthet eller våldsutövande under ungdomstidens kritiska utvecklingsfas påverkar möjligheterna till en framgångsrik övergång till vuxenlivet, vilket i sin tur riskerar att få negativa konsekvenser längre fram i livet.

Omfattningen av våld i ungas parrelationer

Det är svårt att bedöma den exakta omfattningen av ungas parrelaterade våld. Internationellt visar forskningen kraftiga variationer mellan olika studier, vilket bland annat hänger samman med skillnader i studiernas våldsdefinitioner, populationer, frågor och metoder, och skillnader i rapporteringsbenägenhet mellan exempelvis killar och tjejer.

Få studier har belyst ungas våldsutsatthet i parrelationer i Sverige. Ungdomar och särskilt unga vuxna tycks dock utifrån tidigare forskning vara mer utsatta jämfört med äldre vuxna. Den senaste svenska studien om omfattningen av ungas relationsvåld presenterar ingen könsuppdelad siffra för den totala utsattheten, men visade att 56 procent av tjejerna utsatts för psykiskt våld via digitala medier och 46 procent för psykiskt våld ansikte-mot-ansikte, av en nuvarande eller tidigare partner. Bland tjejerna hade 20 procent utsatts för fysiskt våld och 44 procent för sexuellt våld. Bland killarna hade 42 procent utsatts för psykiskt våld via digitala medier och 34 procent för psykiskt våld ansikte-mot-ansikte. 13 procent bland killarna hade utsatts för fysiskt våld och 10 procent för sexuellt våld av en nuvarande eller tidigare partner. Enligt en särskild modul i Nationella trygghetsundersökningen 2013 var det 23 procent av tjejerna och 14 procent av killarna i befolkningen i åldern 16–24 år som uppgav att de någon gång hade utsatts för parrelaterat våld. Den stora variationen i utsatthet mellan olika studier har bekräftats i såväl europeiska som nordamerikanska studier.

I Sverige saknas studier som belyst både utsatthet och våldsutövning i ungas parrelationer. Internationell forskning visar på både en hög grad av utsatthet och en hög grad av våldsutövning bland unga, och i vissa studier en högre grad av självrapporterad våldsutövning bland tjejer än bland killar. Samma forskning visar också en överlappning mellan att själv utsättas för våld och att också utöva våld i ungas parrelationer. De internationella studier som jämfört våldsutövning i parrelationer mellan heterosexuella och hbtqi-ungdomar, pekar mot att hbtqi-personer är mer utsatta för relationsvåld än heterosexuella ungdomar.

Skillnader i våldets karaktär, frekvens och konsekvenser, mellan tjejer och killar

Även om tjejer och killar rapporterar likartade nivåer av våldsutövning i en rad studier, visar forskningen att det finns skillnader mellan tjejer och killar när det gäller våldets karaktär, frekvens och konsekvenser. Tjejers våld är

ofta lindrigare än killars, och innehåller ett större inslag av verbalt våld, medan killar utövar mer sexuellt våld och mer allvarligt fysiskt våld. Konsekvenserna av partnervåldet är också större för tjejer än för killar. Jämfört med killar får tjejer bland annat oftare fysiska skador av våldet, behöver oftare vård, rapporterar mer negativa känslomässiga konsekvenser, mer rädsla för sin partner som en konsekvens av våldet, och mer rädsla att bli allvarligt skadad eller att dödas.

Olika våldsamma relationer och våldsutövare

Internationella forskningsstudier visar att relationsvåld bland unga inte kan betraktas som ett enhetligt fenomen med en gemensam dynamik och karaktär, och inte heller med gemensamma orsaks- eller riskfaktorer för alla typer av våldsutövare och utsatta. Några exempel på aspekter som skiljer sig mellan olika våldsamma relationer och våldsutövare är om våldet är ensidigt eller ömsesidigt inom relationen, om våldsutövningen enbart riktas mot partnern eller även mot andra personer, om våldet är förenat med kontrollerande beteenden, våldets allvarlighetsgrad, om våldet är sporadiskt eller ofta förekommande, eller om våldet kan kopplas till psykiatriska diagnoser, personlighetsstörningar eller andra antisociala beteenden. Studier om relationsvåld bland unga pekar också på att olika typer av våldsamma relationer och våldsutövare kan kopplas till olika bakgrunds- och riskfaktorer. Dessa skillnader är av relevans för att utveckla mer ändamåls- enliga och riktade insatser för olika grupper av unga som utövar eller utsätts för våld.

Förklaringsmodeller och riskfaktorer

Våld inom parrelationer är ett komplext fenomen. Det finns inte en enda förklaringsmodell eller någon enskild riskfaktor som kan förklara allt våld, bland annat eftersom våldet inte kan ses som ett enhetligt fenomen. Forskningen pekar på att det behövs ett integrativt ramverk som tar hänsyn till förklaringar och riskfaktorer på flera nivåer kring en individ och utifrån flera perspektiv.

Brå fokuserar i denna rapport huvudsakligen på riskfaktorer för våldsutövning. Utifrån ett individualpsykologiskt perspektiv har forskningen pekat på att psykisk ohälsa och sjukdom, antisociala personlighetsstörningar och neuropsykiatriska diagnoser har samband med ökad risk för våldsutövning i ungas parrelationer. Det gäller också vissa egenskaper som

låg självkontroll och impulsivitet, brist på känslomässig reglering, dåliga kommunikationsfärdigheter och aggressiva konflikthanteringsstilar. Även andra typer av antisociala beteenden och problem- och riskbeteenden har samband med ungas relationsvåldsutövning, såsom tidigare aggressiva beteenden, sexuella riskbeteenden, och bruk/missbruk av alkohol eller droger. Vissa typer av attityder har också betydelse, såsom accepterande attityder för våld inom relationer och mot tjejer, stereotypa föreställningar om maskulinitet och femininitet och traditionella könsrolls-föreställningar.

Utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv har forskningen visat att det finns ett samband mellan ungas relationsvåld och att ha utsatts för annat våld, försummelse eller övergrepp som barn, liksom att ha bevittnat våld mellan föräldrarna. Andra faktorer som också har samband med våldsutövning i ungas parrelationer är erfarenheter av olika former av bristande föräldraskap, konflikter i familjen och av våld i tidigare parrelationer. Kamratgruppens attityder och beteenden har också visat sig ha betydelse. Risken för våldsutövning är också kopplad till graden av konflikter i relationen, liksom till maktobalanser i relationen till följd av åldersskillnader.

Utifrån ett samhälleligt perspektiv har forskningen visat att en uppväxtmiljö där närområdet präglas av instabilitet, våld och en låg grad av social kontroll medför påfrestningar som ökar risken, eller förstärker andra risker, för våldsutövning i ungas parrelationer.

Utifrån en mer strukturell utgångspunkt pekar feministiska och genusteoretiska perspektiv på att våld i ungas parrelationer kan förstås som ett uttryck för ojämlika maktrelationer mellan män och kvinnor. Normativa föreställningar om kön, maskulinitet och våld möjliggör och skapar legitimitet för mäns och pojkars våld, särskilt normer som innebär en acceptans för våld mot kvinnor/flickor, föreställningar om mäns sexuella berättigande och en traditionell syn på manligt och kvinnligt. Det finns också viss forskning som pekar på att aggressiva media och pornografi kan skapa negativa förebilder och bidra till acceptans bland unga för våld i parrelationer.

När det gäller unga hbtqi-personer lyfter forskare även så kallad minoritetsstress som en faktor som påverkar risken att utöva våld mot en partner. Det handlar om en ständigt närvarande socialt baserad stress som beror på att man ständigt möter samhällets dominerande negativa värderingar kopplade till ens sexuella läggning, identitet eller uttryck, samt diskriminering och

utsatthet kopplad till detta. Stressen medför allvarliga negativa hälso-konsekvenser, som i sin tur ökar risken för att utöva våld.

Det behövs fortfarande mer kunskap om vilka riskfaktorer som väger tyngst, hur de samspelar och vid vilken ålder olika faktorer har störst betydelse. Generellt kan dock konstateras att en ansamling av riskfaktorer på flera olika nivåer runt en ung person ökar risken för våldsutövning i parrelationer.

Förebyggande och stödjande insatser

Att förebygga våld i ungas parrelationer kan ses som en del av ett bredare fält av våldsprevention. Sådan prevention kan handla om universella insatser (som riktas till alla unga, oavsett risken att utöva eller utsättas för våld), selektiva insatser (till grupper med en förhöjd risk för utsatthet eller våldsutövning) eller indikerade insatser (behandlande, skyddande, stödjande och återfallsförebyggande insatser till dem som redan har erfarenhet av våld).

Utifrån den kunskapssammanställning som Brå gjort om ungas parrelaterade våld, kan några viktiga generella slutsatser dras om det förebyggande och stödjande arbetet. Det är viktigt att insatser omfattar ett helhetsperspektiv och riktas mot orsaker och riskfaktorer bakom våldet på flera nivåer och arenor samtidigt. Förebyggande åtgärder behöver också vara långsiktiga, eftersom enstaka punktinsatser inte kan förväntas ha effekt på våldsbeteenden. Förebyggande insatser behöver komma in tidigt i ungas liv och vara återkommande under ungdomstiden, samt vara anpassade till olika faser i barns och ungas utveckling. Genom att involvera barn och unga själva i utformandet och implementeringen av insatserna, kan man öka möjligheterna att dessa upplevs som relevanta av de unga, utifrån deras liv och sammanhang. Forskningen pekar vidare på att insatser bör förhålla sig till den variation som finns i ungas parrelaterade våld, liksom till den relativt stora överlappningen mellan att utöva och utsättas för våld, och undvika att ensidigt (re)producera bilden av unga som antingen offer eller förövare. Viktigt är också att förebyggande insatser anpassas för att vara inkluderande och nå olika grupper av unga. Förebyggande och stödjande åtgärder behöver utgå från ungas livsomständigheter, liksom från särskilt viktiga arenor och aktörer i ungas liv. Det gäller exempelvis skolan, hemmet och föräldrarna, men även den starka betydelse som vännerna och det digitala umgänget har för unga. Forskningen om riskfaktorer för våld i ungas parrelationer lyfter flera grupper som har en förhöjd risk att utsättas för eller utöva

relationsvåld, och för dessa grupper är det viktigt med selektiva insatser som fokuserar på dessa riskfaktorer.

Stödbehoven hos unga relationsutsatta kan vara mycket varierade, bland annat beroende på individuella förutsättningar och karaktären på deras utsatthet. Det är därför viktigt att det finns möjlighet att anpassa stödinsatser till de individuella behov som kan finnas i det enskilda fallet. För att upptäcka ungas våldsutsatthet, lyfter den internationella forskningen behovet av att rutinmässigt ställa frågor om utsatthet för relationsvåld bland unga i olika vårdkontexter. Ökad kunskap om relationsvåld ger också bättre förutsättningar för att söka hjälp. Det gäller inte minst de unga själva, men det är även viktigt med kunskaphöjande åtgärder som ökar sannolikheten att våldet känns igen och fångas upp av andra personer i de sammanhang där våldet sker, såsom jämnåriga, föräldrar, skolpersonal och andra vuxna som möter unga.

Det finns i Sverige idag ett antal breda, universellt inriktade, våldsförebyggande program som vänder sig till unga (främst i skolmiljö). Dessa program kan i vissa fall innehålla delmoment som behandlar parrelaterat våld, men de flesta av programmen är inte utvärderade. Ett våldsförebyggande program med visst fokus på parrelaterat våld som också nyligen utvärderats, *Mentorer i våldsprevention*, har dock visat relativt små eller inga effekter på kunskap, attityder och beteenden hos unga. Ett program med ett mer specifikt fokus på ungas parrelaterade våld har identifierats, *Kärlek börjar aldrig med bråk*, men det har inte utvärderats.

På selektiv nivå har ett program identifierats med specifikt fokus på parrelaterat våld, *VIP-programmet*, som riktas till unga och vuxna med intellektuell eller psykisk funktionsnedsättning. Det har dock bara utvärderats för vuxna. De enda utvärderade program på selektiv nivå som används i Sverige tycks vara föräldrastödsprogram, som har fokus på att förebygga riskfaktorer tidigt under livet. Flera av dessa har visat positiva effekter utifrån programmets syfte, men det saknas kunskap om huruvida de har någon inverkan på våld i ungas parrelationer.

Internationellt finns ett flertal utvärderade program, framför allt med universell eller selektiv inriktning, som visats ha effekter på såväl ungas kunskaper och attityder som deras våldsbeteenden i just parrelationer. Det universellt inriktade programmet *Safe Dates*, som är skolbaserat men också vänder sig till föräldrar, har av flera forskare lyfts som ett av de mest

lovande. Programmet används inte i Sverige idag, men har tidigare rekommenderats av både SBU och MUCF. Safe Dates ingår också som en del i det bredare programmet *Dating Matters*, som inkluderar flera insatser över tid, fler föräldrakomponenter och ett fokus på närsamhället. Detta program har också utvärderats internationellt, med goda resultat på ungas relationsvåld.

Den kunskapsbild som framträtt är att metoder på en indikerad nivå för att förebygga återfall i våldsutövning bland unga är ett eftersatt område i Sverige. Det saknas kunskap om i vilken utsträckning det idag finns evidensbaserade, särskilt utformade eller anpassade metoder riktade till denna grupp, förutom för dem som är över 18 år och kan erbjudas Kriminalvårdens ackrediterade program. Även internationellt kan konstateras en brist på evidensbaserade metoder på indikerad nivå, särskilt för yngre unga. Ett internationellt program på indikerad nivå som utvärderats har dock identifierats, *Motivational interviews*, vilket visat viss evidens för att förebygga återfall i relationsvåld hos unga vuxna.

Även när det gäller stödjande åtgärder saknas en samlad kunskapsbild om det stöd som idag erbjuds i Sverige, inom kommuner, regioner eller ideell sektor, till unga med erfarenhet av våld i parrelationer. Endast en organisation inom ideell sektor, stiftelsen 1000 Möjligheter, som driver webbplatsen ungarelationer.se, har idag ett uttalat fokus på att stödja unga mellan 15 och 20 år som är utsatta eller utsätter någon för våld i en parrelation. Det finns dock även andra organisationer, med ett bredare fokus, som unga utsatta har möjlighet att vända sig till för att få stöd, exempelvis ungdoms-, tjej- och killjourer.

I Sverige finns också exempel på enstaka nationella kampanjer och handböcker om våldsförebyggande arbete, samt exempel på verksamhet för att öka upptäckt av relationsvåld, bland annat genom att rutinmässigt ställa frågor om våld till både unga och vuxna.

Stora kunskapsluckor på området

I Sverige finns idag en blygsam mängd forskning om våld i ungas parrelationer. Det finns ett stort behov av kunskap om omfattningen av ungas relationsvåld i Sverige, både vad gäller utsatthet och våldsutövning samt eventuellt överlappande våld. Prevalensstudier behöver också ta fram kunskap om karaktären på ungas våld, till exempel skillnader mellan

allvarlig och lindrig våldsutövning mellan könen och hos hbtqi-personer, samt arenor för våldet. Forskning om dödligt våld specifikt i ungas parrelationer saknas helt i Sverige idag.

Vidare saknas det helt forskning om riskfaktorer bakom ungas våldsutövning och utsatthet i Sverige idag, och det behövs även forskning om skyddande faktorer. Dessutom finns stora behov av kunskap om partnervåld i särskilt sårbara eller utsatta grupper av unga, till exempel studier om omfattning, karaktär, konsekvenser och åtgärdsbehov hos unga hbtqi-personer, unga med funktionsnedsättningar och unga som lever i hederskontext.

Brås arbete med uppdraget visar också att det finns stora behov av att utvärdera många av de våldsförebyggande metoder och insatser som görs idag, för att veta om de har effekter på våld i ungas parrelationer.

Relevanta samhällsaktörer lyfter brister på flera områden

I intervjuundersökningen med relevanta samhällsaktörer framkommer flera områden som i dagsläget präglas av brister i samhällets förmåga att motverka våld i ungas parrelationer. Aktörerna menar att problematiken ofta är osynlig i myndigheters kunskapsproduktion och sätt att organisera verksamheten, samt att kunskapen är låg hos många professionella som arbetar med frågan på strategisk nivå eller som arbetar direkt med barn och unga. Aktörerna beskriver också stora brister i samhällets förmåga att upptäcka såväl utsatthet som våldsutövning hos unga; till exempel är rutinmässiga frågor till unga om våld i deras egna relationer ett eftersatt område. Vidare anser flera att kunskapen om vilka riskfaktorer hos unga som ökar risken för våld i parrelationer inte är tillräckligt integrerad i åtgärder på området, vilket innebär att de grupper som har störst risk att utsättas för eller utöva våld nås av få särskilda åtgärder idag. Det finns också stora behov av åtgärder för att förebygga återfall hos unga våldsutövare. Dels är det få aktörer som erbjuder insatser till denna åldersgrupp, dels saknas kunskap om effektiva återfallsförebyggande metoder för olika typer av unga våldsutövare.

Även vad gäller samhällets stöd till unga som utsatts för våld i en parrelation pekar aktörerna på brister. Enligt de intervjuade aktörerna är det stöd som erbjuds framförallt koncentrerat till den ideella sektorn, där stödet inte är likvärdigt över landet. Även gällande samhällets möjligheter att skydda de unga som utsatts för allvarligt våld och hot om dödligt våld, pekar aktörerna

på brister. Såväl riskbedömningsinstrument som skyddade boenden tycks vara framtagna för vuxna. Aktörerna lyfter också att det kan finnas vissa hinder för att rättsväsendet ska kunna arbeta framgångsrikt för att utreda och åtala brotten i ungas parrelationer; till exempel att arbetet mot våld i nära relation bedrivs med ett huvudsakligt vuxenperspektiv. Slutligen har aktörerna velat lyfta fram att det också finns särskilda kunskaps- och stödbehov för några grupper av unga som är antingen särskilt utsatta eller särskilt sårbara, eller en kombination av dessa: unga hbtqi-personer, unga som lever i en hederskontext och unga med olika funktionsnedsättningar.

Unga önskar mer kunskap, bättre upptäckt av våld och förbättrat stöd till utsatta

Intervjuerna med unga som har erfarenheter av utsatthet i parrelationer, liksom idéverkstaden med unga, har gett inblick i vilka utvecklingsområden som unga själva önskar peka på. Dessa tre övergripande områden är 1) mer kunskap om relationsvåld till unga, 2) förbättrad upptäckt av våldet och 3) förbättrade stödmöjligheter för utsatta.

Såväl intervjupersonerna som deltagarna i idéverkstaden anser att unga behöver mer information om relationsvåld. De beskriver en stor osäkerhet om vad som räknas som våld, var gränsen går mellan sunda och osunda relationer samt var gränsen går till brottsligt beteende. De flesta tror att mer konkret information om olika aspekter av problematiken, liksom en levande diskussion om normer och värderingar kring relationer, sex och samtycke, kan vara förebyggande om det sker med ett utpräglat ungdomsperspektiv, tidigt i ungas liv och kontinuerligt. Flera menar att samhällsinformationen om våld i nära relationer idag har ett vuxenperspektiv som gör att unga inte känner igen sig.

Det framkommer också i Brås studie att de unga som själva utsatts för våld i en parrelation hade önskat att samhället och vuxna i deras omgivning hade haft bättre möjligheter att upptäcka våldet. Ytterst få av de unga utsatta som deltagit i intervjuerna hade berättat om våldet för någon. Många känner i efterhand att vuxenvärlden har svikit dem genom att inte se varningssignaler och inte våga fråga när de haft misstankar. Samtliga är positiva till att professionella som möter ungdomar rutinmässigt frågar dem om eventuella våldserfarenheter, om det görs på rätt sätt. De menar att frågor om våld är viktiga att ställa även om unga inte vågar berätta, eftersom frågorna i sig

innehåller en sorts information om vilka handlingar som definieras som våld och uppfattas som skadliga av omgivningen.

De som hade erfarenheter av utsatthet menade också att samhällets stödåtgärder till utsatta behöver förbättras. Det behövs mer lättillgänglig information om vart unga kan vända sig för att få hjälp. De unga som medverkat i studien känner inte att stödinstanser med ett språk som vänder sig till vuxna passar dem. Flera hade erfarenheter av att det varit svårt att hitta möjligheter till stöd på platser och tider som passat dem, och menar att stödet måste finnas där unga befinner sig. Det har också framkommit hur viktigt det är för unga (särskilt under 18 år) att kunna få anonymt stöd, eftersom de tvekar inför risken att föräldrar och andra får veta, innan de unga själva känner sig redo för det.

Förslag till strategiska åtgärder

Enligt regeringens uppdrag ska Brå föreslå strategiska åtgärder för hur samhällets förmåga i bred bemärkelse kan förbättras för att förebygga våld i nära relationer bland unga. Brå har identifierat att antal områden där samhällets insatser och åtgärder kan stärkas för att förbättra arbetet mot våld i ungas parrelationer. Inom dessa områden har Brå tagit fram ett antal bedömningar av vad som vore angeläget att genomföra.

Synliggör våld i ungas parrelationer

Brå bedömer att

- lämpliga alternativ behöver utredas för att följa omfattningen och karaktären på våldsutsatthet och våldsutövning i ungas parrelationer
- myndigheter med kunskapsproducerande och rådgivande uppdrag på området våld i nära relationer behöver inkludera eller särskilja information om våld i ungas parrelationer i sin kunskapsproduktion och sitt kunskapsstöd
- centrala aktörer på området behöver utreda hur verksamheten kring våld i nära relationer kan anpassas så att åldersgruppen 13–25 år inte riskerar att falla mellan stolarna
- det finns ett behov av att frågan om våld i ungas parrelationer uppmärksammas i lokal brottsförebyggande samverkan, och att sådan samverkan upprättas i de fall det saknas.

Stärk universella insatser för breda målgrupper

Brå bedömer att det finns ett behov av

- att i svensk skolmiljö implementera något av de internationella evidensbaserade våldsförebyggande program som har fokus på våld i ungas parrelationer
- breda och återkommande informationskampanjer om våld i ungas parrelationer, i syfte att synliggöra problematiken samt att öka kunskapen om våldet och om tillgängliga stödalternativ
- att aktörer som på olika sätt möter barn och unga genomför kunskaps- och kompetenslyft kring våld i ungas parrelationer som är anpassade efter behoven i deras verksamhet.

Stärk selektiva insatser för riskgrupper

Brå bedömer att det finns ett behov av att

- i det generella arbete som sker kring barn och unga i risk för ogynnsam utveckling uppmärksamma och erbjuda insatser med fokus på att förebygga risker för våld i parrelationer hos unga
- kartlägga vilka selektiva insatser som Sveriges kommuner erbjuder barn och unga i särskilda riskgrupper, med bäring på våld i ungas parrelationer
- närmare utreda huruvida internationella evidensbaserade program för barn och unga med förhöjd risk att hamna i utsatthet eller våldsutövande i nära relation, kan implementeras och anpassas till svenska förhållanden.

Stärk möjligheten till upptäckt genom rutinmässiga frågor

Brå bedömer att det finns ett behov av

- att kartläggningar om olika aktörers arbete med att fråga om våld i parrelationer, i fortsättningen synliggör huruvida frågor också ställs till barn och unga, om våld i deras parrelationer
- en bred spridning av arbetet med att ställa rutinmässiga frågor om relationsvåld till unga, liksom ett behov av en större enhetlighet i detta arbete.

Stärk arbetet med indikerade insatser

Brå bedömer att det finns ett behov av

- en kartläggning och översyn av vilka återfallsförebyggande insatser mot ungas parrelaterade våld som idag erbjuds i Sverige, samt att denna översyn också inkluderar de behov som olika aktörer upplever för att kunna förbättra insatserna på detta område
- forskning och utvärdering av vilka återfallsförebyggande metoder som kan vara effektiva för olika typer av unga våldsutövare
- att stödorganisationer inom civilsamhället, som erbjuder anonymt stöd vid våld och våldsrelaterade problem hos unga, ges möjlighet till en stabil och långsiktig verksamhet
- en kartläggning och översyn av de stödjande insatser som erbjuds i regional och kommunal regi till unga våldsutsatta, samt att denna översyn också inkluderar de behov dessa aktörer upplever för att kunna förbättra stödet
- att närmare undersöka samhällets förmåga och förutsättningar att skydda unga under 18 år som är utsatta för allvarligt hot och våld i parrelation.

Särskilda åtgärder och insatser behövs för hbtqi-personer och extra sårbara grupper

Brå bedömer att det finns ett behov av att

- att centrala aktörer på området tydligt integrerar ett hbtqi-perspektiv, hedersperspektiv och funktionshinderperspektiv i arbetet och kunskapsproduktionen kring våld i ungas parrelationer
- att det också görs särskilda satsningar på kunskapsproduktion och förebyggande och stödjande insatser för dessa grupper, gärna i samarbete med aktörer som representerar intressen och besitter kunskap om unga hbtqi-personer, unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck samt unga med funktionshinder.

Stärk arbetet mot ungas parrelaterade våld inom rättsväsendet

Brå bedömer att det finns ett behov av

- att rättsväsendet kartlägger sin samlade förmåga att fånga upp, utreda och lagföra våld i ungas parrelationer samt identifierar hur denna förmåga kan utvecklas och förbättras.

Inledning

Våld som sker i parrelationer är ett stort samhällsproblem som drabbar många. Det kan ta sig många uttryck, i form av fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld. Inte sällan samverkar dessa våldsformer, med en allvarligare samlad effekt för den utsatta personen. Relationsvåld är också ofta i högre grad upprepat och pågår under längre tid än annat våld. Det kan innebära en stark kontroll och begränsning av den utsattas livsutrymme, och den utsatta kan i vissa fall isoleras från familj, vänner, sysselsättning och samhället i övrigt.

Våld i parrelationer förekommer bland både unga och vuxna. Den kunskap som finns och det arbete som sker på området fokuserar dock främst på vuxna. Inom både svensk och europeisk forskning finns det få studier som belyst våld i just ungas parrelationer, och området har också varit förbisett i lagstiftning, politik, handlingsplaner och strategier. Bidragande orsaker tycks vara föreställningar om att unga inte har seriösa relationer, eller att det är enklare för unga att avsluta relationer, liksom föreställningar om vilka som är möjliga offer respektive våldsutövare inom ramen för nära relationer.

Brås uppdrag

Mot bakgrund av denna bristande kunskap om ungas parrelaterade våld har Brå fått i uppdrag av regeringen att studera vilka åtgärder som kan vidtas i samhället för att motverka våld i nära relationer bland unga. Brå ska enligt uppdraget övergripande sammanställa vad forskningen säger om orsaks-mekanismerna bakom sådant våld och, utifrån svensk och internationell forskning, identifiera förebyggande och stödjande åtgärder mot våld i nära relationer bland unga, samt identifiera kunskapsluckor. Brå ska även lämna förslag på strategiska åtgärder för hur samhällets förmåga i bred bemärkelse kan förbättras för att förebygga våld i nära relationer bland unga.

I genomförandet av uppdraget ska Brå inhämta kunskap och erfarenheter från relevanta organisationer inom civilsamhället, berörda myndigheter och andra relevanta aktörer. Brå ska inom ramen för uppdraget ha ett tydligt hbtq- och barnrättsperspektiv, och ska även tillvarata barns och ungas egna synpunkter och erfarenheter. Med nära relationer avses i uppdraget partnerrelationer.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med Brås arbete med uppdraget har varit att ta fram ett kunskapsunderlag om våld i ungas parrelationer, samt föreslå strategiska åtgärder för att förbättra samhällets förebyggande och stödjande åtgärder på området. Arbetet har utgått från följande frågeställningar:

1. Vilka slutsatser kan dras utifrån svensk och internationell forskning om våld i ungas parrelationer, avseende
 - våldets omfattning och karaktär
 - bidragande förklaringar och riskfaktorer för sådant våld
 - förebyggande och stödjande åtgärder mot våld i ungas parrelationer
 - behov av vidare kunskap.
2. Vilka utvecklingsområden gällande förebyggande och stödjande åtgärder mot våld i ungas parrelationer ser berörda myndigheter, organisationer inom civilsamhället och andra relevanta aktörer i Sverige idag?
3. Vilka behov av förebyggande och stödjande åtgärder ser unga personer som själva utsatts för våld i parrelation, och vilka åtgärder önskar de och andra unga ska vidtas?

Rapporten belyser dessa frågeställningar även utifrån ett hbtqi-perspektiv och ett barnrättsperspektiv.

Avgränsningar och definitioner

Definition av unga

I uppdraget till Brå preciseras inte närmare vilken åldersgrupp som avses med begreppet ”unga”. Brå har valt att använda samma åldersgrupp som den som utgör målgruppen för den svenska ungdomspolitik, nämligen personer i åldern 13–25 år (Remisspromemoria 2013).¹

¹ Ungdomstiden definieras ofta som tiden från puberteten tills man flyttar hemifrån, en period som de senaste decennierna sträckts ut, på grund av dels en allt tidigare pubertet, dels ett allt senare inträde i vuxenlivet (med egen försörjning, arbete etc). I internationell rätt och statistik definieras ofta ungdomar som personer mellan 15 och 24 år (Ungdomsstyrelsen 2010).

Definition av parrelation

I uppdraget till Brå formuleras problematiken som står i fokus som ”våld i nära relationer bland unga”, och med nära relationer avses partnerrelationer. I denna rapport använder vi huvudsakligen begreppet ”våld i ungas parrelationer”, eftersom vi tillämpar en förhållandevis bred förståelse av partnerrelationer. Utöver fasta och långvariga relationer inkluderas också mer tillfälliga relationer med romantiska eller sexuella förtecken, då detta är mer förenligt med ett ungdomsperspektiv på parrelationer. Begreppet inkluderar även såväl olik- som samkönade relationer, oavsett sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck. Begrepp som partnervåld och relationsvåld förekommer också i rapporten, men ska förstås som synonymt med begreppet våld i parrelationer.

Definition av våld

Våld i parrelationer kan ta sig många olika uttryck och omfattar en rad olika typer av handlingar och brott. WHO definierar våld i nära relationer som beteenden från en partner eller före detta partner som orsakar fysisk, sexuell eller psykologisk skada, och inkluderar då olika former av fysiskt våld, sexuellt våld och tvång, emotionellt/psykologiskt våld samt kontrollerande beteenden (WHO 2012). Till dessa våldsformer brukar ofta materiellt, ekonomiskt och latent² våld också ingå, liksom digitalt våld, även om de ibland ses som en del av det emotionella/psykologiska våldet eller som en del av kontrollerande beteenden (Brå 2019). Många typer av våldsbeteenden i nära relationer utgör också brott, till exempel misshandel, hot, våldtäkt, ofredande eller ärekränkning. I föreliggande studie används dock i huvudsak våld som begrepp för att med ett ord beskriva de olika typer av våldsbeteenden som ingår i WHO:s definition av våld i nära relation.

Fokus på riskfaktorer för våldsutövning

Brå har genomfört en begreppsändring och en avgränsning i den del av uppdraget som handlar om att, utifrån svensk och internationell forskning, sammanställa orsaksmekanismerna bakom våld i ungas parrelationer. Begreppet *orsaksmekanismer* riskerar att felaktigt tolkas som att det finns ett direkt orsakssamband mellan vissa faktorer och våld. Vid forskning om våld är sådan kunskap dock svår att uppnå, och det är istället vanligare att tala om samband av olika slag och olika styrka, vilket Brå har valt att betona

² Ageranden och kroppsspråk som signalerar hot om förestående våld.

genom att använda begreppen *riskfaktorer* och *förklaringsmodeller*. Eftersom forskningsunderlaget är omfattande, och rapportens frågeställningar i övrigt är inriktade på åtgärder för att motverka våldet, har Brå också valt att framförallt lägga fokus på riskfaktorer för våldsutövning. Dock är de flesta riskfaktorer för våldsutövning och våldsutsatthet överlappande, och ett arbete som riktas in på riskfaktorer för våldsutövning kommer därmed att även träffa majoriteten av riskfaktorerna för våldsutsatthet.

Ett barnrättsperspektiv

I rapportens definition av unga ingår barn under 18 år. Barn har sedan länge rättigheter till skydd från olika former av våld. Sverige ratificerade FN:s barnkonvention redan 1990, och sedan den 1 januari 2020 gäller den som lag i Sverige. Konventionen omfattar alla under 18 år, vilka därmed definieras som barn. Konventionen ger barn rätt att skyddas mot fysiskt och psykiskt våld liksom alla former av sexuella övergrepp, och pekar också tydligt ut statens ansvar att vidta lämpliga åtgärder för att skydda barn mot alla former av våld (Barnkonventionen, artikel 19 och 34).

Att barnkonventionen nu blivit svensk lag innebär att ett mer barnrättsbaserat synsätt ska genomsyra all offentlig verksamhet. Det innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta barns rättigheter, och att barns rättigheter ska beaktas vid alla avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. En av grundpelarna i konventionen är begreppet ”barnets bästa”, vilket ska beaktas primärt i alla åtgärder som rör barn (Barnkonventionen, artikel 3). I det ska hänsyn tas till barnets egen åsikt och erfarenhet. Brå har integrerat ett barnrättsperspektiv i arbetet med uppdraget, bland annat genom att försöka rekrytera unga under 18 år till intervjuer och en idéverkstad, genom att särskilt lyfta frågor kring denna grupp i intervjuer med aktörer, samt att lyfta barnrätten i de strategiska åtgärdsförslag där detta har varit påkallat.

Ett hbtqi-perspektiv

Hbtqi är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner. Det finns andra varianter på detta begrepp som täcker in fler variationer av sexuella identiteter och läggningar, men Brå har i denna rapport valt att följa RFSL:s officiella begreppsanvändning. Begreppet kön används i rapporten som samlingsbeteckning för såväl biologiska som sociala aspekter av kön.

Ett syfte med att ha ett uttalat hbtqi-perspektiv är att motverka risken att arbetet med att förebygga våld i ungas parrelationer enbart har heteronormativa utgångspunkter. Brå har integrerat hbtqi-perspektivet i arbetet genom att lyfta fram slutsatser från forskningen kring unga hbtqi-personer i relation till ungas parrelaterade våld, genom att särskilt lyfta frågor kring denna grupp i de intervjuer som genomförts, genom att bland de intervjuade aktörerna inkludera organisationer med ett hbtqi-fokus, samt genom att aktivt försöka rekrytera unga intervjupersoner som själva definierar sig som hbtqi och som utsatts för parrelaterat våld. Brå har vidare valt att använda ett inkluderande språkbruk, för att innefatta både olik- och samkönade relationer, utsatta och våldsutövare av olika kön, samt personer med olika sexuell identitet eller uttryck.

Metod och material

Rapportens frågeställningar besvaras med hjälp av fyra datamaterial, som beskrivs nedan. I bilaga 1 finns en mer utförlig metod- och materialbeskrivning.

Kunskapssammanställning

För att besvara frågeställningen om vilka slutsatser som kan dras utifrån svensk och internationell forskning om våld i ungas parrelationer har en kunskapssammanställning genomförts. Den baseras för det första på sökningar efter litteratur om ungas parrelaterade våld i svenska och internationella vetenskapliga artikeldatabaser. I dessa databaser har sökningarna utgått från vissa sökord och sökkriterier som preciseras närmare i bilaga 1. Insamlingen av vetenskapliga artiklar har begränsats till litteratur från Sverige, Europa och Nordamerika, samt i första hand från perioden 2010–2020. Endast artiklar som genomgått ett så kallat peer-review-förfarande har inkluderats i sökningen.

För det andra har myndighetsrapporter, utvärderingar och liknande av relevans för frågan om våld i ungas parrelationer samt hbtqi-perspektiv sökts fram på relevanta myndigheters och aktörers webbplatser. För det tredje har litteratur sökts fram via ett snöbollsförfarande utifrån referenslistor i övrigt insamlat material, och efter tips från forskare på området.

Den insamlade litteratur som motsvarade studiens kriterier har, med utgångspunkt i titeln tematiserats utifrån huvudsakligt innehåll och i relation

till rapportens frågeställningar. Inom respektive tema har en övergripande relevansbedömning gjorts av vilken litteratur som slutligen skulle inkluderas och sammanställas. I det urvalet prioriterades svensk och nordisk litteratur, nyare litteratur samt systematiska översikter eller meta-analyser framför annan litteratur.

Intervjuer med relevanta samhällsaktörer

I syfte att besvara frågeställningen om vilka behov av förebyggande och stödjande åtgärder som relevanta samhällsaktörer i Sverige kan se och önskar, har semistrukturerade intervjuer genomförts med 52 personer inom 36 olika myndigheter, organisationer och andra aktörer som på olika sätt, men huvudsakligen strategiskt, arbetar med frågor rörande våld i parrelationer, mäns våld mot kvinnor och ungas situation mer generellt.

Syftet med intervjuerna var att ta del av intervjupersonernas erfarenheter och kunskap, samt utröna vilka behov respektive aktör ser kring förebyggande åtgärder och stödjande insatser gällande våld i nära relationer bland unga. Inledningsvis ställdes övergripande frågor om intervjupersonens (yrkes)roll, uppdrag och erfarenhet, pågående uppdrag och verksamhet inom myndigheten eller organisationen, och om särskilda utmaningar och eventuella förbättringsområden för myndigheten/organisationen i relation till frågan om våld i ungas parrelationer. Därefter ställdes frågor kring vilka förebyggande och stödjande insatser som intervjupersonen utifrån sin kunskap, erfarenhet, och arbetsroll samt utifrån organisationens perspektiv menar behövs eller saknas i samhället idag, för att motverka våld i nära relationer bland unga. En närmare redogörelse för intervjustudien och vilka aktörer som intervjuats finns i bilaga 1.

Intervjuer med unga som utsatts för våld i en parrelation

För att besvara frågeställningen om ungas perspektiv på behoven av förebyggande och stödjande åtgärder, har intervjuer genomförts med 14 unga personer som själva utsatts för våld i en parrelation. Syftet med dessa intervjuer var att utifrån ungas egna erfarenheter av våld i en parrelation kunna dra slutsatser om deras behov av förebyggande och stödjande insatser. De har också tillfrågats direkt om vilka förebyggande och stödjande åtgärder de önskar se på området. Rekrytering av de unga intervjupersonerna har skett via annonser på sociala medier och samarbeten med stödorganisationer.

De intervjuade var mellan 17 och 25 år gamla vid intervjutillfället, och mellan 12 och 23 år gamla då de utsattes för våld i en parrelation. En kille och 13 tjejer intervjuades. Trots att annonser och rekryteringsstrategier hade utformats medvetet i syfte att nå olika grupper av unga så var det ingen av studiedeltagarna som identifierade sig som hbtqi, och samtliga hade upplevt parrelaterat våld i ett heterosexuellt förhållande. En person med en funktionsnedsättning och två personer som levde i en hederskontext intervjuades.

Idéverkstad med unga med hjälp av organisationen Youth 2030 Movement

För att ytterligare hämta in perspektiv från unga, gav Brå i uppdrag åt ungdomsorganisationen Youth 2030 Movement att genomföra en idéverkstad med unga. I samråd med Brå rekryterade organisationen unga personer, genomförde idéverkstaden samt sammanställde resultaten från den. Detta material lämnades sedan till Brå. I idéverkstaden deltog fem personer i åldern 21–24 år. Det var både tjejer och killar, och bland gruppens deltagare fanns erfarenhet av både samkönade och olikkönade relationer. Personerna bodde i olika städer och kände inte varandra före idéverkstaden. Det fanns inget krav på att deltagarna skulle ha varit utsatta för våld i en parrelation för att delta.

Rapportens disposition

Rapportens fyra första empiriska kapitel (*Våldets karaktär och omfattning, Förklaringsmodeller och riskfaktorer, Förebyggande och stödjande åtgärder* samt *Behov av vidare kunskap*) utgår från den insamlade forskningslitteraturen. I dessa fyra kapitel besvaras de olika delarna av frågeställningen om vilka slutsatser som kan dras utifrån svensk och internationell forskning om våld i ungas parrelationer, med avseende på våldets omfattning och karaktär, förklaringar och riskfaktorer, förebyggande och stödjande åtgärder samt behov av vidare kunskap.

De därpå följande två empiriska kapitlen baseras på intervjumaterial. I kapitlet *Utvecklingsområden enligt aktörer* behandlas frågeställningen om vilka utvecklingsområden gällande förebyggande och stödjande åtgärder mot våld i ungas parrelationer som berörda myndigheter, organisationer inom civilsamhället, och andra relevanta aktörer ser. I kapitlet *Utvecklingsområden enligt unga* behandlas frågeställningen om vilka behov

av förebyggande och stödjande åtgärder som framhålls av unga personer som själva utsatts för våld i parrelation, och vilka åtgärder de och andra unga önskar ska vidtas.

I rapportens sista kapitel, *Strategiska åtgärdsförslag*, beskrivs de förslag på strategiska åtgärder som Brå tagit fram utifrån det sammanlagda kunskapsunderlaget. I bilagor finns en utökad metod- och materialbeskrivning, en beskrivning av lovande förebyggande program enligt den internationella forskningen samt en beskrivning av de unga utsatta intervjupersonernas våldsutsatthet.

Våldets karaktär och omfattning

Detta kapitel baseras på kunskapssammanställningen, utifrån svensk och internationell forskning, om omfattningen och karaktären på våld i ungas parrelationer.

Generella likheter i våldets karaktär mellan unga och vuxna

Såväl svensk som internationell forskning om våld i nära relationer har pekat på att det generellt finns stora likheter i det våld som förekommer i ungas respektive vuxnas parrelationer.³ Det innebär att ungas parrelaterade våld inte kan ses som ett " eget " eller unikt fenomen som är väsensskilt från vuxnas relationsvåld.

Likheterna mellan ungas och vuxnas parrelaterade våld gäller såväl våldets dynamik, utveckling och process, som formerna för och upplevelserna av våldet. Likheterna gäller även konsekvenserna av våldet, liksom tendensen att de utsatta känner skam och lägger skulden för våldet på sig själva, att de sällan pratar om våldet med utomstående, att de minimerar och ursäktar partners våld, samt att de känner en lojalitet med sin partner och ett hopp om att situationen ska bli bättre.

Forskarna har också sett likheter mellan unga och vuxna i den *normaliseringsprocess* som ofta sker i vissa typer av våldsamma relationer – en successiv upptrappning av våldet, som samtidigt blir alltmer accepterat som en " normal " del av relationen. Den successiva upptrappningen påverkar handlingsförmågan hos den utsatta personen, som internaliserar våldsutövarens bild av våldets " orsaker " (Lundgren m.fl. 2001). Även det som inom forskningen beskrivs som *våldscykeln* tycks likartad mellan unga och vuxna i vissa typer av våldsamma relationer. Våldet stegras i dessa relationer över tid från psykologiskt till fysiskt våld, men varvas samtidigt med att den som utövar våld visar ånger och ömhet. Efter hand blir det allt tätare våldsepisoder med ökad allvarlighetsgrad.

Forskningen visar också att det vid parrelaterat våld är vanligt, bland både unga och vuxna, att den som utsätts blir utsatt för flera former av våld. För

³ Se t.ex. Chung (2007), Wiklund m.fl. (2010), Gottzén och Korkmaz (2013), Toscano (2014), Pensak (2015), Aghtaie m.fl. (2018), Överlien (2018), Korkmaz och Överlien (2020), Överlien (2020), Överlien, Hellevik och Korkmaz (2020).

såväl unga som vuxna har forskningen också visat att relationsvåldet inte kan ses som ett enhetligt fenomen, med samma dynamik och processer för alla, utan att det finns olika former av våldsamma relationer och våldsutövande (se vidare i avsnittet Olika typer av våldsamma relationer och våldsutövare).

Stor spännvidd i våldshandlingar

Unga personer i våldsamma parrelationer utsätts, i likhet med vuxna, för fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt/ekonomiskt och latent våld. Det fysiska våldet innefattar både ”lindrigare” former, som att dra eller slita i någon, dra i håret, ge örfilar, knuffas, slänga eller kasta saker på någon, och allvarigare former, som hårda grepp, knytnävsslag, slag med tillhyggen, sparkar och stryptag. Det psykologiska våldet kan anta formen av olika typer av nedvärderande beteenden och tillmälen, trakasserier eller ryktesspridning, förödmjukelser, hot om kränkningar eller fysiskt våld, hot om att sprida personliga bilder, våldsamma utbrott och ilska, isolering och manipulation, extremt avståndstagande följt av hängivenhet, hot om självskadebeteenden eller självmord. Enligt forskningen på området är det vanligt att unga också utsätts för olika former av kontroll- och övervakningsbeteenden, som exempelvis att våldsutövaren vill veta vem den utsatta pratar med, kräver att få bestämma över hans kläder/utseende, övervakar samtal och sms/chattkonversationer, begränsar hans kontakt med vänner och familj, övervakar var han befinner sig och kräver att få hans lösenord till sociala medier eller bankkonton.

Sexuellt våld i ungas parrelationer kan exempelvis ta sig uttryck i att de utsatta på olika sätt pressas till att ha sex, förväntas vara sexuellt tillgängliga oavsett egen vilja, verbalt eller fysiskt tvingas till sexuella handlingar, bestraffas genom sexuella handlingar, eller tvingas betala med sexuella handlingar för påstådda ”fel” de begått. Materiellt våld kan handla om att den utsattas saker förstörs eller att hans pengar kontrolleras.⁴

Bland unga personer är det vanligt att olika former av psykologiskt våld och kontrollerande beteenden sker på digitala arenor. Det kan exempelvis handla om upprepade textmeddelanden eller telefonsamtal, förolämpningar, trakasserier, utpressning eller hot, spridning av bilder, videor och intima

⁴ Se Gottzén och Korkmaz (2013), Överlien (2018), Aghtae m.fl. (2018), Sorbring, Eriksson och Överlien (2018), Överlien, Hellevik och Korkmaz (2020).

meddelanden eller ren ryktesspridning. I sociala medier kan det också handla om att våldsutövaren följer den utsatta genom falska identiteter, installerar appar som visar var den utsatta är eller begränsar den utsattas möjligheter att ha en egen digital identitet, genom att radera eller förbjuda den eller genom att gå igenom innehåll och meddelanden och begära åtkomst till lösenord och konton.⁵

Allvarliga konsekvenser av våldet

Forskningen har visat att våld i ungas parrelationer har allvarliga konsekvenser både mentalt och kroppsligt, och på både kort och lång sikt (Överlien 2018, Överlien, Hellevik och Korkmaz 2020). Det handlar bland annat om en ökad risk för depressioner, ångest, posttraumatiskt stressyndrom, självmordstankar och självmordsförsök, ätstörningar, ökad drog- och alkoholanvändning, missbruk, riskfyllt sexuellt beteende, olika typer av psykisk och fysisk ohälsa, psykosomatiska problem, stressrelaterade besvär, sömnsvårigheter, kroniska smärttillstånd samt starka känslor av rädsla och rädslostyrda förväntningar, på både kort och lång sikt. Andra negativa konsekvenser är förlorad positiv självbild, förlorat självförtroende och förtroende för andra, lägre självkänsla, färre nära vänner, liksom negativa effekter på utbildningsprestationer, skolgång och anställningsgrad, ökning av andra våldsrelaterade beteenden, samt ökad risk för parrelaterad våldsutsatthet i vuxen ålder.⁶

Omständigheter som särskiljer ungas situation

Samtidigt som forskningen pekar mot likheter i partnervåldets dynamik och karaktär mellan unga och vuxna, lyfter den också att det finns särskilda omständigheter kopplade till ungdomstiden, och till de förhållanden som unga lever under, som har betydelse för både våldet och dess konsekvenser, liksom för omgivningens reaktioner och möjligheter att upptäcka och förebygga våldet (t.ex. Murray och Azzinaro 2019, Korkmaz och Överlien 2020, Överlien 2018, 2020).

⁵ Stonard m.fl. (2017), Överlien (2018), Hellevik (2019), Murray och Azzinaro (2019).

⁶ Se t.ex. Barter m.fl. (2009), Wiklund m.fl. (2010), Offenbauer och Buchalter (2011), Adam m.fl. (2011), Belshaw m.fl. (2012), Chronister m.fl. (2013), Burton m.fl. (2013), Holmes m.fl. (2013), Exner-Cortens, Eckenrode och Rothman (2013), NCK (2014), Reuter, Sharp och Temple (2015), Barter och Stanley (2016), Barter m.fl. (2017), Brå (2018), Murray och Azzinaro (2019), Överlien (2018), Överlien, Hellevik och Korkmaz (2020), Korkmaz (2021).

Ungdomstiden som utvecklingstid för identitet och vuxenblivande

Ett viktigt förhållande i detta sammanhang är att ungdomstiden präglas av viktiga psykosociala förändringar och utgör en övergångsfas, från barndomen till livet som vuxen, som är präglad av identitetsskapande och intensiv social inläring. I samband med en successivt ökad autonomi i förhållande till föräldrar och familj, ökar även behovet av andra nära relationer, samtidigt som sexualiteten får ökande betydelse för individen (Barter 2009, Wiklund m.fl. 2010, Murray och Azzinaro 2019).

Allt detta sker under en period när hjärnan inte är fullt utvecklad, och när man jämfört med vuxna har en tendens till mer kortsiktigt tänkande, sämre möjlighet att fatta rationella beslut, och sämre impuls kontroll och känsloreglering.⁷ Dessa faktorer kan påverka risken för både våldsutövning och utsatthet, bland annat genom att unga oftare hamnar i sårbara positioner och har en underutvecklad förmåga att göra riskbedömningar i potentiellt farliga situationer (t.ex. King-Ries 2010, Överlien 2020).

Det är också under ungdomstiden som man börjar etablera starka känslomässiga band i parrelationer (Théorêt m.fl. 2021). Dessa relationer erbjuder möjligheter för unga att utveckla sin självidentitet och sexualitet (Stonard m.fl. 2017), är viktiga för att utveckla förmågan till intimitet, och kan även ge social status (Baker och Carreño 2016). Samtidigt innebär dessa tidiga relationer nya utmaningar för unga när det gäller hanteringen av relationssvårigheter och konflikter, och forskare menar att detta i sig kan innebära en högre risk för användning av sämre konfliktlösningstrategier, som exempelvis våld eller övervakning och kontroll (Van Ouytsel m.fl. 2016, Murray och Azzinaro 2019, Cava m.fl. 2020).

Enligt forskare kan både ungdomstiden och tidiga parrelationer innebära särskilda utmaningar för hbtqi-personer. Det omgivande samhällets homo- och transfobi och diskriminering, liksom negativa reaktioner från omgivningen om man inte följer heteronormativa former för sina parrelationer, kan leda till att hbtqi-personer internaliserar homo- och transfobiska föreställningar och påverkas i sin uppfattning om hälsosamma relationer. Det kan i sin tur öka risken för både utsatthet och våldsutövning i parrelationer (se vidare om minoritetsstress i kapitlet om förklaringsmodeller

⁷ T.ex. King-Ries (2010), Arain m.fl. (2013), Pensak (2015), Murray och Azzinaro (2019), SOU 2018:85, Brå (2021), Théorêt m.fl. (2021).

och riskfaktorer) (se Gillum och DiFulvio 2012, Goldenberg, Jadwin-Cakmak och Harper 2018, Överlien 2020).

Den första relationen, avsaknad av hälsosamma relationserfarenheter

Tidigare forskning pekar på att den våldsamma relationen för många unga också är deras första relation (Överlien, Hellevik och Korkmaz 2020). En avsaknad av referenspunkter för hälsosamma relationer kan påverka hur unga navigerar och identifierar vad som är ett våldsamt beteende och vad som är "normalt" i en relation (Korkmaz 2021). Unga kan också utifrån olika mediasammanhang ha en skev bild av hur en relation bör vara (Pensak 2015). Skeva förväntningar och begränsade erfarenheter, i kombination med föreställningar om maskulinitet och femininitet, kan sudda ut linjen mellan vad som utgör acceptabelt och oacceptabelt beteende, och kan även påverka förståelsen av vad som utgör ett samtycke (Överlien, Hellevik och Korkmaz 2020). Detta bidrar också till att unga har svårare än vuxna att identifiera sig som våldsutövare och våldsoffer, och till att de tvekar mer än vuxna inför att berätta för utomstående som skulle kunna hjälpa dem (se t.ex. Korkmaz och Överlien 2020, Överlien, Hellevik och Korkmaz 2020).

Att bo hemma

En viktig aspekt som lyfts i forskningen om våld i ungas parrelationer är att de flesta ungdomar i Sverige fortfarande bor hemma med föräldrar eller andra vuxna, åtminstone fram till 20-årsåldern. Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) visade att hemmet är den vanligaste fysiska arenan för våldet, antingen det egna eller partners. Till skillnad från vuxnas parrelationsvåld sker alltså ungas våld till stor del i en miljö där föräldrar har en chans att ingripa (Korkmaz, Överlien och Lagerlöf 2020). I de fall föräldrarna känner till våldet, visar tidigare forskning att olika reaktionsmönster på detta från föräldrarnas sida spelar en viktig roll för om våldet fortsätter eller upphör, och för möjligheten att lämna en relation (t.ex. Gottzén och Korkmaz 2013, Copp m.fl. 2015, Korkmaz och Överlien 2020). Att unga fortfarande bor hemma innebär även att det för dem är mindre vanligt att ett ekonomiskt beroende eller gemensamma barn påverkar beslutet att stanna i eller lämna en våldsam relation (t.ex. Soller m.fl. 2020, Korkmaz 2021b).

Att gå i skolan

En annan faktor som särskiljer ungas situation är att de flesta ungdomar upp till åtminstone gymnasieåldern går i skolan. Skolan är en viktig arena för

ungas liv – de tillbringar en stor del av sin tid där under många år, och har där en stor del av sitt sociala nätverk, både relationer med jämnåriga och med skolpersonal (Korkmaz 2021). Skolan kan dock också vara en arena för våldsutövning. Många tjejer upplever utsatthet för sexuella trakasserier exempelvis i skolmiljön, och som Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) visat är skolan näst efter hemmet den vanligaste platsen för våldet i ungas parrelationer. Skolan riskerar också att bli en mötesplats för den utsatta och våldsutövaren, vilket visat sig kunna leda till skolfrånvaro och negativa effekter för den utsattas skolgång i övrigt (Korkmaz och Överlien 2020). Enligt forskare kan den gemensamma skolnärvaron också bli ett hinder för att avsluta relationen, eftersom man måste träffa den andra varje dag (Korkmaz 2021b).

Vänners starka betydelse

Ungas sociala situation och umgängesmönster skiljer sig också från vuxnas på olika sätt som är av betydelse för både våldsutövning och utsatthet i parrelationer. Under tonårstiden skiftar ungas fokus, från föräldrarna och mer mot jämnåriga, och det sociala nätverket av kompisar är särskilt viktigt för ungdomar. Bland annat påverkar vänner vad som anses som ett acceptabelt beteende i relationer. Forskning visar att unga som utsätts för våld i parrelationer nästan uteslutande vänder sig till vänner, om de berättar för någon om sin utsatthet. Vänner finns ofta närvarande som vittnen till interaktioner i relationer och kan ha möjlighet att ingripa. Goda vänskapsrelationer har också visat sig minska risken för utsatthet och våldsutövning bland tjejer (Gottzén och Korkmaz 2013, Sorbring, Eriksson och Överlien 2018, Korkmaz 2021). Våldsutövarens kompisnätverk har också visat sig kunna bidra till att intensifiera utsattheten, bland annat genom ryktesspridning (Murray och Azzinaro 2019) eller genom kontroll och övervakning av den utsatta personen (Korkmaz 2021).

Central betydelse av digitala verktyg

Det digitala umgängets centrala betydelse för ungas sociala interaktioner är en faktor som särskiljer situationen för dagens unga från både tidigare generationer av unga och i viss mån från vuxna. De flesta dimensioner av ungas liv integreras idag med internet och sociala medier, vilket erbjuder möjligheter att skapa och upprätthålla sociala relationer och utforska sexualiteten, men också risker för utsatthet (Överlien 2018, Hellevik 2019, Korkmaz 2021). Digitala verktyg används för att både inleda, upprätthålla

och avsluta relationer. Unga utvecklar också relationer som bara upprätthålls online, men som kan uppfattas som lika viktiga som andra relationer (Baker och Carreño 2016, Stonard m.fl. 2017).

Eftersom digitala medier utgör en stor del av ungas sociala liv, förekommer de ofta också vid våld i ungas parrelationer. Digitala medier kan utgöra ett hjälpmedel för olika former av kontroll och övervakning, liksom en arena för emotionellt och psykologiskt våld.⁸ En särskild aspekt av det våld som sker med hjälp av eller på digitala arenor, är att det inte har några geografiska eller tidsmässiga gränser. Det innebär att våldet kan ha en mycket hög frekvens och att våldsutövaren kan skapa en ständig närvaro. Digitalt våld innebär vidare en ökad risk för upprepad utsatthet, eftersom det är svårt att radera uppgifter eller material på internet. Det är också svårt för unga att sluta använda digitala medier helt för att slippa utsättas för våld, som därför kan fortsätta även om den utsatta exempelvis flyttar.⁹

Digitala verktyg ger dock också möjligheter till motstånd mot våld och kan innehålla lösningar, exempelvis genom att tröskeln för att söka hjälp kan bli lägre, tillgången till information bättre, och kommunikation kan underlättas. De digitala verktygen kan därmed fungera som ett verktyg när man vill lämna en partner, som verktyg för självständighet och agens och för att bryta isolering (King-Ries 2010, Aghtaie m.fl. 2018, Digital kvinnofrid 2020). Jämfört med verbal kommunikation kan digitala spår också skapa förbättrade möjligheter vid en eventuell rättsprocess att precisera innehållet i hotfull och kränkande kommunikation (t.ex. Brå 2015).

Ofta allvarligare konsekvenser hos unga

De olika faktorer som nämns ovan innebär också att konsekvenserna av våld i en parrelation skiljer sig något mellan unga och vuxna. En viktig aspekt är att konsekvenserna generellt sett är mer skadliga under ungdomstiden än senare under livet. Det beror på ungdomstidens betydelse som en kritisk

⁸ Det finns i forskningen en viss debatt och olika syn på om det digitala våldet är en ny arena för "gamalt" våld, eller om det är något nytt som tillkommit till våld i nära relationer, och om man ska skilja på digitalt våld och psykologiskt våld eller inte. Se t.ex. Temple m.fl. (2016), Hellevik (2019), Barter m.fl. (2017), Överlien (2018), Korkmaz och Överlien (2020), Cava m.fl. (2020), Thulin m.fl. (2020), Överlien, Hellevik och Korkmaz (2020), Stonard (2021).

⁹ Se Pensak (2015), Van Ouytsel m.fl. (2016), Barter m.fl. (2017), Aghtaie m.fl. (2018), Överlien (2018), Hellevik (2019), Murray och Azzinaro (2019), Cava m.fl. (2020), Thulin m.fl. (2020), Van Ouytsel, Ponnet och Walrave (2020), Digital kvinnofrid (2020), Överlien, Hellevik och Korkmaz (2020), Korkmaz (2021b), Stonard (2021).

utvecklingsfas, där våldsutsatthet påverkar möjligheterna till en framgångsrik övergång till vuxenlivet, vilket i sin tur får fortsatt negativa konsekvenser längre fram i livet (t.ex. Macmillan 2001, Macmillan och Hagan 2004). Forskning visar också att utsatthet för våld får fler negativa omedelbara konsekvenser för ungdomar och unga vuxna än för äldre vuxna (Turanovic 2015).

Enligt forskare är ungdomar extra känsliga för relationsvåld eftersom det kan störa utvecklingen av två viktiga förmågor: dels förmågan att etablera omsorgsfulla och meningsfulla relationer, dels förmågan till intimitet med andra (Murray och Azzinaro 2019). Eftersom ungdomar ofta blir utsatta eller utsätter andra för våld redan i den första romantiska relationen de har (Korkmaz 2021) kan det leda till att de utvecklar uppfattningen att våldsamma eller kontrollerande beteenden är normala eller ett uttryck för kärlek. Jämfört med vuxna kan ungdomar därmed också vara extra sårbara för att fastna i en våldscykel och våldsnormaliseringsprocess (Pensak 2015). För unga får utsattheten också mer långtgående konsekvenser för deras framtida relationer, än vad den får för vuxna, som har mer erfarenhet av parrelationer (jfr. Pensak 2015, Korkmaz och Överlien 2020, Överlien, Hellevik och Korkmaz 2020).

Att uppleva våld i sin första intima relation kan få ännu större konsekvenser för unga hbtqi-personer, om de samtidigt utsätts för homo- eller transfobi eller för andra övergrepp, avvisande beteenden och fientlighet just på grund av sin sexuella identitet. I dessa grupper kan det få allvarliga långsiktiga konsekvenser för framtida relationer, mental hälsa, skolprestationer och framtida möjligheter till arbete (Överlien 2020).

Omfattningen av våld i ungas parrelationer

Kriminalstatistiken lämpar sig inte för att kartlägga omfattningen av den del av ungas parrelaterade våld som kommer till rättsväsendets kännedom,¹⁰ och för att bedöma den totala omfattningen av det parrelaterade våldet bland unga behöver man använda sig av olika typer av studier. Ett centralt resultat

¹⁰ I statistiken över anmälda brott finns visserligen brottskoder som avspeglar om brottet begåtts mot en närstående genom parrelation, men endast för de fall där de utsatta är 18 år eller äldre. För brott mot yngre personer kan relationsbrotten inte urskiljas från övriga brott. Det går inte heller att avgränsa vuxna målsägares ålder så att endast personer upp till 25 år omfattas. Inte heller i statistiken över lagförda personer kan man identifiera målsägarnas ålder, så det går inte att urskilja lagföringar som gäller brott mot en viss åldersgrupp.

av forskningen på detta område är att det är svårt att bedöma våldets exakta omfattning. Såväl svensk som internationell forskning visar kraftiga variationer mellan olika studier, och det är svårt att jämföra resultat om våldets omfattning och karaktär, liksom att göra jämförelser mellan olika tidsperioder, länder eller regioner. Den stora variationen hänger bland annat samman med skillnaderna mellan studiernas definitioner av våld, liksom skillnader i population, urval, frågor, metod och den tidsram för utsattheten som avses – t.ex. under hela livet eller det senaste året. Vidare finns det kulturella och strukturella skillnader mellan länder som kan påverka både graden och typen av våld som rapporteras i olika studier, till exempel skillnader i vad som betraktas som våld och skillnader i rapporteringsbenägenhet, både mellan olika länder och mellan tjejer och killar i samma land.¹¹

Omfattningen av utsatthet

Det finns få studier i Sverige som belyser ungas våldsutsatthet i parrelationer. Ungdomar, och särskilt unga vuxna, tycks dock utifrån tidigare forskning vara utsatta i högre grad än vuxna i äldre åldersgrupper, åtminstone vad gäller tjejer och kvinnor.¹²

Den enda svenska studie som särskilt fokuserat på omfattningen av ungas parrelaterade våld (Korkmaz, Överlien och Lagerlöf 2020, se även Korkmaz 2021c) bygger på enkätundersökningar som genomfördes 2017 och 2018 bland 956 ungdomar i åldern 15–19 år, från nio gymnasieskolor i samma län. Studien visade att den vanligaste typen av utsatthet bland såväl killar som tjejer var psykiskt våld och kontrollerande beteenden via digitala medier, och därefter psykiskt våld ansikte mot ansikte. Bland tjejer var det också vanligt med utsatthet för sexuellt partnervåld, medan utsatthet för fysiskt våld var minst vanligt. Även killar rapporterade utsatthet för såväl sexuellt som fysiskt våld, men i lägre grad än tjejer. Bland killar var erfarenheter av

¹¹ Se t.ex. Stonard m.fl. (2014), Temple m.fl. (2016), Barter m.fl. (2017), Jennings m.fl. (2017), Wincentak, Connolly och Card (2017), Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020), Théorêt m.fl. (2021).

¹² Om man ser till utsatthet under det föregående året, visade exempelvis Brå (2014) att bland kvinnor var andelen utsatta störst i åldersgruppen 20–24 år, följt av åldersgruppen 16–19 år. Bland män var andelen utsatta dock mer jämnt fördelad, med en ungefär lika stor andel utsatta i samtliga åldersgrupper inom spannet 20–44 år, medan andelen utsatta var mindre i såväl yngre som äldre åldersgrupper. Se även NCK (2014).

fysiskt våld vanligare än av sexuellt våld.¹³ Förutom att andelen utsatta bland tjejerna generellt sett var större än bland killarna, visade studien också att den andel som hade utsatts för upprepade våldshändelser var väsentligt större bland tjejerna än bland killarna.¹⁴

År 2013 användes en speciell frågemodul inom den rikstäckande Nationella trygghetsundersökningen (NTU) för att undersöka brott i nära relationer i hela befolkningen, dels under det senaste året (2012), dels dittills i livet. Den visade att 23 procent av tjejerna och 14 procent av killarna i åldern 16–24 år hade utsatts för någon form av parrelaterat våld under sin livstid. De äldre (i åldern 20–24 år) var mer utsatta än de yngre (i åldern 16–19 år).¹⁵ Andelen utsatta i denna studie är väsentligt mindre än i den nyss nämnda studien, vilket bland annat hänger samman med att andelen i NTU avser andelen utsatta i *hela befolkningen* i dessa åldrar, medan andelen i Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) avser andelen unga på gymnasiet som haft ett förhållande. I likhet med studien av Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) var erfarenheter av alla tre typerna av partnervåld vanligare bland tjejerna än bland killarna, och en annan likhet var att psykiskt partnervåld var den vanligaste våldsformen bland både tjejer och killar. I NTU-studien var det bland tjejer däremot vanligare att ha utsatts för fysiskt våld än för sexuellt våld, medan det bland killar var vanligare med erfarenheter av fysiskt än av sexuellt våld, i likhet med resultaten i Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020).¹⁶ Även NTU-studien visade att tjejer utsattes för upprepat våld i

¹³ Studien ställde i stort sett samma frågor om psykiskt, fysiskt och sexuellt våld som den så kallade STIR-studien, en internationell jämförelsestudie av unga från olika europeiska länder 2015. Utsatthet för psykiskt våld och kontrollerande beteenden via digitala medier: tjejer 56 %, killar 42 %. Utsatthet för psykiskt våld ansikte mot ansikte: tjejer 46 %, killar 34 %. Utsatthet för fysiskt våld: tjejer 20 %, killar 13 %. Utsatthet för sexuellt våld: tjejer 44 %, killar 10 % (Korkmaz, Överlien och Lagerlöf 2020).

¹⁴ Andelen utsatta för olika typer av *upprepat* partnervåld: Fysiskt våld: tjejer 6 %, killar 3 %. Psykiskt våld online: tjejer 14 %, killar 7 %. Psykiskt våld ansikte mot ansikte: tjejer 17 %, killar 6 %. Sexuellt våld: tjejer 11 %, killar 3 %. Allvarligt sexuellt våld: tjejer 9 %, killar 2 %.

¹⁵ Om man mäter utsatthet under livet är det naturligt att andelen utsatta är större i en äldre åldersgrupp än i en yngre. I denna studie var andelen utsatta dock större i den äldre åldersgruppen även vad gällde de tillfrågades utsatthet under *det senaste året*, varje år under perioden 2005–2016 (detta baseras dock på svaren i den reguljära, årliga NTU, som visar väsentligt lägre utsatthetsnivåer för relationsvåld än den särskilda modulen för brott i nära relationer, som genomfördes 2013) (Brå 2018).

¹⁶ Utsatthet totalt för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld: tjejer 23 %, killar 14 % (20–24-åringar totalt 23 %, 16–19-åringar 12 %). (Total utsatthet under föregående år: tjejer 12 %, killar 8 %). Psykiskt våld: tjejer 21 %, killar 12 %. Lindrig misshandel: tjejer 10 %, killar 5 %. Grov misshandel: tjejer 3 %, killar 2 %. Sexuellt utnyttjande: tjejer 4 %, killar <1 %. Sexuellt tvång: tjejer 3 %, killar 1 % (Brå 2018).

högre grad än killar.¹⁷ De skillnader som kan ses mellan dessa båda svenska studier belyser de svårigheter som finns med att jämföra förekomsten av partnervåld mellan olika studier.¹⁸

I den första (och hittills enda) europeiska jämförelsestudien på området (det så kallade STIR-projektet, se Barter m.fl. 2017, Stanley m.fl. 2018), ställdes frågor om utsatthet för psykiskt, fysiskt och sexuellt våld i parrelationer under livet till 14–17-åringar i Norge, England, Cypern, Italien och Bulgarien 2015. Studien visade relativt stora skillnader mellan länderna, men på ett övergripande plan visade även denna studie att båda könen främst utsattes för psykiskt partnervåld, medan fysiskt partnervåld var minst vanligt.¹⁹ I Norge, som kan antas vara det land av dessa fem som ligger närmast Sverige vad gäller ungdomars livsförhållanden, låg andelen utsatta generellt sett lägre än andelen som rapporterat utsatthet i den svenska studien av Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020), som byggde på samma frågebatteri.²⁰ En svensk översikt över europeisk forskning om våld i ungas parrelationer bekräftar bilden av en stor variation mellan olika studier och länder (Korkmaz 2017).²¹ Även i en nordamerikansk och internationell kontext har stora variationer i utsatthetsnivåer rapporterats i olika studier av

¹⁷ Bland dem som utsatts för parrelaterat våld var det 67 procent av tjejerna och 58 procent av killarna som utsatts för upprepat psykiskt våld, och 36 procent av tjejerna och 20 procent av killarna som utsatts för upprepat fysiskt våld.

¹⁸ En viktig skillnad är att studierna använde olika frågor för att definiera den typen av relation som avsågs, men även för att fånga upp deltagarnas erfarenheter av utsatthet för psykiskt, fysiskt och sexuellt partnervåld. Vidare beräknar och redovisar studierna prevalensen på olika sätt och använder olika baser för andelsberäkningen. Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) inkluderade ett flertal frågor som specifikt rörde utsatthet för psykiskt våld och kontroll via mobil eller internet, vilket inte var fallet i NTU-studien, som fokuserar på brottsliga handlingar. Att Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) genomfördes efter metoo-rörelsen kan möjligen också ha påverkat resultaten i relation till NTU-studien.

¹⁹ Utsatthet för psykiskt våld och kontrollerande beteenden via digitala medier: tjejer 38–48 %, killar 20–46 %. Psykiskt våld ansikte mot ansikte: tjejer 31–59 %, killar 19–41 %. Fysiskt våld: tjejer 9–22 %, killar 8–15 %. Sexuellt våld: tjejer 17–41 %, killar 9–39 % (Barter 2017).

²⁰ Utsatthet för psykiskt våld och kontrollerande beteenden via digitala medier: tjejer 38 %, killar 20%. Psykiskt våld ansikte mot ansikte: tjejer 32 %, killar 19 %. Fysiskt våld: tjejer 18 %, killar 8 %. Sexuellt våld: tjejer 28 %, killar 9 % (STIR Briefing Paper 2). Förhållandet att studien i Norge genomfördes före metoo-rörelsen kan möjligen ha påverkat resultaten i relation till den svenska studien.

²¹ Exempelvis redovisas nivåer på mellan 23 och 45 procent för utsatthet bland unga för olika former av parrelaterat våld totalt sett i olika europeiska studier, liksom nivåer på mellan 13 och 49 procent för utsatthet för fysiskt våld (Korkmaz 2017). Se även omfattningsstudier i en nordisk kontext av Schütt, Frederiksen och Helweg-Larsen (2008) och Björklund m.fl. (2010).

ungas parrelaterade våld (se t.ex. Stonard m.fl. 2014 och Wincentak, Connolly och Card 2017).²²

De få internationella studier, främst från Nordamerika, som studerat utsattheten bland unga hbtqi-personer, pekar mot att dessa grupper har en högre utsatthet för parrelaterat våld än heterosexuella ungdomar. Det gäller såväl studier om skolungdomar som studier om unga vuxna.²³ Samtidigt är forskningen inte helt entydig. Vissa studier påvisar en högre utsatthet för vissa typer av partnervåld bland bisexuella ungdomar än bland heterosexuella, men inte bland homosexuella ungdomar.²⁴ En sammanfattande slutsats är dock att graden av utsatthet för våld i parrelationer är åtminstone lika hög eller högre bland unga homo- och bisexuella personer än bland heterosexuella (Överlien 2020).²⁵

Det finns ett mycket begränsat kunskapsunderlag gällande utsatthet för parrelaterat våld bland unga med funktionsnedsättningar. Den internationella forskning som finns på området pekar dock mot att unga vuxna med olika former av funktionsnedsättningar, både fysiska och psykiska, utsätts för parrelaterat våld i högre grad än andra unga.²⁶

Unga drabbas liksom vuxna även av det allvarligaste parrelaterade våldet, nämligen dödligt våld. Under tioårsperioden 2008–2017 var det i genomsnitt drygt två unga per år, totalt 23 personer yngre än 26 år, som dödades av en

²² Wincentak, Connolly och Card (2017) redovisar i en metaanalys av 101 studier om parrelaterat våld bland unga i åldern 13–18 år: utsatthet för fysiskt våld 1–61 % och sexuellt våld <1–54 % i olika studier. En generell slutsats var att tjejer och killar utsätts för fysiskt våld i ungefär samma grad, men att tjejer utsätts för sexuellt våld i högre grad än killar (14 respektive 8 procent). Stonard m.fl. (2014) redovisade i sin metaanalys av 65 studier av parrelaterat våld bland unga i åldern 10–24 år: utsatthet för fysiskt våld 6–42 procent, psykiskt våld 7–77 procent och sexuellt våld 13–38 procent i olika studier.

²³ Se t.ex. Porter och Williams (2011), Blossnich och Bossarte (2012), Luo, Stone och Tharp (2014), Dank m.fl. (2014), Barrett (2015), Martin-Storey (2015), Reuter, Sharp och Temple (2015), Kann m.fl. (2016), Langenderfer-Magruder m.fl. (2016), Edwards (2018), Garthe m.fl. (2018), Graham m.fl. (2019), DeKeseredy m.fl. (2019), Whitton m.fl. (2019), Olsen, Vivolo-Kantor och Kann (2020), Rostad m.fl. (2020), NCK (2018).

²⁴ Se t.ex. Offenbauer och Buchalter (2011), McLaughlin m.fl. (2012), Barret (2015), Petit, Blais och Hébert (2020).

²⁵ Se även RFSL (2008) om våldsutsatthet i samkönade relationer bland vuxna.

²⁶ Se t.ex. Anderson och Leigh (2011), Mitra, Mouradian och McKenna (2013), McQuiller Williams och Porter (2015), Nichols m.fl. (2018), Son m.fl. (2020). Bland vuxna tycks kvinnor med olika typer av funktionsnedsättningar mer utsatta än andra kvinnor, både för våld generellt och för våld i parrelationer. Se t.ex. Lundgren m.fl. (2001), Kristensen (2013), NCK (2013), FRA (2014), MFD (2017), Nordens Välfärdscenter (2016).

nuvarande eller tidigare partner (partnern var dock i några fall över 25 år). Samtliga dödade var flickor eller unga kvinnor, och fem av dem var 19 år eller yngre.²⁷

Omfattning av våldsutövning och ömsesidighet i våldet

I Norden tycks det inte finnas något kvantitativt forskningsunderlag som fokuserar på omfattningen av ungas våldsutövning i parrelationer, och inte heller om hur ofta tjejer och killar *både* utsätts för och utövar våld i sina parrelationer. I den nordamerikanska kontexten finns däremot ett flertal undersökningar under 2000-talet som mätt både våldsutsatthet och våldsutövning inom ramen för samma studie. Tre övergripande slutsatser kan dras från dessa studier.

För det första visar de på en hög grad av självrapporterad våldsutövning bland både killar och tjejer.²⁸ För det andra pekar dessa studier på relativt likartade nivåer av självrapporterad våldsutövning bland tjejer respektive killar, och i en rad studier en *högre* grad av våldsutövning bland tjejer än bland killar, vilket är unikt i relation till annan våldsutövning bland unga. Undantaget är olika former av sexuellt våld (både IRL och digitalt), där killar relativt konsekvent i olika studier uppger högre grad av våldsutövning än tjejer.²⁹ För det tredje pekar den nordamerikanska forskningen på en tydlig överlappning – bland både killar och tjejer – mellan att utsättas för olika typer av våld av sin partner, och att själv utöva våld mot sin partner.³⁰ En studie av Taylor och Mumford (2016) visar till exempel att 84 procent av de som utsätts för partnervåld också utövat någon form av våld mot sin senaste

²⁷ Uppgifter framtagna utifrån Brås forskningsmaterial om dödligt våld.

²⁸ Till exempel visar Dardis m.fl. (2015) i sin forskningsöversikt att av de unga i de inkluderade studierna uppgav 55–83 procent att de utsatt en partner för psykologiskt våld, 10–48 procent att de utövat fysiskt våld, och 3–37 procent att de utövat sexuellt våld mot en partner. Enligt en nationellt representativ hushållsundersökning om relationer och partnervåld bland 12–18-åringar i USA var det 63 procent av de unga som sa sig vara eller nyligen ha varit i ett förhållande som uppgav att de då hade utövat någon form av psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld i den aktuella parrelationen (Taylor och Mumford 2016). Théorêt m.fl. (2021) redovisar att omkring en femtedel bland både tjejer och killar uppgav att de utsatt en partner för fysiskt våld.

²⁹ Se t.ex. Zweig m.fl. (2013, 2014), Dardis m.fl. (2015), Taylor och Mumford (2016), Wincentak, Connolly och Card (2017), Théorêt m.fl. (2021) om resultat kring tjejers högre nivåer av våldsutövning förutom vid sexuellt våld.

³⁰ Se t.ex. Barter m.fl. (2009), Offenbauer och Buchalter (2011), Richards och Branch (2012), Kaukinen, Gover och Hartman (2012), Zweig m.fl. (2013, 2014), Dardis m.fl. (2015), Taylor och Mumford (2016), Temple m.fl. (2016), Wincentak, Connolly och Card (2017), Joly och Connolly (2016), Gillum (2017), Korkmaz (2017), Edwards (2018), Murray och Azzinaro (2019), Boethius (2020), Fernández-González, Calvete och Orue (2020); Théorêt m.fl. (2021).

partner. Överlappningen var dock mindre gällande sexuellt partnervåld. Av de som utsatts för sexuellt våld var det 44 procent som också utsatt sin partner för denna typ av våld. Enligt Zweig m.fl. (2013) var det – av de unga som blivit utsatta för fysiskt respektive psykiskt våld av sin senaste partner – omkring 50 procent som också hade utsatt partnern för motsvarande typ av våld, medan andelen var mindre vid digitalt våld (33 procent) och sexuellt våld (9 procent).

De studier som jämfört våldsutövning i parrelationer mellan heterosexuella och homo- och bisexuella ungdomar, rapporterar att det bland homo- och bisexuella ungdomar förekommer högre nivåer av självrapporterad våldsutövning av såväl psykiskt som fysiskt våld (Dank m.fl. 2014, Reuter, Sharp och Temple 2015). Reuter, Sharp och Temple (2015) fann också att nivån av sexuell våldsutövning var högre bland homo- och bisexuella ungdomar än bland heterosexuella ungdomar, medan Dank m.fl. (2014) inte fann någon sådan skillnad.³¹

Betydelsen av kön

Som de ovan nämnda studierna visar har en stor överlappning mellan våldsutsatthet och våldsutövande i ungas parrelationer konstaterats i flera studier. Forskning visar att en relativt stor del av ungas relationer innehåller ömsesidigt våld av olika slag, att både tjejer och killar är såväl utsatta som våldsutövare i sina parrelationer, liksom att tjejer i en rad självrapporteringsstudier uppger en likartad eller högre grad av våldsutövning än killar. Dessa resultat har till viss del utmanat den rådande bilden av att det främst är tjejer och kvinnor som är offer för våld i parrelationer. Vissa forskare menar att det utifrån dessa resultat skulle kunna finnas mindre könsskillnader bland unga än bland vuxna, gällande våld i nära relationer.³² En del forskare har hävdats att resultat som visar att tjejer eller kvinnor rapporterar en minst lika hög grad av våldsutövning i sina parrelationer som killar eller män går emot feministiska teorier och visar på en könsymmetri i våldet (t.ex. Straus 2010, Straus och Gozjolko 2014, Little 2020). Eftersom unga män generellt sett är

³¹ Båda studierna grupperade homo- och bisexuella ungdomar tillsammans med ungdomar som uppgav att de var osäkra på sin sexuella identitet, och analyserade dessa som en enda grupp, betecknade som sexuella minoriteter. Vid jämförelser mellan dessa ungdomar och unga heterosexuella presenterades resultaten inte uppdelat på kön, i någon av studierna.

³² Se t.ex. Barter m.fl. (2009), Offenbauer och Buchalter (2011), Kaukinen, Gover och Hartman (2012), Richards och Branch (2012), Baker och Carreño (2016), Joly och Connolly (2016), Korkmaz (2017, 2021, 2021b), Edwards (2018), Murray och Azzinaro (2019), Thulin m.fl. (2020), Théorêt m.fl. (2021).

mer våldsamma än unga kvinnor kan resultaten om en könssymmetri i just relationsvåldet dock betraktas som oväntade (t.ex. Lehrner och Allen 2018).

Andra forskare har lyft att det finns problem med att få siffrorna från studier som undersökt både våldsutövande och våldsutsatthet att gå ihop, och att det är sannolikt att killar systematiskt underrapporterar och/eller att tjejer systematiskt överrapporterar sitt våldsutövande i förhållande till sin utsatthet (t.ex. Joly och Connolly 2016, Wincentak, Connolly och Card 2017, Zweig m.fl. 2013). Andra forskare har avfärdat eller ifrågasatt de resultat som tyder på könssymmetri, mot bakgrund av att surveyundersökningar om självrapporterad utsatthet och våldsutövning är baserade på avkontextualiserade, handlingsbaserade mått, och att de relativt likartade nivåerna mellan könen döljer tydliga skillnader som blir synliga först när man studerar bland annat våldets karaktär, frekvens och konsekvenser, samt hur våldet uppfattas och motiveras av utövarna och de utsatta (se t.ex. Korkmaz 2017, Lehrner och Allen 2018).

Könsskillnader i våldets allvar, frekvens och konsekvenser

Det finns flera studier som visar att det våld som tjejer och unga kvinnor utövar är lindrigare än killars och unga mäns, och att det innehåller ett större inslag av verbalt våld, medan killar och unga män utövar mer sexuellt våld och allvarligare fysiskt våld.³³ Andra viktiga forskningsresultat i sammanhanget är att skillnader mellan killar och tjejer framträder tydligare när man studerar våldets frekvens, i stället för att endast se till om de någon gång utövat eller utsatts för partnervåld. För Sveriges del visar till exempel både Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020) och Brå (2018) att upprepad utsatthet för våld i parrelationer är vanligare bland tjejer än bland killar.

Internationellt har liknande resultat redovisats av exempelvis Barter m.fl. (2009), som vidare fann att allvarlighetsgraden i det våld som tjejer utsatts för tenderade att eskalera över tid. Vidare visar forskning att konsekvenserna av partnervåld är väsentligt större för tjejer än för killar. Jämfört med killar får tjejer bland annat oftare fysiska skador av våldet, behöver oftare vård, rapporterar mer negativa känslomässiga konsekvenser, mer rädsla för sin partner som en konsekvens av våldet, och mer rädsla för att bli allvarligt

³³ Se t.ex. Barter m.fl. (2009), Offenbauer och Buchalter (2011), Korkmaz (2017), Edwards (2018).

skadad eller för att dödas.³⁴ Vidare finns forskning som visar att unga kvinnors våld tenderar att utövas som en reaktion på unga mäns våld, dvs. att män initierar våld som kvinnor svarar på (se t.ex. Allen, Swan och Raghavan 2009, se även vidare nedan om olika typer av våldsamma relationer och våldsutövare). Samtidigt visar forskning att unga manliga offer och förövare berättar för utomstående eller söker stöd och hjälp i ännu lägre grad än unga kvinnor (Gottzén och Korkmaz 2013). Mot bakgrund av dessa resultat är det många forskare som menar att både våldsforskningen och samhällets respons på våld i ungas parrelationer behöver utgå från insikten att det är ett tydligt könat fenomen.

Olika typer av våldsamma relationer och våldsutövare

I den internationella forskningen finns studier som pekar på att relationsvåld inte – vare sig bland vuxna eller unga – kan betraktas som ett enhetligt fenomen med en gemensam dynamik och karaktär, och inte heller med gemensamma orsaks- eller riskfaktorer för alla typer av våldsutövare och utsatta. Man menar att de till synes ”motstridiga” resultat som forskningen visat (se ovan) kan förklaras av att det som studerats är olika typer av våldsamma relationer och olika former av våldsutövning inom parrelationer, som därmed fångar olika delar av fenomenet.

Några aspekter som internationell forskning har visat skiljer sig åt mellan olika våldsamma relationer och våldsutövare, såväl bland unga som vuxna, är om våldet är ensidigt eller om båda i en relation utövar våld mot den andra, om våldsutövningen riktas bara mot partnern eller även mot andra personer som inte är närstående, om våldet är förenat med kontrollerande beteenden eller inte, vilken allvarlighetsgrad, typ och frekvens våldet har, om våldet är sporadiskt eller frekvent, om våldet kan kopplas till psykiatriska diagnoser, personlighetsstörningar samt andra antisociala beteenden, eller om våldsutövaren kan kategoriseras som instrumentell eller impulsiv i våldsutövningen.³⁵

³⁴ T.ex. Barter m.fl. (2009), Offenbauer och Buchalter (2011), Hokoda, Martin del Campio och Ulloa (2012), Romito, Beltrami och Escribà-Agüir (2013), Barter och Stanley (2016), Edwards (2018), Överlien (2018), Barter och Lombard (2019), Korkmaz, Överlien och Lagerlöf (2020), Korkmaz (2021).

³⁵ Se t.ex. Hamberger och Hastings (1986), Gondolf (1987), Saunders (1992), Holtzworth-Munroe och Stuart (1994), Tweed och Dutton (1998), Johnson (1995, 2006, 2008), Foshee m.fl. (2007), Kelly och Johnson (2008), Chiffrieller och Hennessy (2009), Draucker m.fl. (2012), Messinger m.fl. (2014), Zweig m.fl.

I forskningen har en rad olika typologier och klassificeringar utvecklats för att skilja på olika typer av relationsvåld och relationsvåldsutövare bland unga, dels utifrån Johnsons (1995, 2006, 2008, Kelly och Johnson 2008) inflytelserika typologi, dels utifrån andra vidareutvecklade klassificeringar av olika våldsutövare och våldsamma relationer.³⁶ Det fåtal studier som tillämpat Johnsons våldsrelationstypologi bland unga (se Messinger m.fl. 2014, Zweig m.fl. 2014) visar att den vanligaste typen av våld bland unga i befolkningen i stort, liksom bland vuxna, kan karaktäriseras som så kallat *situationsbetonat parrelationsvåld* – en typ av våldsamma relationer där (ibland ömsesidigt) våld förekommer vid konflikter eller bråk, men inte utövas i syfte att kontrollera den andre. Studierna visar också på en mindre grupp där våldet kan beskrivas som så kallad *nära-relations-terrorism*, där den ena partnern utövar frekvent och ofta allvarligt, eskalerande psykiskt, fysiskt och sexuellt våld som också förenas med en hög grad av kontrollerande, isolerande och manipulerande beteenden.

Gemensamt för flera andra studier som fokuserat på klassificering av våldsamma relationer och våldsutövare bland unga, är att de identifierar en större grupp som utövar och/eller utsätts för olika former av psykiskt våld, eller olika typer av kontrollerande beteenden, men som inte utsätts för eller utövar andra former av våld. Där finns också en mindre grupp som utsätts för och/eller utövar både fysiskt och psykiskt våld. Studierna finner därutöver ytterligare mindre grupper med olika mönster för utsatthet och våldsutövning, däribland för sexuellt våld, liksom mindre grupper som utövar ensidigt och mer allvarligt våld av olika typer mot den andra.³⁷

Ytterligare andra forskare har identifierat olika typer av relationsvåld utifrån intervjustudier med unga. Exempelvis identifierade Foshee m.fl. (2007) fyra grupper bland våldsutövande tjejer, där två av våldstyperna och mer än hälften av våldet var olika former av reaktioner på pojkvännens våld, och den vanligaste våldstypen liknar den som Johnson beskrivit som *våld som*

(2014), Barrett (2015), Diaz-Aguado och Martinez (2015), Petersson, Strand och Selenius (2016), Reidy m.fl. (2016), Petersson och Strand (2020), Boethius (2020), Théorêt m.fl. (2021).

³⁶ Andra har dock på ett mer generellt plan kritiserat sådana typologiseringar av relationsvåld, se t.ex. Stark (2007, 2009, 2012). Stark introducerade begreppet *coercive control* för det psykologiska och emotionella våld som han menar är den allra vanligaste formen av våld som kvinnor utsätts för i relationer, och som binder samman annat fysiskt och sexuellt våld till en slags fångliknande situation för den utsatta, och som han menar inte kan placeras i en egen typologi eller ses som en särskild form av våld (se även Barter m.fl. 2009, 2017, Överlien 2018).

³⁷ Se t.ex. Haynie m.fl. (2013), Diaz-Aguado och Martinez (2015), Reidy m.fl. (2016), Choi, Weston och Temple (2017), Gonyea m.fl. (2017), Sullivan m.fl. (2020), Théorêt m.fl. (2021).

motstånd. Även Draucker m.fl. (2012) har utifrån intervjuer visat på olika typer av våldsamma relationer bland unga, beroende på om våldet var ensidigt eller inte och utifrån våldets karaktär. De dubbelriktade våldsamma relationerna beskrevs av de unga ofta som ”bråk”, medan händelser i de ensidigt riktade våldsrelationerna beskrevs som ”*abuse*”.

Koppling mellan kön och våldstyper

De studier som gjorts utifrån ungas parrelaterade våld pekar mot att det finns en koppling mellan kön och olika typer av våldsutövning. I våldsamma relationer som kan kategoriseras som nära-relations-terrorist, med ensidigt utövat våld förenat med hög grad av kontroll, tycks de allra flesta våldsutövarna vara killar, medan det är ungefär lika vanligt att tjejer och killar utövar våld i relationer präglade av så kallat situationsbetonat parrelationsvåld. Flera forskare har pekat på att våld som kombineras med en hög grad av kontrollerande beteenden ofta är mer frekvent och allvarligare, och i högre grad kopplat till negativa konsekvenser som rädsla, skador och minskad självkänsla hos den som utsätts, jämfört med andra typer av relationsvåld (se t.ex. Messinger m.fl. 2014).

Andra skillnader mellan könen beskrivs av Draucker m.fl. (2012), som utifrån intervjuer visade att det var vanligare att killar var våldsutövare i relationer som kunde kategoriseras som ”turbulenta” (relationer med frekventa och dramatiska, ofta våldsamma gräl där våldet också var allvarligt), ”*maltreating*” (relationer med olika former av återkommande våld/misshandel från den ena partnern, med både psykiskt och fysiskt våld och kontrollerande beteenden, ibland sadistiskt våld) och ”*intrusive*” (relationer med konstanta aggressiva och/eller ovälkomna kontaktförsök från en partners sida). Däremot utgjorde tjejer majoriteten av våldsutövarna i den grupp där våldet karaktäriserades som ”nedvärderande” (relationer med ständigt förekommande aggressioner från den ena partners sida, genom att förolämpa, ignorera eller trycka ner den andra partnern).

Koppling till olika riskfaktorer samt implikationer för åtgärder

Flera av de studier som identifierat olika typer i ungas relationsvåld, pekar på att de olika formerna av våldsamma relationer och våldsutövare kan kopplas till olika bakgrunds- och riskfaktorer. Draucker m.fl. (2012) pekar på att de unga som utövade ensidigt, eskalerande fysiskt våld, liksom de unga i de turbulenta relationerna, också hade en hög grad av andra risk- och problembeteenden under uppväxten. Andra har pekat på kopplingar mellan

olika typer av våldsamma relationer respektive våldsutövare och attityder till våld och manlig dominans, psykosociala faktorer, skolmiljöfaktorer, mental och fysisk hälsa samt substansmissbruk.³⁸

Flera forskare pekar också på att de olika typerna av våldsamma relationer och våldsutövare är av relevans för att utveckla mer ändamålsenliga och riktade insatser för olika grupper av unga som utövar eller utsätts för våld.³⁹ Vissa grupper kan exempelvis gynnas av insatser som fokuserar på att utveckla icke-aggressiva eller icke-destruktiva kommunikationsförmågor, att erbjuda verktyg för att hantera ilska, oro och konflikter, att erbjuda verktyg för att kunna sätta gränser och säga nej, att ge konkret kunskap om våld och på vilka sätt det kan ta sig uttryck, liksom att skapa förändring i attityder och normer. Andra kan behöva mer genomgripande förebyggande insatser riktade mot individens övriga livssituation eller beteenden, där samhället behöver fokusera på tidiga insatser, men också på upptäckt och indikerade insatser för att förhindra fortsatt våldsutövning eller utsatthet i samma, eller nya, relationer (se t.ex. Draucker m.fl. 2012, Reidy m.fl. 2016, Messinger m.fl. 2014).

Det tycks dock i en svensk kontext saknas forskning om olika typer av våldsrelationer och våldsutövare utifrån ungas parrelaterade våld, och det vore värdefullt med kunskap om i vilken mån dessa eller liknande kategoriseringar kan appliceras även på ungas relationsvåld i Sverige.

³⁸ Se Haynie m.fl. (2013), Diaz-Aguado och Martinez (2015), Choi, Weston och Temple (2017), Gonycy m.fl. (2017), Sullivan m.fl. (2020).

³⁹ Se t.ex. Haynie m.fl. (2013), Diaz-Aguado och Martinez (2015), Reidy m.fl. (2016), Choi, Weston och Temple (2017), Gonycy m.fl. (2017), Sullivan m.fl. (2020), Théorêt m.fl. (2021).

Förklaringsmodeller och riskfaktorer

Detta kapitel belyser olika förklaringsmodeller och riskfaktorer för ungas parrelaterade våld som lyfts i svensk och internationell forskning. Fokus ligger, vilket tidigare har nämnts i avsnittet Avgränsningar och definitioner, på riskfaktorer för våldsutövning.

Förklaringsmodeller på olika nivåer

Våld inom parrelationer är både bland unga och vuxna ett komplext fenomen. Det finns varken en enskild förklaringsmodell eller riskfaktor som kan förklara allt våld, dels eftersom det oftast är flera faktorer som sammantaget orsakar ett visst beteende, dels eftersom forskningen visat att våld som sker inom parrelationer inte kan ses som ett enhetligt fenomen (se föregående kapitel).

De förklaringsmodeller som finns kring orsakerna till att våld uppstår i parrelationer bygger på olika teoretiska utgångspunkter och befinner sig på olika nivåer kring en individ. Övergripande kan olika förklaringar till parrelaterat våld ses utifrån 1) individualpsykologiska perspektiv, med fokus på individens psykologi, biologi och beteenden, 2) socialpsykologiska perspektiv, som rör individens socialisation, lärande, uppväxt och relationer, 3) samhällsperspektiv, som omfattar olika socioekonomiska förhållanden och 4) strukturella perspektiv, som gäller övergripande sociala och kulturella maktrelationer, såsom bristande jämställdhet och ojämlika maktrelationer (främst mellan kvinnor och män).⁴⁰ Den internationella forskningen har identifierat bidragande förklaringar och riskfaktorer för våld, i såväl vuxnas som ungas parrelationer, utifrån alla dessa perspektiv. För att närma sig orsaksmekanismerna pekar forskningen på att det behövs ett integrativt ramverk, där man lyfter in förklaringar och riskfaktorer på flera nivåer, och

⁴⁰ Se t.ex. SKL (2011), Socialstyrelsen (2016), Sjödin m.fl. (2018), Franzén och Gottzén (2020).

man behöver se individen som en helhet, i det sammanhang där hen befinner sig och har växt upp.⁴¹

Den *sozialekologiska modellen* är ett exempel på ett integrerat perspektiv som ofta används för att närma sig frågan om orsaker till relationsvåld.⁴² Modellen används dels för att identifiera riskfaktorer för våldsutövning och våldsutsatthet, dels som utgångspunkt för utformning av förebyggande åtgärder. Modellen kombinerar och integrerar teorier om våldets orsaker och riskfaktorer på flera nivåer: 1) *individ*, dvs. biologiska och personliga faktorer som påverkar en individs beteende och ökar eller minskar risken att utöva eller utsättas för våld, 2) *relation*, dvs. faktorer i en individs nära relationer – till föräldrar, familjemedlemmar, vänner och partner, och hur relationer kan skydda mot eller innebära en risk för våld, 3) *närmiljö*, dvs. faktorer i olika gemenskaper eller sammanhang där personliga relationer formas, såsom bostadsområden, arbetsplatser och skolor, samt 4) *samhälle*, dvs. faktorer som gynnar ett klimat som uppmuntrar eller hämmar våld, dvs. samhället i stort och dess kulturella och sociala normer och villkor.⁴³ Modellen har dock ibland kritiserats för att inte bidra till att förstå hur faktorer på olika nivåer samspelar och påverkar varandra, och för att den försöker förena teoretiska perspektiv på strukturell och individuell nivå som inte alltid kan förenas så enkelt (se t.ex. Dardis m.fl. 2015, Franzén och Gottzén 2020).

Intersektionella perspektiv på våld i parrelationer fokuserar också på olika samspelande dimensioner kring en individ, men har fokus på att förstå individens position i ett visst socialt sammanhang. Individer kan sägas befinna sig i skärningspunkten mellan olika omständigheter på samhällsnivå, social nivå, relationell nivå och individuell nivå, vilka har betydelse för individens identitet och sociala position. Olika sociala omständigheter skiljer sig mellan olika individer och grupper, t.ex. utifrån etnicitet, socioekonomisk status, ålder, kön, sexualitet, plats m.m. För att förstå uppkomsten av våld i parrelationer behöver man enligt intersektionella perspektiv fokusera på

⁴¹ T.ex. Dardis m.fl. (2015), Reuter, Sharp och Temple (2015), Aghtaie m.fl. (2018), Andershed och Andershed (2019), Jämställdhetsmyndigheten (2019), Boethius (2020), Franzén och Gottzén (2020), Korkmaz (2021).

⁴² Det finns flera liknande modeller med något annorlunda terminologi, t.ex. utifrån det ontogeniska systemet; mikro-, makro- och exosystem (se t.ex. Bronfenbrenner och Morris 1998, Spencer m.fl. 2020) eller utifrån mikro, meso och makro (se t.ex. Sjödin m.fl. 2018).

⁴³ Se t.ex. WHO (2002), WHO (2012), Baker m.fl. (2013), Dardis m.fl. (2015), Register (2018), Jämställdhetsmyndigheten (2020), Franzén och Gottzén (2020).

dessa samspelande dimensioner. Individens erfarenheter av våld påverkas av individens sammanhang och kontext, samhällets normer och värderingar, individens sociala nätverk etc. (Gottzén och Korkmaz 2013, Korkmaz 2021). Man skulle kunna se det som att dessa dimensioner skär på tvärs genom de nivåer som den socialekologiska modellen lyfter fram. I relation till risken för att våld ska uppstå i parrelationer kan man också tänka sig att vissa kombinationer av sådana skärningspunkter skulle kunna innebära att flera faktorer som bidrar till att öka risken för våldsutövning eller utsatthet ”samlas” hos en individ. Ur det perspektivet kan ett intersektionellt perspektiv också vara användbart för att avgöra vilka insatser och åtgärder som kan vara lämpliga för olika individer och grupper av unga.

Andra perspektiv på förklaringar till relationsvåld lyfter fram förståelsen av våldet som en social process, att det sker och tolkas under vissa förhållanden. Våld kan enligt dessa perspektiv ses som en del av ett kulturellt mönster, i ett större socialt sammanhang. För att förstå våldet måste man ta del av de inblandades tolkningar och upplevelser av det (Boethius 2020).

Riskfaktorer för våldsutövning

Den internationella forskningen om våld i ungas parrelationer har identifierat en rad faktorer som ökar risken för relationsvåld bland unga, inom alla de perspektiv och nivåer som togs upp ovan. Flera av dessa riskfaktorer har visat sig öka risken såväl för att utöva parrelaterat våld som för att utsättas för det. Det behövs fortfarande mer kunskap om vilka riskfaktorer som väger tyngst, hur de samspelar och vid vilken ålder olika faktorer har störst betydelse. Generellt kan dock konstateras att en ansamling av riskfaktorer på flera olika nivåer runt en ung person, ökar risken för våldsutövning. Vissa riskfaktorer kan ses som mer direkt relaterade till ett våldsamt beteende, medan andra har en mer indirekt inverkan. Vissa forskare menar att man kan skilja på bakgrundsfaktorer som ökar risken för våld (t.ex. upplevelser av våld i barndomen) och sådana som är mer situationella eller yttre utlösande faktorer (t.ex. alkoholanvändning, konflikt med partner, depressioner, frustration). En del riskfaktorer är också lättare att påverka än andra, vilket kan vara relevant i relation till möjliga åtgärder.⁴⁴

⁴⁴ Barter (2009), Connolly m.fl. (2010), Vagi m.fl. (2013), Andershed och Andershed (2019), Boethius (2020).

Risikfaktorer utifrån individualpsykologiska perspektiv

Psykisk ohälsa och vissa personliga egenskaper

Enligt internationell forskning utgör psykisk ohälsa en riskfaktor för olika former av våldsutövning i ungas parrelationer. Depressioner, ångest, oro, nedstämdhet, självmordsbenägenhet, emotionell stress och traumasymtom har visat sig ha samband med en förhöjd risk för våldsutövning mot en partner. Detsamma gäller olika former av psykiska sjukdomar, antisociala personlighetsstörningar och neuropsykiatriska diagnoser som adhd.⁴⁵

Även egenskaper som impulsivitet och en låg grad av självkontroll, brist på känslomässig reglering och destruktiva responser på ilska har visat sig öka risken för parrelaterad våldsutövning bland unga. Det gäller också egenskaper som en låg grad av empati, låg självkänsla, avvisningskänslighet, rädsla för negativa omdömen, aggressiva konflikthanteringsstilar, dåliga kommunikationsegenskaper och en låg benägenhet för hjälpsökande.⁴⁶

Problem- och riskbeteenden och låga skolprestationer

Forskningen pekar på att andra typer av antisociala problem- och riskbeteenden har samband med ungas våldsutövning i sina parrelationer. Exempel på sådana beteenden är tidigare/andra aggressiva beteenden, sexuella riskbeteenden med tidig sexdebut och flera sexpartner, liksom bruk/missbruk av alkohol och droger.⁴⁷

Våldsutövning bland unga i parrelationer har också visat sig ha samband med låga skolprestationer och låg utbildningsnivå (Offenhauer och Buchalter 2011, WHO 2012).

Attityder till och acceptans för våld

Forskningen visar också att vissa typer av attityder har samband med parrelaterad våldsutövning bland unga. Det handlar om uppfattningar kring jämställdhet, med accepterande attityder till våld inom relationer och mot

⁴⁵ Offenhauer och Buchalter (2011), WHO (2012), Gottzén och Korkmaz (2013), Leen m.fl. (2013), Vagi m.fl. (2013), Dardis m.fl. (2015), Hellevik (2017), MFD (2017), Sjödin m.fl. (2017), Boethius (2020).

⁴⁶ Offenhauer och Buchalter (2011), Leen m.fl. (2013), Vagi m.fl. (2013), Dardis m.fl. (2015), Hellevik (2017).

⁴⁷ Offenhauer och Buchalter (2011), Shorey, Stuart och Cornelius (2011), WHO (2012), Leen m.fl. (2013), Vagi m.fl. (2013), Gottzén och Korkmaz (2013), Dardis m.fl. (2015), Sjödin m.fl. (2017), Boethius (2020), Duval, Lanning och Pattersson (2020), Franzén och Gottzén (2020), Spencer m.fl. (2020).

tjejer, vilka ofta grundas i stereotypa föreställningar om maskulinitet och femininitet, traditionella könsrollsföreställningar och negativa attityder till kvinnor. Det handlar också om attityder som kan kopplas till en acceptans och ett rättfärdigande av aggression och våld mer generellt.⁴⁸ (Se även nedan under Feministiska och genusteoretiska perspektiv på våldets orsaker).

Riskfaktorer utifrån socialpsykologiska perspektiv

Utsatthet för våld och övergrepp som barn, och att bevittna våld mellan föräldrar

Forskningen pekar samstämmigt på två faktorer som har relativt starkt samband med parrelaterat våldsutövande bland unga. Det första är att själv ha utsatts för olika former av misshandel, övergrepp eller försummelse som barn, vilket lyfts i forskningen som en av de starkaste riskfaktorerna för att själv utöva partnervåld, både som ung och som vuxen. Det andra är att under uppväxten ha bevittnat våld mellan föräldrarna, särskilt våld mot mamman, eller att ha växt upp med annat våld i familjen. Dessa faktorer tycks öka risken för såväl relationsvåldsutövning som utsatthet hos killar, men framför allt för utsatthet hos tjejer.⁴⁹

I detta sammanhang pratar forskare om att det sker en intergenerationell överföring av våld, som innebär att exponeringen för våld från och mellan föräldrarna normaliserar våldsamma beteenden i relationer, och blir ett normalt sätt att relatera till andra och lösa konflikter. Bland annat är utsatthet för sexuellt våld under barndomen en stark riskfaktor för att själv utsättas för sexuellt våld senare i livet. Det hänger samman med att barn som traumatiserats av sexuellt våld kan ha svårt att etablera öppna och tillitsfulla relationer och att sätta sexuella gränser, samt att de upplever sig maktlösa att stoppa sexuellt våld och inte agerar på sin egen rädsla.⁵⁰

⁴⁸ WHO (2012), Leen m.fl. (2013), Ungdomsstyrelsen (2013), Vagi m.fl. (2013), WHO (2013), Dardis m.fl. (2015).

⁴⁹ Richards och Branch (2012), WHO (2012), Vagi m.fl. (2013), Dardis m.fl. (2015), Garthe m.fl. (2018), Taquette och Monteiro (2019), Boethius (2020), Duval, Lanning och Pattersson (2020), Franzén och Gottzén (2020).

⁵⁰ Vezina och Hébert (2007), Barter m.fl. (2009), Barter (2009), WHO (2012), Hellevik och Överlien (2016), Izaguirre och Calvete (2017), Karlsson m.fl. (2016), Choi och Temple 2016, Överlien (2018), Murphy, Elklit och Shevlin (2020), Duval, Lanning och Pattersson (2020), Spencer m.fl. (2020), Korkmaz (2021).

Bristande föräldraskap

Internationell forskning visar också att relationen till föräldrar och förekomst av även familjekonflikter har betydelse för utövande av våld i ungas parrelationer, särskilt för tjejers våldsutövning. Det handlar om avsaknad av en nära relation mellan barn och föräldrar, alienation från mamman, frånvaro av engagemang i barnets liv, samt avsaknad av kontroll eller brist på stöd från föräldrar. Konflikter mellan barn och föräldrar tycks försvaga förmågan till icke-våldsamma lösningar på interpersonella problem. Familjekonflikter tycks främst vara relaterat till tjejers våldsamma beteende medan låg grad av socialt stöd från föräldrarna är mer relaterat till killars våldsutövning.⁵¹

Våld i tidigare parrelationer

Ungas våldsutövning i parrelationer är också starkt kopplad till upplevelser i tidigare relationer. Forskning visar att ungas förhållanden formas av tidigare förhållanden, och att både bra och dåliga förväntningar och föreställningar överförs mellan förhållanden. Tidigare erfarenheter av våld i en parrelation – både att själv ha varit utsatt och att man utsatt någon i en tidigare relation – är en riskfaktor för att utöva våld. Som tidigare framgått i det tidigare avsnittet om ömsesidigt våld i ungas parrelationer finns en tydlig korrelation mellan att vara utsatt och att utsätta, och tvärtom. Det finns också en stark korrelation mellan utsatthet för våld i parrelationer under ungdomstiden, och att som vuxen utöva eller utsättas för våld. Om partnervåld etableras redan när man är ung, är risken större att både utsättas för och utöva allvarligt våld som vuxen.⁵²

Kamraters inflytande

Kamratgruppen spelar en viktig roll i förhållande till våld i ungas parrelationer. Kompisars attityder och värderingar, liksom att vara involverad i aggressiva kamratgrupper, har ett starkt samband med ungas relationsvåldsutövning. Det handlar dels om vänner som är aggressiva mot kompisar och andra, som har antisociala beteenden och som utövar våld, antingen generellt eller inom parrelationer, dels om vänner som utsatts för

⁵¹ Richards och Branch (2012), Dardis m.fl. (2015), Hellevik (2017), Muñoz (2017).

⁵² Barter m.fl. (2009), Madsen och Collins (2011), Cui m.fl. (2013), Vagi m.fl. (2013), Temple m.fl. (2016), Hellevik (2017), Sjödin m.fl. (2017), Spencer m.fl. (2020), Fernández-González (2020).

våld. Våldsutövande tjejer rapporterar också en lägre grad av socialt stöd från sina vänner än de tjejer som inte använt våld i parrelationer.⁵³

Relations- och konfliktstrategier, konflikter i relationen och åldersskillnad

Risken för våldsutövning i ungas parrelationer är också kopplad till graden av konflikt i relationen; de som rapporterar våldsutövning uppger oftare erfarenheter av konflikter, svartsjuka och otrohet. Enligt forskningen tycks tre konfliktområden vara särskilt framträdande i förhållande till risken för våldsutövning: ekonomiska frågor, missnöje med att partnern ägnar tid åt vänner samt oro för otrohet. Dessa konfliktområden gäller även för vuxnas partnervåld, men kan vara särskilt viktiga under ungdomsåren, då man ska reorganisera sina socialiseringsmönster, uppnå ekonomiskt oberoende och forma sin relation med en partner.⁵⁴

En annan faktor som enligt forskningen ökar risken för parrelaterat våld bland unga, är maktskillnader på grund av åldersskillnader inom relationen. En åldersskillnad mellan två unga personer behöver inte vara så stor för att få betydelse för maktobalans i relationen. Det kan också handla om att den äldre partnern söker sig till yngre partner på grund av en problematisk eller kriminell livsstil, eller att en yngre person med olika riskbeteenden söker sig till en äldre partner. Forskning har bland annat visat att tjejers risk att utsättas för i synnerhet sexuellt partnervåld är korrelerad med om partnern är äldre.⁵⁵

Risikfaktorer utifrån socioekonomiska förhållanden och närmiljö

Dålig uppväxtmiljö och våld i närmiljön

Den närmiljö man växer upp i, utöver den närmaste familjen, tycks också ha betydelse för ungas våldsutövning i parrelationer. Att växa upp i fattigdom, med en närmiljö som kännetecknas av instabilitet, våld och en låg grad av social kontroll, medför påfrestningar som ökar risken för våldsutövning. I sådana uppväxtmiljöer ökar sannolikheten för dysfunktionella och aggressiva beteenden, och erfarenheter av våld i närmiljön kan också

⁵³ Barter (2009), Offenhauer och Buchalter (2011), Richards och Branch (2012), Foshee m.fl. (2013), Leen m.fl. (2013), Vagi m.fl. (2013), Ramirez m.fl. (2015), Dardis m.fl. (2015), Garthe, Sullivan och McDaniel (2017), Sjödin m.fl. (2017), Duval m.fl. (2020).

⁵⁴ Giordano m.fl. (2010), WHO (2012), Dardis m.fl. (2015), Hellevik (2017), Boethius (2020).

⁵⁵ Vézina och Hébert (2007), Barter m.fl. (2009), Hellevik och Överlien (2016), Överlien (2018).

förstärka effekten av våldserfarenheter från exempelvis hemmiljön eller den egna kamratgruppen. Är man också involverad i annan kriminalitet och våld i lokalsamhället utgör även dessa riskfaktorer för våld i de egna parrelationerna.⁵⁶

Låg socioekonomisk status

Viss internationell forskning har också visat en koppling mellan låg socioekonomisk status och våldsutövning bland unga i parrelationer. Det är dock inte klarlagt hur stark korrelationen är och om det handlar om ett direkt eller indirekt samband. Möjligen förstärker socioekonomisk utsatthet indirekt andra riskfaktorer för hälsoproblem och antisociala beteenden, som exempelvis exponering för kriminella kamrater (Offenhauer och Buchalter 2011, Spencer m.fl. 2020).

Strukturella perspektiv

Feministiska och genusteoretiska perspektiv på våldets orsaker

En central faktor i de feministiska och genusteoretiska perspektiven på orsakerna bakom våld i parrelationer, är att våldet främst ska förstås som ett uttryck för ojämlika maktrelationer mellan män och kvinnor. Våldet förstås som ett uttryck för mäns utövande av makt och kontroll över kvinnor, inom ramen för en bredare social och institutionell ojämlikhet mellan könen. Normativa föreställningar om kön, maskulinitet och våld möjliggör och skapar legitimitet för mäns och pojkars våld, särskilt normer som innebär en acceptans för våld mot kvinnor/flickor, föreställningar om mäns sexuella berättigande och en traditionell syn på manligt och kvinnligt, särskilt i grupper och kulturer där fysisk aggressivitet hos män hyllas/förväntas.

Könsrollsförväntningar, där killar förstås som dominerande och aktiva och tjejer som underordnade, passiva och i behov av skydd, möjliggör killars dominans och makt över tjejers kroppar. Sådana föreställningar bidrar till våldsutövning i situationer där mäns eller killars privilegierade position, bestämmanderätt eller traditionella manlighet utmanas, och kan rättfärdiga och normalisera unga mäns användande av makt, tvång och kontroll. Våldet kan också hänga ihop med killars identitets- och maskulinitetsskapande, som ett sätt att gestalta en viss form av maskulin identitet. Killar kan ha en press på sig att porträttera en sexuellt aggressiv persona i relationer, och kan se

⁵⁶ Barter (2009), Offenhauer och Buchalter (2011), Johnson m.fl. (2015), Taquette och Monteiro (2019).

sexuellt tvång som en normativ aspekt av relationer snarare än som övergrepp. Våldet blir också ett sätt att rekonstruera en utmanad manlighet, och en resurs att använda när andra resurser inte räcker till. När män saknar inkomst eller utbildning, eller känner sig maktlösa, kan våld användas för att upprätthålla eller få tillbaka makt, exempelvis genom olika former av kontrollerande beteenden, som skrämsel och isolering, vilket sedan kan följas av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld.⁵⁷

Inom ramen för ett sådant makrosystem blir våldsanvändning en accepterad metod för konfliktlösning, samtidigt som män och killar anses ha rätt att i sina parrelationer utöva kontroll över kvinnor och tjejer. Det betyder inte att alla män kommer att utöva våld, utan att våldsamma beteenden upplevs som ett legitimt medel för makt- och kontrollutövning (Baker m.fl. 2013).

Vissa feministiska teorier menar att maktperspektivet också kan förklara kvinnors partnervåld och våld i samkönade relationer, då våldet även här handlar om att försöka få makt i relationen eller att försvara sin könsidentitet när den ifrågasätts. Utifrån dessa perspektiv förstås våldet som en maktdemonstration, snarare än som en direkt spegling av manlig dominans och privilegium. Makt ses som inte bara kopplad till kön, utan även till andra sociala strukturer, såsom ras, klass, etnicitet m.m., och individers tillgång till makt och andra förmåner beror på den sociala kategori de tillhör i en viss kontext. På så sätt kan det finnas strukturellt betonade maktojämlikheter även i samkönade relationer, vilket innebär att feministiska teorier också kan bidra till förståelsen av relationsvåld inom andra typer av relationer än heterosexuella (Baker m.fl. 2013, Dardis m.fl. 2015, Barrett 2015, Sorbring, Eriksson och Överlien 2018, se även RFSL 2008).

Strukturella perspektiv på samhällsnivå

På samhällsnivå visar tidigare forskning också att graden av jämställdhet i samhället generellt påverkar förekomsten av våld i ungas parrelationer. Ojämlighet mellan kvinnor och män underbygger patriarkala strukturer och kulturer där män dominerar över kvinnor, och uppmuntrar killars våld mot tjejer. Ungas våld i parrelationer är också mer frekvent i samhällen som präglas av rasism, homofobi, fattigdom och strukturellt våld mot vissa befolkningsgrupper (Taquette och Monteiro 2019).

⁵⁷ Se t.ex. Barter (2009), SKL (2011), Gottzén och Korkmaz (2013), Dardis m.fl. (2015), Aghtaie m.fl. (2018), Franzén och Gottzén (2020).

Medier och pornografi kan skapa förebilder och acceptans för våld

Ett inte lika välstuderat område är den eventuella kopplingen mellan tillgång till pornografi och utövande av våld i ungas parrelationer. Det finns dock studier som har visat en korrelation mellan pornografikonsumtion och sexuell aggression bland både tjejer och killar, samtidigt som konsumtionen är högre bland killar än tjejer (Ybarra m.fl. 2011, Peter och Valkenburg 2016, Wright, Tokanuga och Kraus 2016). Det tycks också finnas en korrelation mellan högre grad av pornografikonsumtion och såväl utsatthet som utövning av både fysiskt och sexuellt våld i ungas parrelationer (Rothman och Adhia 2016, Stanley m.fl. 2018, Rostad m.fl. 2019). Andra forskare har också pekat på ett samband mellan att använda olika former av aggressiva media och utövande av våld i ungas parrelationer (se t.ex. Connolly m.fl. 2010). Ett exempel är ungdomsserier och litteratur som blandar våld och kontroll med romantik, och som inverkar på hur unga ser på relationer och vad som är normala beteenden i relationer (Wilson och Maloney 2019).

Minoritetsstress som riskfaktor

När det gäller unga hbtqi-personer, pekar forskningen på att det utöver de riskfaktorer som behandlats ovan och som sannolikt även utgör riskfaktorer för våldsutövning i unga hbtqi-personers relationer (Sylaska och Edwards 2015), finns ytterligare faktorer som påverkar risken att utöva våld mot en partner, nämligen de som beskrivs inom ramen för forskningen om *minoritetsstress* och *disempowerment theory* (Sylaska och Edwards 2015, se även Meyer 2003). Minoritetsstress är den unika, ständigt närvarande och socialt baserade stress som vissa grupper utsätts för och som relaterar till ens status eller identitet som sexuell minoritet. Denna stress adderas till de vanliga stressorer som alla människor kan uppleva (Garthe m.fl. 2018).

Dominerande negativa värderingar i samhället kring den sexuella minoritet man tillhör innebär att man ständigt och på olika sätt möts av olika former av homo-, bi- eller transfobi, diskriminering och utsatthet. Minoritetsstressen handlar både om externa stressorer, såsom diskriminering och avvisande från samhället omkring en, men också om internaliserade stressorer som uppstår till följd av de externa stressorerna. Sådana interna stressorer innebär att man internaliserar homo-, bi- eller transfobin och stigmatiserande värderingar av sig själv, att man döljer sin identitet och har förväntningar på att bli avvisad. På grund av den yttre stigmatiseringen skapar individen därmed negativa attityder mot sig själv och strävar efter att dölja sin sanna identitet för andra.

Forskningen har visat att upplevelser av hög grad av minoritetsstress är relaterat till en rad negativa psykosociala hälsokonsekvenser såsom stressymptom, ångest, depression, missbruk, låg självkänsla, sämre känsloreglering, social isolering, hopplöshet, sämre relationskvalitet och sämre kommunikationsmönster i relationer – faktorer som i sin tur har visat sig bidra till att öka risken för våldsutövning i parrelationer och en ökad risk att använda våld som ett sätt att hävda makt (disempowerment theory).⁵⁸ De få studier inom området som gjorts på unga personer, visar också att internaliserad homonegativitet och att gömma sin identitet är associerat med fysiskt och sexuellt våldsutövande mot en partner bland unga sexuella minoriteter (Sylaska och Edwards 2015).

Personer med *dubbel* minoritetstatus har ofta ännu sämre mental och fysisk hälsa. Ett exempel är bisexuella, som kan uppleva sådan dubbel marginalisering, både från majoritetens heteronormativa kultur och från andra sexuella minoritetsgrupper. Forskning har visat att de av båda grupperna kan stämplas som förvirrade och osäkra kring sin sexuella identitet, och som opålitliga i relationer. Denna dubbla marginalisering kan leda till ännu högre grad av minoritetsstress (Reuter, Sharp och Temple 2015).

⁵⁸ Reuter, Sharp och Temple (2015), Sylaska och Edwards (2015), Edwards (2018), Garthe m.fl. (2018), Graham m.fl. (2019).

Förebyggande och stödjande åtgärder

Detta kapitel redovisar de resultat av Brås kunskapssammanställning som handlar om att identifiera förebyggande och stödjande åtgärder mot våld i ungas parrelationer. Redovisningen börjar med en kort beskrivning av hur våldsförebyggande åtgärder kan indelas efter de målgrupper de riktar in sig på, vilket följs av några generella utgångspunkter som utifrån Brås kunskapssammanställning framstår som viktiga i arbetet med våldsförebyggande och stödjande insatser mot våld i ungas parrelationer. Därefter presenteras kunskapsbilden om det förebyggande och stödjande arbetet mot våld i ungas parrelationer i Sverige. Slutligen redovisas ett antal våldsförebyggande program mot ungas parrelaterade våld som kan betraktas som lovande, mot bakgrund av den internationella utvärderingsforskningen.

En del av det våldspreventiva fältet

Att förebygga våld i både vuxnas och ungas parrelationer kan ses som en del av ett bredare fält av våldsprevention mer generellt. Våldspreventiva åtgärder kan delas in på olika sätt, exempelvis utifrån olika faser i förhållande till brottshändelsen,⁵⁹ utifrån vilka målgrupper olika insatser inriktas på, eller utifrån vilken nivå i samhället insatsen inriktas på, såsom individen, gruppen, kommunen etc. (se t.ex. SKL 2011, Franzén och Gottzén 2020, Jämställdhetsmyndigheten 2020). I denna rapport används den indelning som utgår från de målgrupper som insatserna inriktas på, det vill säga i termer av universella, selektiva eller indikerade insatser, eftersom det är på detta sätt som program och förebyggande åtgärder framför allt beskrivs i den litteratur som utgör underlaget i denna del av Brås kunskapssammanställning.

Universell våldsprevention handlar om insatser som vänder sig till breda befolkningsgrupper, oavsett om de har erfarenheter av våld eller inte, och oavsett vilken risk olika individer har att utsättas för eller utöva våld. Exempel på sådana insatser är breda informationskampanjer till unga eller

⁵⁹ En vanlig indelning på det brottsförebyggande området bygger på faser i förhållande till brottshändelsen, nämligen primär, sekundär och tertiär prevention. Denna indelning används också ofta av Brå i andra sammanhang.

vuxna i hela befolkningen, eller program/verksamheter som riktas till alla unga i till exempel en skola.

Selektiv våldsprevention handlar om insatser riktade till avgränsade grupper eller individer vars livsomständigheter eller egenskaper kan antas innebära en förhöjd risk att utöva eller utsättas för våld, utifrån vad forskningen har visat om riskfaktorer.

Indikerad våldsprevention handlar om behandlande, skyddande, stödjande och återfallsförebyggande insatser till dem som redan har erfarenhet av våld, antingen som våldsutsatta eller som våldsutövare, och det preventiva ligger i att hindra fortsatt utsatthet eller våldsutövning.

Med utgångspunkt i regeringens uppdrag till Brå, riktas fokus i denna rapport på förebyggande och stödjande insatser med ett uttalat fokus på att förebygga våld i ungas parrelationer.

Generella utgångspunkter för det förebyggande och stödjande arbetet

Viktigt att insatser omfattar ett helhetsperspektiv och är långsiktiga

För att det förebyggande och stödjande arbetet mot ungas parrelaterade våld ska bli effektivt, pekar forskningen mot att det bör ha en *integrerad* ansats, som riktas mot orsaker och riskfaktorer bakom våldet på flera nivåer och arenor samtidigt, exempelvis utifrån den socialekologiska modellen (se kapitlet Förklaringsmodeller och riskfaktorer). Detta eftersom våldet beror på ett komplext samspel mellan olika bidragande faktorer. Förebyggande åtgärder bör därför utformas så att de antingen kombinerar insatser mot riskfaktorer på flera nivåer, eller så att de kan fungera parallellt med andra insatser på olika nivåer och arenor – en så kallad *multi-level-approach*, ”hela-kommunen-ansats” eller en ”hela-skolan-ansats” (WHO 2004, Flood 2009, 2011, Jämställdhetsmyndigheten 2020). Forskningen pekar vidare på vikten av att olika förebyggande insatser behöver pågå över en längre tid och vara återkommande, då enstaka punktinsatser inte kan förväntas ha effekt på våldsbeteenden bland unga (Vézina och Hébert 2007, Flood 2009, Sjögren m.fl. 2013, se även Sundell och Forster 2005)

Förebyggande insatser och åtgärder behöver komma in tidigt och återkommande i ungas liv

Förebyggande insatser behöver komma in tidigt i barns och ungas liv för att fungera just förebyggande. De måste också vara anpassade till olika faser i barns och ungas utveckling (Dardis m.fl. 2015, Murphy, Elklit och Shevlin 2020). Även om det finns relativt lite forskning om när ungas parrelaterade utsatthet startar och hur den förändras under ungdomstiden (se Johnson m.fl. 2015b, Shorey m.fl. 2017),⁶⁰ lyfter forskare fram att exempelvis skolprogram behöver komma in redan från mellanstadieåldern och sedan återkomma kontinuerligt uppåt i åldrarna för att inte riskera att komma in för sent, när unga redan hunnit utveckla destruktiva relationer.⁶¹

Att involvera unga i utformning och implementering av insatser kan öka relevansen

En aspekt som utifrån forskningen framstår som viktig, är att insatserna upplevs som relevanta för de unga utifrån deras liv och sammanhang. Forskningen pekar på att man genom att involvera barn och unga själva i utformandet och implementeringen av insatserna, kan öka upplevelsen av relevans (Dardis m.fl. 2015, Stanley m.fl. 2015).

Vikten av att unga kan relatera till insatsernas innehåll hänger också ihop med att olika förebyggande insatser bör förhålla sig till den variation som finns i ungas parrelaterade våld, liksom den relativt stora överlappningen mellan att utöva och utsättas för våld. Förebyggande program och insatser bör fokusera på både utsatthet och våldsutövning, och undvika att (re)producera bilden av unga som antingen offer eller förövare (Johnson m.fl. 2015c, Taylor och Mumford 2016).

Viktigt är också att förebyggande insatser kan anpassas för att vara inkluderande och nå personer med funktionsnedsättning, hbtqi-personer, personer med utländsk bakgrund, personer som lever i en hederskontext, eller personer ur andra minoritetsgrupper.

⁶⁰ Se dock Barter m.fl. (2009), Hokoda, Campio och Ulloa (2012), Johnson m.fl. (2015), Johnson m.fl. (2015b), Choi och Temple (2016), Shorey m.fl. (2017), Mumford, Liu och Taylor (2019), Fernández-González (2020) och Saint-Eloi Cadely m.fl. (2020) kring stabilitet respektive förändring över tid i utsatthet och våldsutövning i ungas parrelationer.

⁶¹ Vézina och Hébert (2007), Hokoda, Campio och Ulloa (2012), Choi och Temple (2016), Taylor och Mumford (2016), Shorey m.fl. (2017).

Insatser behöver utgå från viktiga aktörer och arenor för unga

En central slutsats från forskningen på området är att insatser med fokus på våld i ungas parrelationer behöver utgå från ungas livsomständigheter, som i vissa avseenden kan skilja sig från vuxnas, och utgå från arenor och aktörer av särskild relevans i ungas liv. Som tidigare tagits upp i rapporten visar forskningen att skolan har en viktig roll, både för att en del av våldet sker i skolans miljö, för att det är en arena där unga befinner sig stora delar av sin tid, för att unga i olika grupper där kan nås av samma kunskap och information, och för att skolan kan nå i princip samtliga vårdnadshavare.

Hemmet och föräldrarna utgör också en viktig arena och viktiga aktörer, med tanke på både att unga i de flesta fall fortfarande bor hemma hos föräldrarna, och att den största delen av ungas parrelaterade våld sker i hemmet. Det är viktigt att olika typer av förebyggande och stödjande insatser mot ungas parrelaterade våld tar med föräldraperspektivet och de möjligheter som det kan ge för att bättre arbeta mot denna typ av våld. Åtgärder mot våld i ungas parrelationer behöver också ta hänsyn till den stora betydelse som vänner har i ungas liv, inte minst utifrån att forskningen visar att det främst är vänner som de unga utsatta vänder sig till, om de berättar om våldet för någon. Åtgärder behöver fokusera på att stärka de våldsutsattas eller våldsutövarnas vanners förmåga att reagera på våldet, eller på varningssignaler om att våld förekommer.

Ytterligare en viktig aspekt vid utformningen av åtgärder, är det digitala umgängets centrala betydelse för ungas sociala interaktioner. Forskningen pekar på vikten av att förebyggande och stödjande insatser inkluderar och inriktas även mot det digitala våldet, och tar fasta på överlappningen mellan fysiska och digitala arenor i ungas parrelaterade våld. Insatserna bör hjälpa unga att identifiera olika former av tidigt övervakande beteende från en partner, innan det eskalerar till mer allvarlig kontroll, och hjälpa unga att kunna sätta gränser, med och för sin partner, för när och hur ofta det är ok att kontakta varandra (Baker och Carreño 2016, Hellevik 2019).

Riktade selektiva insatser behövs för riskgrupper

Forskare som studerat riskfaktorer för våld i ungas parrelationer lyfter flera grupper som har förhöjd risk att utsättas för eller utöva relationsvåld, och som därför bör vara föremål för riktade selektiva preventionsåtgärder. Det handlar till exempel om unga som har vuxit upp med våld i hemmet eller i närmiljön, som har en tidig debut av aggressivt beteende eller andra problem-

eller riskbeteenden, eller unga med psykisk ohälsa (se kapitlet Förklaringsmodeller och riskfaktorer, för en närmare beskrivning av riskfaktorerna).⁶² Enligt forskare kan selektiva insatser och åtgärder vara särskilt viktiga för grupper som mindre ofta befinner sig i miljöer där många av de universella insatserna genomförs, till exempel skolan eller högre utbildningsmiljöer (t.ex. Vézina och Hébert 2007).

En sådan grupp som forskningen lyfter som exempel är tjejer med äldre pojkvänner eller med låg grad av socialt stöd från vänner. Dessa personer kan behöva särskilt stöd för att få självförtroende på andra sätt än genom den status en äldre pojkvän ger, exempelvis genom utbildning eller insatser som breddar och stärker deras kamratnätverk och formar starka band till andra unga (Barter m.fl. 2009, Richards och Branch 2012). På det viset kan en slags buffert mot utsatthet skapas. Andra forskare har lyft att manligt kön är en riskfaktor för att utöva våld, och att samtliga pojkar och unga män därför bör vara föremål för selektiv prevention (t.ex. Crooks m.fl. 2019).

Anpassning till individuella stödbehov

När det gäller vilken typ av stödinsatser som unga relationsutsatta behöver, visar forskningen att deras stödbehov kan vara mycket varierade, bland annat beroende på individuella förutsättningar och karaktären på deras utsatthet (Thunberg 2020). De olika former av stöd som lyfts i litteraturen avser bland annat skydd och säkerhet, vårdinsatser för fysiska och psykiska skador, samtalsstöd, information om den hjälp som finns att få, rättsligt stöd samt praktisk hjälp att lämna relationen.⁶³

Det är därför viktigt att det finns möjlighet att anpassa stödinsatser till de individuella stödbehov som kan finnas i det enskilda fallet. När det gäller utformning av stödinsatser till väldigt unga personer kan det vara en utmaning att deras begränsade livserfarenheter innebär att de inte alltid har förmågan att definiera eller förstå vilka stödinsatser de behöver (Thunberg 2020). Det är också viktigt att de som ger stöd till unga relationsvåldsutsatta är medvetna om att våldet ibland kan vara ömsesidigt och att den

⁶² Se t.ex. Vézina och Hébert (2007), Chen, Foshee och Reyes (2018), Brooks-Russell, Foshee och Ennett (2013), Vagi m.fl. (2013), Helm m.fl. (2017), Sjödin m.fl. (2017), Hébert m.fl. (2019), Spencer m.fl. (2020).

⁶³ Se t.ex. Idzelis och Skrypek (2010), Murray, King och Crowe (2016), Hedge, Sianko och McDonell (2017), Thunberg (2020).

våldsutsatta också kan behöva stöd och hjälp som utövare av relationsvåld (t.ex. Taylor och Mumford 2016, Brå 2017).

Ökad kunskap om relationsvåld ger bättre förutsättningar för hjälpsökande

En viktig förutsättning för att kunna ge stöd till unga som utsätts för relationsvåld är att våldet upptäcks. Som nämnts tidigare i rapporten berättar unga sällan om sin utsatthet (t.ex. Fry m.fl. 2014, Hedge, Sianko och McDonell 2017, Korkmaz och Överlien 2020). Därtill är unga hbtqi-personer ännu mer obenägna att söka hjälp (t.ex. Barter m.fl. 2009, Gillum och DiFulvio 2012, Överlien 2020, se även RFSL 2008). Det kan bero på flera olika faktorer, som också kan variera mellan tjejer och killar, olika demografiska grupper, liksom olika individer (t.ex. Ashley och Foshee 2005, Fry m.fl. 2014). En viktig faktor är att unga personer, på grund av sina begränsade erfarenheter av parrelationer, har sämre förutsättningar än äldre att känna igen sig som utsatta för relationsvåld.

Förebyggande program, som ger kunskaper om hälsosamma relationer och ökar ungas möjlighet att känna igen relationsvåld, kan därför spela en viktig roll i att öka ungas förmåga att söka hjälp. En del komponenter i de universella och selektiva programmen har som syfte att hjälpa unga utsatta att känna igen sina hjälpbehov och att ge dem den information de behöver för att kunna söka hjälp (t.ex. Foshee m.fl. 2005, Wolfe m.fl. 2003, Fry m.fl. 2014).

Vänner, föräldrar och andra som möter unga behöver också kunskap

Det är också viktigt med insatser och åtgärder som ökar sannolikheten för att våldet känns igen och fångas upp av andra som befinner sig i de sammanhang där våldet sker, bland annat jämnåriga, föräldrar, skolpersonal och andra vuxna som möter unga. Det gäller inom föreningslivet och andra delar av civilsamhället såväl som inom olika vårdssammanhang. I detta syfte är det viktigt att det förebyggande arbetet mot ungas relationsvåld också inkluderar dessa grupper och förser dem med verktyg, så att de dels själva kan identifiera risksignaler för relationsvåld, dels kan hjälpa de utsatta att söka stöd från de relevanta samhällsinstanserna.⁶⁴ Insatser riktade mot vänner och föräldrar anses som särskilt viktiga. Forskning visar att även om

⁶⁴ Se t.ex. Martsolf m.fl. (2011), Freeman, Rosenbluth och Cotton (2013), Sabina, Cuevas och Rodriguez (2014), Copp m.fl. (2015), Murray, King och Crowe (2016), Mauer och Rappucci (2019).

professionella har en viktig roll att spela i stödet till unga brottsutsatta, tycks familjen och vännerna ändå vara de viktigaste stödinstitanserna,⁶⁵ eftersom de är mycket mer tillgängliga och närvarande i ungas vardagsliv än professionella aktörer (t.ex. Soller m.fl. 2020, Thunberg 2020).

Rutinmässiga frågor viktiga för att upptäcka våldet

För att upptäcka ungas våldsutsatthet, lyfter den internationella forskningen behovet av att rutinmässigt ställa frågor om utsatthet för relationsvåld bland unga i samtliga vårdkontexter (t.ex. Miller m.fl. 2010, Swahn, Alemdar och Whitaker 2010). Det är viktigt bland annat därför att unga våldsutsatta, som inte i första hand söker vård och stöd för själva utsattheten, kan söka vård för symptom som är relaterade till utsattheten, som exempelvis stress och olika former av psykiska och fysiska hälsoproblem (t.ex. Wiklund m.fl. 2010, Wilson och Maloney 2019).

Det tillhör också hälso- och sjukvårdens förebyggande uppdrag på våldsområdet att identifiera personer som utsatts för våld eller som utsätter andra för våld (Socialstyrelsen 2016). I en utvärdering av en pilotverksamhet i Sverige, där ett antal ungdomsmottagningar ställt rutinmässiga frågor om våld till unga (enligt ett särskilt formulär som tagits fram för unga), framkom att både unga och personal upplevde det som i huvudsak positivt med sådana rutinmässiga frågor i ett formulär, och att denna typ av frågor kan utgöra en viktig del i att uppmärksamma och utveckla arbetet med våld i ungas parrelationer hos de aktörer som frågar (Veizovic och Örmon 2020). Forskare som studerat olika verktyg för att få barn att svara på känsliga frågor i den här typen av kontexter menar att datorbaserade verktyg, med en uppföljande intervju, kan ge bra förutsättningar för att få barn att berätta om sin utsatthet (Murray och Azzinaro 2019).

Enligt forskningen är det viktigt att de professionella som möter unga under 18 år också har förutsättningar att ge stöd till föräldrar, så att dessa kan prata om risker, hälsosamma och ohälsosamma relationer, och om hur man får tillgång till stöd och skydd (t.ex. Thunberg 2020).

⁶⁵ Ashley och Foshee (2005), Martin m.fl. (2012), Payton och Robinson (2015), Thunberg (2020).

Kunskapsbilden om det förebyggande och stödjande arbetet mot våld i ungas parrelationer i Sverige

Brå har inte haft möjlighet att inom ramen för detta uppdrag göra en kartläggning av vilka förebyggande åtgärder och stödjande insatser mot ungas parrelaterade våld som vidtas inom olika verksamheter i Sverige idag. Kunskapsbilden baseras i denna del på nyligen genomförda kartläggningar av andra aktörer, samt tar utöver dessa upp några exempel på åtgärder under senare år.

Två rapporter som publicerats om det våldsförebyggande arbetet under senare år har särskild relevans för området våld i ungas parrelationer. Den ena (Jämställdhetsmyndigheten 2018) publicerades mot bakgrund av ett regeringsuppdrag till Jämställdhetsmyndigheten att sprida och utveckla metoder i universellt våldsförebyggande arbete för barn och unga, bland annat med särskilt fokus på metoder för att förebygga våld i ungas nära partnerrelationer. Den andra (Franzén och Gottzén 2020) är en översikt av utvärderingsforskning om våldsförebyggande metoder med genusperspektiv, på universell och selektiv nivå, som används i Sverige.

Av båda publikationerna framgår att arbetet skett mot bakgrund av det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, och båda riktar fokus mot mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor. Det förebyggande arbetet mot det våld som flickor och unga kvinnor utövar, eller våld i hbtqi-relationer, diskuteras inte.

Universella och selektiva insatser i Sverige

I Jämställdhetsmyndighetens (2018) rapport sammanställs resultaten från en enkät som skickades till ett 70-tal relevanta myndigheter, organisationer och verksamheter, i syfte att få en bild av det pågående våldsförebyggande arbetet i Sverige. När det gäller det universella våldsförebyggande arbetet listas ett 20-tal metoder eller material som olika verksamheter tagit fram eller tipsat om. Sammanställningen listar också sju exempel på material som är särskilt inriktade på pojkar och unga män som lever i en hederskontext. Sammanställningen ger ingen information om huruvida de listade metoderna och materialen har ett fokus på våld i ungas parrelationer, eller om några av dem har utvärderats. Det framgår att tre av metoderna/materialen har ett fokus på att förebygga sexuellt våld.

Underlaget till Franzén och Gottzéns (2020) översikt består dels av en genomgång av relevant litteratur, inklusive Jämställdhetsmyndighetens sammanställning, dels av intervjuer med centrala aktörer med goda insikter i preventionsfältet i Sverige. Forskarna identifierade ett större antal insatser som används i Sverige och som inriktar sig på att förebygga våld mot kvinnor. En majoritet av dessa insatser valdes dock bort från vidare analys för att de inte bygger på utvärderbara, strukturerade metoder. Forskarnas fokus riktas mot insatser med en genussensitiv eller genusförändrande⁶⁶ ansats, och de identifierade sex våldsförebyggande metoder av den här typen som används i Sverige på universell eller selektiv nivå, och som utvärderats. Av dessa har VIP-programmet (se Lindberg, Kullberg och Dag 2019⁶⁷), på selektiv nivå, ett fokus på att förebygga våld i ungas parrelationer, och programmet Mentorer i våldsprevention (MVP), på universell nivå, har ett brett våldsförebyggande fokus där våld i nära relation ingår som en mindre del.

VIP-programmet är ett program med nationell spridning, som inriktar sig på att förebygga relationsvåld mot unga och vuxna med intellektuell eller psykisk funktionsnedsättning. MVP är ett universellt våldspreventivt program med genusförändrande ansats och åskådaransats. Programmet har utvecklats i två versioner i Sverige, där båda har ett brett mål att förebygga killars och mäns våld i allmänhet. Båda versionerna har nyligen utvärderats. I en utvärdering som inkluderat båda versionerna, framkommer att positiva upplevelser av programmen kan påvisas, men att inga positiva effekter kan ses på attityder eller beteenden (Gottzén m.fl. 2021). I en annan utvärdering har organisationen MÄN:s version av MVP utvärderats, och forskarna påpekar att det är svårt att dra generella slutsatser av utvärderingen på grund av flera begränsningar, men att relativt små positiva effekter på elevernas kunskap, attityder och beteenden har observerats (Skolverket 2018).

⁶⁶ Men genussensitiv menas att ansatsen utgår från kön som socialt konstruerat, samt från mäns och kvinnors skilda behov. Med genusförändrande menas att ansatsen försöker förändra könsnormer.

⁶⁷ Programmets förebyggande ansats fokuserar på dem som riskerar att bli utsatta, snarare än på personer som riskerar att utsätta andra för våld. Programmet har utvärderats av Lindberg, Kullberg och Dag (2019), och visade en positiv effekt på utsatthet för fysiskt våld för över hälften av de 26 personer som deltog i utvärderingen (13 kvinnor, 13 män). Utvärderingen avser dock vuxna med en medelålder på 39 år, där den yngsta deltagaren var 21 år gammal. Resultaten bör enligt Franzén och Gottzén (2020) också tolkas med försiktighet, eftersom utvärderingen är baserad på ett litet empiriskt underlag och saknar kontroll- eller jämförelsegrupp.

I bilagan till Franzén och Gottzén (2020) listas ytterligare 21 våldspreventiva program som används i Sverige men som forskarna valde bort från vidare analys, främst för att de antingen inte innehåller en genussensitiv eller genusförändrande ansats, eller för att de inte utvärderats. Av dessa var det ett program som har fokus på våld i ungas nära relationer.⁶⁸ Programmet heter ”Kärlek börjar aldrig med bråk”, och tas också upp i listan över våldsförebyggande metoder i Jämställdhetsmyndighetens sammanställning. Programmet har inte utvärderats.

Föräldrastödsprogram som selektiv insats mot våld i parrelationer

Både Jämställdhetsmyndigheten (2018) och Franzén och Gottzén (2020) lyfter också betydelsen av föräldraprogram som ett viktigt våldsförebyggande verktyg. Detta beror på att forskning, som tidigare nämnts, visat att utsatthet för våld eller vanvård i hemmet utgör riskfaktorer för både våldsutövning och våldsutsatthet i parrelationer.

I både Jämställdhetsmyndighetens och Franzén och Gottzéns sammanställningar ges flera exempel på föräldrastödsmetoder som används i Sverige: Connect, De otroliga åren, Cope, Komet, ABC samt Tryggare barn. Av dessa har Connect, De otroliga åren, Cope samt Komet utvärderats i Sverige, av Stattin m.fl. (2015) och Högström m.fl. (2017). Alla fyra programmen uppmättes ge positiva effekter på föräldrakompetensen, på föräldrarnas negativa beteenden gentemot sina barn, och på barnens beteende.⁶⁹ ABC har utvärderats av forskare vid Karolinska institutet, som funnit att programmet ger positiv effekt på föräldrarnas tilltro till sin egen förmåga, på föräldrastراتيجier och på föräldrarnas uppskattning av barnens hälsa och utveckling.⁷⁰ Programmet Tryggare barn har ännu inte utvärderats (Franzén och Gottzén 2020). Inget av föräldrastödsprogrammen har tagits fram specifikt i syfte att förebygga våld i barnens framtida parrelationer, och inga utvärderingar har fokuserat på sådana effekter av programmen.

⁶⁸ ”Kärlek börjar aldrig med bråk” är ett metodmaterial som består av 6 lektionstillfällen med tillhörande metodbok och lärarinstruktion i form av 3 timmars föreläsning, och som baseras på material från Mentors in violence prevention.

⁶⁹ Alla fyra program beskrivs av forskarna som selektiva, med inriktning på föräldrar till barn med beteendeproblem.

⁷⁰ Se vidare Ulfsdotter, Enebrink och Lindberg (2014), Enebrink m.fl. (2015).

Indikerade insatser i Sverige

Insatser för att förebygga återfall hos dem som utövat våld kan ges på frivillig grund hos frivilligorganisationer, inom kommuner (då oftast kopplade till socialtjänsten), eller inom hälso- och sjukvården. De kan också ges inom ramen för Kriminalvårdens verksamhet på anstalt och frivård. Insatserna varierar från manualbaserade program till individuella former av samtalsterapi.

Utvärderingar av de insatser och manualbaserade metoder som kan kopplas till socialtjänsten, frivilligorganisationer eller hälso- och sjukvården (Socialstyrelsen 2010, 2020) visar

- 1 att de i huvudsak riktar sig till och är utformade för vuxna män⁷¹
- 2 att de i huvudsak inte är effektutvärderade, och att de utvärderingar som har gjorts endast på en övergripande nivå visar försiktigt positiva resultat på våldsanvändningen
- 3 att de inte är särskilt anpassade till – och överlag inte når – unga våldsutövare, personer som utövar grovt fysiskt våld eller makt- och kontrollvåld, personer som utövar hedersrelaterat våld och förtryck, hbtqi-personer, äldre, personer med funktionsnedsättningar eller personer med personlighetsstörningar.

SKL (2017) har undersökt behovet av kvalitetsutveckling när det gäller förändringsarbete med våldsutövande män, och konstaterar att det finns stora utvecklingsbehov. När det gäller insatser hos kommuner, landsting och regioner, för just unga våldsutövare i parrelationer, menar SKL att det är ett eftersatt område i Sverige, att det är få i Sverige som idag arbetar med unga män som utövat våld inom parrelationer, och att behovet av utvecklingsarbete är stort. Rapporten tar upp att verksamheter som riktar sig till våldsutövande män kan behöva anpassa sitt arbete till faktorer som är mer kännetecknande för våld i ungas parrelationer än för våld bland äldre personer, såsom att nätrelaterat våld har en mer central betydelse i ungas

⁷¹ Några undantag är att den ideella organisationen MÄN, i ett projekt finansierat av Allmänna arvsfonden, erbjuder individuell samtalsterapi för unga mellan 15 och 25 år som definierar sig som killar och har utövat våld i sina relationer (<https://killar.se/mer/mottagningen>). Stiftelsen 1000 Möjligheter, som driver ungarrelationer.se, erbjuder anonymt samtalsstöd (ej licensierad terapi) för unga våldsutövare. Telefonlinjen Välj att sluta vänder sig till våldsutövare från 20 år och uppåt.

parrelationer. Enligt SKL kan anpassningar också behövas för män som utövar våld i hbtqi-relationer.

Inom Kriminalvården har man tidigare använt programmet IDAP, som är inriktat på män som begått brott mot en partner eller före detta partner, och detta har också utvärderats (Kriminalvården 2011, Haggård m.fl. 2017).⁷² Utvärderingen påvisade ingen statistiskt säkerställd skillnad i återfallsrisk mellan behandlingsgruppen och jämförelsegruppen för partnervåld.⁷³ Enligt Socialstyrelsen (2020) används IDAP numera i mindre utsträckning, och två andra program – Predov (Preventing domestic violence) och Relationvåldsprogrammet (RVP) – har relativt nyligen utvecklats. Båda dessa program är för närvarande under utvärdering.

Statens institutionsstyrelse (SiS) har i dagsläget inga återfallsförebyggande insatser specifikt inriktade på unga som utövat våld i parrelationer, men i regleringsbrevet för 2021 har SiS fått i uppdrag att inom myndigheten utveckla kompetensen om bland annat våld i ungas parrelationer, där förebyggande och återfallsbyggande insatser är en central del.

En kartläggning från Socialstyrelsen visar dock att det internationellt finns evidensbaserade metoder som visar ett visst (svagt) stöd för att förebygga återfall hos vuxna, varav inga dock används i Sverige (Socialstyrelsen 2020). Ett av de program på indikerad nivå som tas upp i kartläggningen, med viss evidens för att förebygga återfall i relationsvåld är *Motivational interviews*, som har visat sig ha en positiv effekt på att minska våld i ungas parrelationer (se tabell 1 nedan, och bilaga 2 för en närmare beskrivning av programmet).

Stödande insatser i Sverige

Med utgångspunkt i Brås genomgång av litteraturen på området tycks det finnas mycket lite samlad kunskap om det stöd som idag är tillgängligt i Sverige, med fokus på unga som är utsatta för våld i sina nära relationer. Endast en organisation inom ideell sektor, stiftelsen 1000 Möjligheter, som driver webbplatsen ungarelationer.se, har ett uttalat fokus på att stödja unga i åldern 15–20 år som är utsatta eller utsätter någon för våld i en parrelation.

⁷² Medelåldern i den grupp som ingick i utvärderingen var 39 år.

⁷³ Det var dock inte samtliga i behandlingsgruppen som hade fullföljt hela programmet. När man tittade bara på den grupp som fullföljt programmet var slutsatsen försiktigt positivt – att det för denna grupp fanns en minskning av risken för återfall i relationsbrott, som dock inte kunde säkerställas statistiskt.

Stiftelsen och dess webbplats utgör en nationell stöd- och kunskapsplattform som erbjuder anonymt stöd i form av chatt med volontärer, men som också driver en fysisk stödmottagning i Stockholm, för både utsatta och utövare av våld i parrelationer samt erbjuder en möjlighet att få juridiskt stöd. De har också tagit fram och samlat material om våld i ungas parrelationer i en kunskapsbank, samverkar med andra organisationer och myndigheter för att sprida kunskap i ämnet och har etablerat ett kunskapscenter för unga relationer (KUR).⁷⁴ Stiftelsen har under sitt första verksamhetsår också fört statistik över ungdomars stödsökande hos dem, i en rapport publicerad 2020. Rapporten visar bland annat att det under 2019 var över 216 000 unika besökare på plattformen, att över 5 400 samtalskontakter togs av unga i chatten och att över 28 000 personer gjorde testet ”Är jag i en schysst relation?”.⁷⁵

Utöver organisationen 1000 Möjligheter (och ungarrelationer.se) finns det även andra organisationer med ett bredare fokus, som unga har möjlighet att vända sig till för att få stöd. Organisationen Män för jämställdhet (MÄN) driver exempelvis killfrågor.se, där alla som identifierar sig som killar kan få anonymt stöd, och MÄN har även publicerat en rapport om killars erfarenheter av att utöva eller utsättas för våld, utifrån samtal i chatten killfrågor.se. som delvis tar upp frågan om våld i ungas parrelationer.⁷⁶ Andra stödmöjligheter är till exempel Barn- och elevombudet (BEO), Barnens rätt i samhället (BRIS), Barnombudsmannen (BO), Jagvillveta.se (Brottsoffermyndigheten), Kvinnofridslinjen.se (Nationellt centrum för kvinnofrid), MUM i Göteborg och Stockholm, RFSL:s brottsofferjour, Rikskriscentrum, (Sveriges kriscentrum för män), Roks, Rädda Barnen, Stödcentrum, Terrafem, Tjejjouren.se, Unga brottsoffer (Brottsofferjouren) och Unizon (Brå 2017). Dock verkar det saknas en samlad bild av innehållet i detta stöd, och hur pass anpassat stöd som kan ges för unga som utsatts eller utövar våld i en nära relation.

Andra typer av insatser i Sverige

I Jämställdhetsmyndighetens slutredovisning till regeringen av uppdraget att sprida och utveckla metoder för våldsförebyggande arbete med barn och

⁷⁴ <https://ungarelationer.se/>.

⁷⁵ Stiftelsen 1000 Möjligheter (2020). Ett år med ungarrelationer.se – erfarenheter och kunskap om killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer.

⁷⁶ <https://mfj.se/assets/documents/Killar-om-vald.pdf>.

unga, bland annat med särskilt fokus på våld i ungas parrelationer (Jämställdhetsmyndigheten 2019), nämns flera insatser mot våld i ungas parrelationer, som myndigheten arbetat med inom ramen för uppdraget. Som en del av uppdraget att sprida kunskap om våld i ungas parrelationer genomfördes en nationell kampanj, *Svartsjuka är inte romantiskt*, tillsammans med länsstyrelserna och ungarelationer.se (1000 Möjligheter). Syftet med kampanjen var att få unga att reflektera över vad som är en bra respektive en dålig relation, samt att få yrkesverksamma att uppmärksamma frågan, arbeta förebyggande och sprida information om vilket lokalt stöd som finns för unga. Inom ramen för uppdraget togs även ett stödmaterial fram för professionella som arbetar med unga.⁷⁷

Jämställdhetsmyndigheten har också reviderat en handbok om våldsförebyggande arbete, *Inget att vänta på*, som togs fram 2015 av MUCF i samarbete med MÄN och Unizon (Jämställdhetsmyndigheten 2020). Handboken är riktad till personer inom länsstyrelser, kommuner, regioner eller civilsamhället som arbetar strategiskt våldsförebyggande eller direkt våldsförebyggande med barn och unga. Den ger konkret vägledning i hur ett systematiskt och kunskapsbaserat våldsförebyggande arbete kan struktureras, och fokuserar på att långsiktigt förebygga olika former av mäns våld mot kvinnor. Enligt handboken ska ”mäns våld mot kvinnor” betraktas som ett paraplybegrepp som också innefattar andra typer av relationsvåld, till exempel våld i samkönade relationer eller kvinnors våld mot män i nära relationer.

Ett arbete har också påbörjats inom ramen för ett regeringsuppdrag till Jämställdhetsmyndigheten, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Migrationsverket och Socialstyrelsen att arbeta i samverkan för att förbättra upptäckten av våld i parrelationer (regeringsbeslut 2019-08-29 S2019/01517/JÄM). Som en del av uppdraget har föreningen Nationella nätverket för samordningsförbund (NNS) startat en pilotverksamhet på flera platser i landet med fokus på att Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Migrationsverket och Socialstyrelsen ska ställa rutinmässiga frågor om våld till både vuxna och unga, och erbjuda stöd vid upptäckt av våld.⁷⁸

⁷⁷ https://www.lansstyrelsen.se/download/18.4a4eb7416faedec12514dea/1611136034515/svartsjuka_st%C3%B6dmaterial.pdf

⁷⁸ Se <http://nnsfinsam.se/stoppavaldetunga>.

Lovande preventionsprogram mot våld i ungas parrelationer enligt den internationella forskningen

Det finns ett flertal internationella forskningsöversikter som utifrån programutvärderingar har sammanställt kunskap om program mot våld i ungas parrelationer. Gemensamt för dessa översikter är att de grundar sig i litteratursökningar om relevanta utvärderingar, men de skiljer sig åt när det gäller urvalet av vilka utvärderingar som ska ingå i översiktens analyser och redovisningar. I systematiska forskningsöversikter som fokuserar på programeffekter görs oftast först en bedömning av respektive utvärderings metodologiska kvalitet utifrån i förväg uppställda kriterier, och endast de studier som anses tillräckligt metodologiskt stringenta tas med. Som en del i arbetet med uppdraget har Brå gått igenom ett antal sådana forskningsöversikter av senare datum, för att sammanställa den kunskap som finns om vilka program som visat sig ge effekt på våldsutövning och våldsutsatthet i ungas parrelationer.⁷⁹

De flesta förebyggande program och insatser mot våld i ungas parrelationer som utvärderats i den internationella litteraturen har en universell inriktning. De riktas vanligen till skolungdomar på högstadiet eller gymnasiet (t.ex. Vézina och Hébert 2007), men det finns också program som riktar sig till unga vuxna på högskolor (t.ex. Kuffel och Katz 2002). En del program innehåller också komponenter som riktar sig till föräldrar eller till närsamhället (t.ex. Miller m.fl. 2015, Doucette, Collibee och Rizzo 2021). I Brås genomgång av forskningsöversikter framgår samtidigt att flera av de utvärderade programmen mot våld i ungas parrelationer är selektiva (se tabell 1 nedan), medan det är sällsynt med indikerade program, det vill säga program som riktar in sig på rehabilitering eller att åstadkomma beteendeförändring hos personer som identifierats som relationsvåldsutövare (se t.ex. Zosky 2010).

Komponenter i de universella och selektiva programmen

Olika program innehåller olika kombinationer av komponenter, men de syftar ofta till att utmana och uppnå en förändring av ungas sociala normer, attityder och värderingar, att ge unga verktyg och färdigheter för att utveckla hälsosamma parrelationer, och att ändra uppfattningar om att aggression och våld skulle vara en acceptabel del av relationer (t.ex. Meiksin m.fl. 2020,

⁷⁹ De forskningsöversikter som utgjort underlag för genomgången är De Koker m.fl. (2014), Fellmeth m.fl. (2013), De La Rue m.fl. (2017), Lee och Wong (2020), Russell m.fl. (2021).

Doucette, Collibee och Rizzo 2021). Det handlar bland annat om att motverka social acceptans för könsstereotypa värderingar och attityder, inklusive aggressiv maskulinitet. Andra viktiga aspekter är att lära ut såväl effektiva kommunikationsfärdigheter som sätt att känna igen och hantera ilska så att den inte kommer till uttryck i våldsamma handlingar.

Universella och selektiva insatser inkluderar ibland även komponenter som utgår från en så kallad åskådaransats, vilken syftar dels till att öka sannolikheten att utomstående ska ingripa för att avbryta aggression och våld, dels till att andra i omgivningen kontinuerligt ska bidra till att upprätthålla och stärka normer om att aggression och kränkningar inte är en acceptabel del av hälsosamma relationer (se t.ex. Lee och Wong 2020). Det finns dock resultat i forskningen (se t.ex. Lee och Wong 2020) som tyder på att en åskådaransats främst påverkar kunskap och attityder hos omgivningen, men inte producerar någon effekt på beteenden eller utsattheten.

Oftare effekt på kunskaper och attityder än på beteenden

En återkommande slutsats i forskningen om förebyggande program mot våld i ungas parrelationer är att det finns ett flertal utvärderade program som uppmätts ge effekt i form av positiva förändringar i ungas kunskaper om och attityder mot parrelationsvåld, men få som uppvisat mätbara effekter på relationsvåldsutövning eller utsatthet (t.ex. Offenbauer och Buchalter 2011, Franzen och Gottzén 2020). Forskningen visar motstridiga resultat om vikten av program med genusförändrande ansatser, där några analyser (t.ex. WHO 2007) visar att de är effektiva för att uppnå beteendeförändringar när det gäller våld i nära relationer, medan andra (t.ex. Lee och Wong 2020) pekar på att ett fokus på genus inte är det mest effektiva sättet att förändra våldsbeteenden i våldsförebyggande program för unga.

Internationella program med effekt på våldsutövning

Även om relativt få program uppvisat mätbara effekter på ungas relationsvåldsutövning visar de systematiska forskningsöversikter som Brå analyserat att det ändå finns ett flertal program som uppmätts ge en sådan effekt inom ungas parrelationer. Dessa redovisas i tabell 1,⁸⁰ som också

⁸⁰ För att finnas med i listan ska programmet enligt en utvärdering i någon av de nämnda forskningsöversikterna ha uppvisat en mätbar effekt på våldsutövning inom parrelationer. Det finns fler program i Fellmeth m.fl. (2013) som fokuserar enbart på våldtäktsprevention eller sexuell aggression, framför allt bland unga män i gymnasie- eller högskoleåldern. Dessa program har inte tagits med i Brås genomgång,

redovisar om programmen uppmåtts ha effekt på våldsutsatthet inom ungas parrelationer. Vissa av de listade programmen har visat sig ha effekt på t.ex. fysiskt men inte psykiskt våld, eller tvärtom. I undantagsfall har ett program endast visat sig ha effekt för en viss grupp av programdeltagare. En mer detaljerad redovisning av programmen i tabellen finns i bilaga 2.

Tabell 1. Program mot våld i ungas parrelationer som utvärderats och funnits ge effekt på relationsvåldsutövning, enligt den internationella forskningen.

Program	Universell/ selektiv/ indikerad	Effekt på vålds- utövning	Effekt på vålds- utsatthet	Målgrupp
Safe Dates	Universell	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadieålder.
Teen Choices	Universell	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadie- och gymnasieålder.
Dat-e adolescence	Universell	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadie- och gymnasieålder.
Katie Brown Educational Project	Universell	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadie- och gymnasieålder.
Connections	Universell	Ja	Nej	Tjejer och killar i gymnasieålder.
Fourth R	Universell	Ja	Nej	Tjejer och killar i högstadieålder.
Relationship smarts +	Universell	Ja	Nej	Tjejer och killar i högstadie- och gymnasieålder.
It's your game. Keep it real	Universell/ selektiv	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadieålder, med minoritetsbakgrund.
Me & You. Building healthy relationships	Universell/ selektiv	Ja	Nej	Tjejer och killar i mellanstadieålder, med minoritetsbakgrund.
Young Parenthood Program	Selektiv	Ja	Ja	Blivande tonårsmammor (14–18 år) och deras partner.
Youth Relationships Project	Selektiv	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadieålder, med tidigare erfarenhet av försummelse, eller som utsatts för eller bevittnat våld.
Expect Respect	Selektiv	Ja	Ja	Tjejer och killar i högstadie- och gymnasieålder, med tidigare erfarenhet av utsatthet för våld, försummelse eller mobbning.
BALL	Selektiv	Ja	Ja	Blivande tonårsmammor.
Motivational interviews for aggressive dating couples	Indikerad	Ja	Nej	Kvinnor och män (unga vuxna).

Det enda av programmen som har visat sig ha effekt på utövning av såväl fysiskt och psykiskt som sexuellt våld är *Safe Dates*. Detta är också det universella program som flera forskare menar har visat de mest lovande resultaten (t.ex. Lester, Lawrence och Ward 2017, Russell 2021). Såväl Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU 2016) som

eftersom de saknar ett fokus på relationsvåld mer generellt (jfr Lee och Wong 2020). Totalt har Brå tagit del av resultaten från 51 metodologiskt starka utvärderingsstudier.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (Sjögren m.fl. 2013, jfr Franzén och Gottzén 2020) har tidigare rekommenderat att programmet undersöks för anpassning till svenska förhållanden. Programmet har flera delmålsättningar med syftet att förebygga ungas relationsvåld, bland annat att påverka deltagarnas normer och uppfattning om relationsvåld och könsstereotyper, att främja deltagarnas konflikthanteringsförmåga samt att påverka deltagarnas uppfattning om sina hjälpbehov. Åtgärderna riktas främst mot 13–15-åringar i skolan, men kompletteras med åtgärder i lokalsamhället för att ge stöd till unga i våldsamma relationer samt informationsinsatser riktade till föräldrar.

Här kan också nämnas *Dating Matters*, ett universellt preventionsprogram med fokus på 11–14-åringar, vars effekter nyligen utvärderats i en stor, metodologiskt stark studie i fyra olika delstater i USA (se t.ex. Niolon m.fl. 2019, DeGue m.fl. 2021). Programmet ingår inte i tabellen på grund av att utvärderingsstudierna av detta program inte är inkluderade i de systematiska forskningsöversikter som Brå analyserat, eftersom de har publicerats efter att dessa studier avslutade sina litteratursökningar. Programmet innehåller olika komponenter som motsvarar flera olika nivåer i den socialekologiska preventionsmodellen (individ, relation, närmiljö), bland annat i form av tre separata skolprogram som avlöser varandra (för åldrarna 11–12 år, 12–13 år respektive 13–14 år). Det sista programmet i serien är en anpassad version av *Safe Dates*. Utvärderingen visade att *Dating Matters* gav effekt på såväl våldsutövning som våldsutsatthet inom parrelationer. Även detta program och utvärderingen av det beskrivs i bilaga 2.

Behov av vidare kunskap

Brå ska enligt uppdraget identifiera kunskapsluckor på området utifrån svensk och internationell forskning. Brå har här valt att fokusera på kunskapsbehov i den svenska kontexten, och främst sådana som kan anses vara särskilt prioriterade, för att kunna ta fram effektiva förebyggande och stödjande åtgärder på området.

Det kan inledningsvis konstateras att det i den svenska kontexten finns ett stort generellt kunskaps- och forskningsbehov om ungas parrelaterade våld, även om det under de senaste åren publicerats några svenska studier med detta fokus. De flesta studier om ungas våld i parrelationer har genomförts i en nordamerikansk kontext (med fokus på *dating violence*) och det finns ett behov av att studera, bland annat utifrån kulturella skillnader, i vilken grad en del av slutsatserna därifrån är giltiga även i Sverige.

Det behövs kunskap om våldets omfattning, utveckling och karaktär

Utifrån den kunskapssammanställning som gjorts framstår det som en brist att det i Sverige, med ett par undantag, saknas kvantitativt inriktade prevalensstudier av utsatthet och, i ännu högre grad, av våldsutövning i ungas parrelationer, som kan beskriva fenomenets karaktär, omfattning och utveckling över tid. Det gäller särskilt studier som mäter utsatthet och våldsutövning inom ramen för samma studie. Upprepade prevalensstudier skulle kunna bidra med värdefull kunskap om våldets utveckling över tid, både gällande dess omfattning och karaktär, och åtminstone delvis möta problemen med de kraftiga variationer i uppmätta nivåer av utsatthet och våldsutövning som blir resultatet av att det görs olika studier med skilda metoder, urval och frågor. Sådana kvantitativt inriktade prevalensstudier behöver också i den mån det är möjligt synliggöra omfattning och karaktär av våldet hos ”osynliga grupper” som hbtqi-personer, unga med funktionsnedsättningar, och unga som lever i hederskontext.

Det finns också ett behov av mer kunskap om våldets karaktär, dynamik och konsekvenser bland unga i den svenska kontexten. Kunskapsbehoven innefattar särskilt det våld som sker på digitala arenor, olika typer av våldsamma relationer och typer av våldsutövare och överlappning mellan utsatthet för våld och våldsutövning, liksom eventuell ömsesidighet i våldet

inom samma relation. Vidare behövs kunskap om likheter och skillnader mellan tjejer och killar i graden av våldsutövning och utsatthet, liksom i karaktären på det våld man utövar och/eller utsätts för samt forskning om tjejer som våldsutövare och killar som utsatta. Det behövs forskning om våldsutövares perspektiv och röster. Det behövs även kunskap om fördelningen mellan olika sociodemografiska grupper och åldrar bland dem som utsätts för och/eller utövar våld. Slutligen saknas studier om dödligt våld i specifikt ungas parrelationer helt i den svenska kontexten.

Det behövs kunskap om risk- och skyddsfaktorer i en svensk kontext

Det finns också ett stort behov av kunskap om risk- och skyddsfaktors betydelse för våldsutövning respektive utsatthet i ungas parrelationer i en svensk kontext. Kunskapsbehoven gäller framför allt hur olika riskfaktorer kan tänkas ta sig uttryck specifikt i en svensk kontext, vilka riskfaktorer som har störst betydelse, hur olika riskfaktorer samverkar, vilka som fungerar som mer direkta respektive medierande faktorer, och vilken betydelse de kan tänkas ha i olika åldrar. Sådan kunskap är viktig som grund för att långsiktigt kunna utveckla effektiva selektiva insatser i Sverige. Det gäller även behovet av mer kunskap om specifika skyddande faktorer mot parrelaterat våld bland unga.

Det behövs kunskap om ungas stödbehov

Det saknas idag ingående kunskap om stödbehoven hos de unga som har erfarenheter av våld i parrelationer; såväl våldsutövares som våldsutsattas. Sådan kunskap är avgörande för att kunna förebygga våldet på en indikerad nivå. Kunskapssammanställningen har visat att våldet i ungas parrelationer kan anta många olika former och visa en stor spännvidd, från till exempel ömsesidigt situationellt våld till ensidigt grovt och kontrollerande våld. Det saknas dock kunskap om hur unga i olika våldsamma relationer upplever det stöd som finns, och vad de upplever att de behöver utöver det. Särskilt viktigt är det att förstå stödbehoven hos de unga som är barn i juridisk mening, eftersom detta är en grupp som samhället enligt lag måste skydda från såväl att utöva som att utsättas för våld.

Studier om särskilt sårbara grupper och sexuella minoriteter

Den kunskap som finns på området ungas parrelaterade våld är idag främst inriktad på utsatta tjejer och våldsutövande killar i heterosexuella förhållanden. Forskning om ungas våld i samkönade relationer och hos unga sexuella minoriteter är mycket begränsad. Därmed är det svårt att avgöra hur detta partnervåld samt de sexuella minoriteternas stödbehov skiljer sig från ungdomar i heterosexuella förhållanden och med andra typer av sexuella relationer, identiteter och uttryck, och vilka konsekvenser detta kan få gällande utformning och implementering av förebyggande och stödjande åtgärder. Överlien (2020) lyfter fram att bristen på forskning om våld i samkönade relationer bland unga kan hänga ihop med svårigheter att fånga upp och rekrytera dessa grupper i studier.

Det finns också stora behov av forskning om våld i parrelationer hos unga med olika typer av funktionsnedsättningar samt hos unga som lever i en hederskontext.

Utvärderingar av förebyggande program och stödjande insatser

Generellt finns i Sverige ett stort behov av forskning om effekterna av olika typer av våldsförebyggande metoder och stödjande insatser, framförallt för att kunna uppnå inte bara förändrade attityder utan även beteendeförändringar, vilket även gäller för ungas parrelaterade våld. Det saknas generellt utvärderingar av program och metoder (se även Statskontoret 2021), och i de fall utvärderingar gjorts är de ofta av mindre god kvalitet (se Franzén och Gottzén 2020). Man vet idag lite om vad som faktiskt är verksamt av det som görs, vilket gäller både universella och selektiva insatser liksom insatser riktade till våldsutövare. Det behövs kvalitetssäkring genom för- och eftermätningar, uppföljningar och jämförelsegrupper (se Berg m.fl. 2013).

Utvecklingsområden enligt aktörer

Studiens andra frågeställning handlar om vilka utvecklingsområden gällande förebyggande och stödjande åtgärder som relevanta samhällsaktörer ser idag. Brå har därför inhämtat erfarenheter och synpunkter från en rad myndigheter och organisationer som på olika sätt arbetar med frågor om våld i nära relationer eller våld i ungas relationer (se avsnittet Metod och material samt i bilaga 1 om intervjuerna).

Synliggörande av problematiken och kunskap hos professionella

Ett osynligt problem

I princip samtliga intervjuade aktörer menar att en av de största utmaningarna är att medvetenheten och kunskapen om våldet i ungas parrelationer ligger på en låg nivå hos såväl personer som arbetar på strategisk nivå med våld i nära relation som personer som möter unga i sitt arbete. De menar att våld i nära relationer fortfarande i hög grad är förknippat med vuxna mäns våld mot vuxna kvinnor, och att det i huvudsak är denna problematik som utgjort utgångspunkten för forskning, kunskapsunderlag och åtgärder i samhället. Konsekvensen är att unga personer som är utsatta eller utsätter andra för våld i nära relationer, särskilt de som är under 18 år, syns mindre än vuxna i samhällets kunskapsproduktion och åtgärder. Även Statskontoret (2021) påpekar i sin utvärdering av myndigheternas arbete med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, att utgångspunkten om flickors och unga kvinnors utsatthet är en av dem som syns i minst utsträckning i myndigheternas redovisningar av sitt arbete.

Osynlighet i myndigheters kunskapsproduktion och kunskapsstöd om våld i nära relationer

En första aspekt av denna osynlighet handlar om att våld i ungas parrelationer inte alltid synliggörs i centrala myndigheters samt kommuners övergripande kunskapsproduktion och kunskapsstöd om våld i nära relationer. Framför allt gäller det unga under 18 år. Aktörerna menar att detta beror på en kombination av bristande medvetenhet om hur vanlig problematiken är, och att lagstiftning och insatser oftast byggs upp kring 18-årsgränsen. Alla under 18 år räknas som barn, men kunskapen och

kunskapsstödet gällande ”barn” har ofta mer eller mindre implicit ett fokus på barn som bevittnat våld mellan föräldrarna eller som utsatts för våld av en förälder. Flera lyfter fram att när begreppet ”barn” används för att beteckna samtliga under 18 år, för det ofta tankarna till yngre barn och inte till gruppen unga i åldern 13–17 år. När det å andra sidan talas om vuxna, innefattas rent formellt alla som är 18 år eller äldre, men rent språkligt präglas framställningarna kring gruppen av ett tydligt vuxenperspektiv där vuxna ofta likställs med äldre vuxna och ett ungdomsperspektiv saknas.

Organisatorisk osynlighet – gruppen unga faller mellan stolarna

En andra aspekt som lyfts fram i intervjuerna, är att våldet i ungas parrelationer riskerar att falla mellan stolarna hos flera viktiga aktörer i deras arbete mot våld i nära relationer. Även här är det tydligast för barn under 18 år. För dessa gäller oftast särskild lagstiftning, föreskrifter eller regler som verksamheter är uppbyggda efter, till exempel kompetensmässigt. Exempelvis är socialtjänsten i större kommuner ofta organiserad kring å ena sidan barn/familj, vars barnfokus enligt aktörerna ofta byggts upp kring perspektivet att de blivit utsatta för våld av närstående vuxna eller bevittnat våld mellan föräldrarna, och å andra sidan kring våld i nära relationer, som oftast har ett vuxenfokus. Även polisen, Åklagarmyndigheten och länsstyrelserna uppger att gruppen unga som själva utsätts för eller som utövar våld riskerar att falla mellan stolarna rent organisatoriskt, eftersom verksamheterna är uppbyggda utifrån bredare ämnes- eller ansvarsområden där ungas parrelaterade våld riskerar att inte fångas upp i något av verksamhetens ansvarsområden.

Osynlighet på grund av bristande medvetenhet och kunskap hos professionella

En tredje aspekt, som flera aktörer för fram, är att många professionella som arbetar med barn och unga saknar en medvetenhet kring denna problematik, vilket innebär att det riskerar att bli ett osynligt område i deras verksamhet. Det gäller exempelvis lärare och annan skolpersonal, elevhälsan, studenthälsan, socialarbetare och personer som arbetar inom vården eller barn- och ungdomspsykiatrin. Intervjupersonerna menar att det framför allt gäller unga som är under 18 år, men även unga vuxna. Ett undantag som lyfts fram av flera är personalen på Sveriges ungdomsmottagningar, som generellt anses ha en bra inblick och medvetenhet om våld i ungas parrelationer.

Osynlighet i lokalt brottsförebyggande arbete

I intervjuerna med aktörer har några påtalat att ungas relationsvåld sällan fångas upp i de lägesbilder som utgör grunden för kommunernas brottsförebyggande arbete (om de arbetar utifrån en kunskapsbaserad modell för brottsprevention). Kommunernas brottsförebyggande arbete baseras ofta på antingen synliga problem, som skadegörelse, narkotikahandel eller ungdomsrån, eller på problem som syns i kriminalstatistiken och inte karakteriseras av låg anmälningsbenägenhet. Våld i ungas parrelationer kännetecknas av både låg upptäcktsrisk och låg anmälningsbenägenhet.

Att problematiken inte uppmärksammas i lägesbilder i det lokala brottsförebyggande arbetet innebär dels att arbetet mot våld i ungas parrelationer blir eftersatt inom kommunen, dels att viktiga aktörer på den lokala nivån, som skolor, socialtjänst, polis och hälso- och sjukvård, inklusive barn- och ungdomspsykiatri, inte uppmärksammar problemet i den utsträckning som skulle behövas.

Upptäckt av våld i ungas parrelationer

Många av de intervjuade aktörerna har uttryckt att en av de viktigaste åtgärderna är att stärka samhällets förmåga att upptäcka ungas relationsvåld. Mycket arbete har redan vidtagits för att förbättra upptäckten av våld, men de aktörer som är insatta i detta område menar att de framsteg som har gjorts framför allt har förbättrat upptäckten av våld i vuxnas parrelationer.

Rutinmässiga frågor ett eftersatt område

Ett sätt att upptäcka våld är att i olika verksamheter ställa rutinmässiga frågor⁸¹ om detta till alla unga man möter. Flera intervjupersoner menar att rutinmässiga frågor är ett viktigt men eftersatt område när det gäller unga. Rutinmässiga frågor om våld i ungas egna parrelationer ställs enligt dessa aktörer inte systematiskt i centrala verksamheter som möter unga, de dokumenteras sällan, och det saknas generellt uppföljningar och utvärderingar kring utfallet. Några tar också upp att det saknas vägledningar på nationell nivå kring evidensbaserade metoder för att fråga unga om våld i sina relationer. Detta leder till att verksamheter gör på olika sätt, om de alls frågar unga om våld i deras parrelationer, och möjligheten att göra

⁸¹ Att ställa rutinfrågor om våld innebär att inte enbart fråga personer där det finns misstanke om våld utan att fråga samtliga som söker sig till verksamheten eller vården. Se till exempel Socialstyrelsen (2014) Att vilja se, vilja veta och våga fråga – Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet.

jämförelser och dra övergripande slutsatser eller ta fram statistik försvinner. Huruvida aktörernas uppfattning om detta stämmer är svårt att kontrollera då kartläggningar och studier om rutinmässiga frågor om våld i nära relation generellt inte synliggör huruvida unga under 18 år specifikt tillfrågas om våldet i sina egna parrelationer (se t.ex. Andréasson 2006, Socialstyrelsen 2018b). Det är därför svårt att veta hur ofta frågor om relationsvåld ställs till unga hos olika aktörer. Några aktörer lyfter också en osäkerhet kring den juridiska möjligheten att ställa frågor rutinmässigt för de yrkesgrupper som arbetar enligt Socialtjänstlagen, och menar att detta bör förtydligas.⁸²

Orosanmälan kan vara ett hinder

I intervjuerna framkommer att barn under 18 år kan undvika att berätta om utsatthet, när de får veta att den yrkesverksamma de talar med är skyldig att göra en orosanmälan till socialtjänsten, om de får uppgifter om våldsutsatthet hos barn. Detta är något som framför allt de aktörer som möter unga stödsökande har erfarenhet av. Skälen kan variera; exempelvis kan den utsatta vilja undvika att föräldrar får veta eller att den våldsutövande partnern ska bli polisanmäld. Det kan också handla om rädsla för våldsutövaren, för att bli tvingad att göra slut av föräldrarna eller för att inte orka med de utredningar som skulle följa på avslöjandet. Några intervjupersoner menar att det inte är ovanligt att unga väntar och står ut med sin utsatthet tills de har fyllt 18 år, när de känner att de kan berätta utan att riskera följder som de inte är redo för.

Denna problematik leder till att flera aktörer har pekat på vikten av låga trösklar för unga att våga berätta om utsatthet. Myndigheter behöver följa sitt lagstadgade ansvar att skydda barn från våld och är därför skyldiga att göra orosanmälan, men det är också viktigt att det finns möjligheter att berätta anonymt för volontärer på ideella organisationer, som ett första steg i processen att berätta mer öppet.

Åtgärder för unga i riskgrupper

Flera aktörer menar att samhällets åtgärder mot våld i nära relationer inte har fokuserat på barn och unga som har en ökad risk att utsättas för eller utöva våld i en parrelation, i den utsträckning som behövs.

⁸² Förutom socialsekreterare gäller detta till exempel de kuratorer på ungdomsmottagningar som har kommunen som huvudman och följer socialtjänstlagen.

Eftersatt kunskap och fokus på sambandet mellan tidiga insatser och förebyggande av våld

I intervjuerna lyfter några aktörer att kopplingen mellan ett förbättrat omhändertagande av barn som vuxit upp med våld och ett förebyggande av framtida våld i nära relation, varken kunskapsmässigt eller genom specifika åtgärder, är tillräckligt belyst. Åtgärder som fokuserar på att fånga upp barn och unga med risk för en ogynnsam utveckling, som utsätts för våld eller bevittnar våld, som har missbruk eller problembeteenden, hör till flera politikområden, eftersom effekterna av tidiga insatser till barn och unga i riskgrupper är breda. Flera av de intervjuade aktörerna önskar dock att det ska läggas betydligt större fokus vid tidiga insatser för barn i riskgrupper, som ett sätt att även förebygga våld i nära relationer. Kunskap om sambandet kan vara viktigt för att rätt åtgärder ska kunna utformas och implementeras.

Brister i samordning för att fånga upp unga i riskzon

De flesta aktörer som har erfarenhet av att i sitt arbete möta unga med olika stödbehov, eller som arbetar med stöd till yrkesgrupper på strategisk nivå, tar också upp att det i många kommuner finns brister i de rutiner och den samverkan och samordning som krävs för att fånga upp unga i riskgrupp och kunna erbjuda dem eller deras föräldrar det tidiga stöd som behövs. Den samordning mellan olika aktörer som kan vara nödvändig, till exempel mellan BUP, socialtjänst, polis och skola/elevhälsa, är ofta personbunden och hänger på eldsjälarna.⁸³ Flera aktörer lyfter också att möjligheterna att i samverkan mellan aktörer på lokal nivå utveckla såväl riktade åtgärder för unga i riskzon som universella åtgärder, försvåras av att flera centrala aktörer på området våld i ungas parrelationer har huvudmän på olika nivå eller saknar en sammanhållen huvudman på lokal nivå. De aktörer som oftast tagits upp gällande dessa utmaningar är skolorna, som är en decentraliserad verksamhet, hälso- och sjukvården, som har regionalt huvudmannaskap, samt ungdomsmottagningarna, som har huvudmannaskap inom både kommuner och regioner eller på vissa håll blandat huvudmannaskap.

Brist på riktade åtgärder för unga med förhöjd risk för våld

Slutligen menar flera av aktörerna att många professionella inom till exempel socialtjänst, polis och barn- och ungdomspsykiatri, som arbetar med unga

⁸³ Det finns dock flera olika lagkrav på samverkan, till exempel enligt socialtjänstlagen, förvaltningslagen, polislagen och hälso- och sjukvårdslagen.

som blivit föremål för samhällets insatser på grund av till exempel psykisk ohälsa, familjevåld, kriminalitet eller antisocialt beteende, saknar kunskap om att dessa grupper samtidigt har en högre risk att vara i en egen relation med våld. Upptäckten av sådant våld i dessa grupper riskerar att falla mellan stolarna, eftersom fokus ligger på andra problem.

En del av dessa unga med förhöjd risk för våld är också tvångsplacerade inom Statens Institutionsstyrelse (SiS). De barn och ungdomar som placeras inom SiS har överlag en omfattande och komplex problematik. Majoriteten lider av psykisk ohälsa, de kommer ofta från socialt utsatta miljöer och många har upplevt våld i hemmet (SiS 2019). Myndigheten tar således emot unga som har, eller som har vuxit upp med, många av de riskfaktorer för att utöva eller utsättas för våld i en nära relation, som lyfts i forskningen. Flera av Brås intervjupersoner menar att det är viktigt att se över möjligheterna att på ett effektivare sätt förebygga våld i nära relationer, eller förebygga återfall i våld, även hos denna grupp av unga.

Som nämnts tidigare har SiS i dagsläget inga särskilda åtgärder för att förebygga relationsvåld hos ungdomarna, utan arbetar istället med individuella bedömningar av stödbehov. En grundläggande utmaning som både de själva och andra aktörer pekar på är att det vid varje givet tillfälle finns ytterst få ungdomar i deras vård som är placerade *på grund av* relationsvåld, och när de placeras genom socialtjänstens försorg sker det sällan med ett konstaterat vårdbehov baserat på relationsvåldsproblematik. Detta innebär att förebyggande åtgärder mot relationsvåld på SiS-hem förmodligen inte kan baseras på den grupp som är placerade på grund av relationsvåld, utan i så fall på en större grupp unga som är placerade för andra orsaker men ändå utgör en riskgrupp.

Återfallsförebyggande åtgärder för unga våldsutövare

En viktig del av det våldsförebyggande arbetet är att rikta åtgärder till våldsutövare i syfte att förebygga återfall. Som kunskapssammanställningen har visat inleds ofta våldsutövande i nära relationer i relativt unga åldrar, och riskerar att fortsätta om det inte bryts. I kapitlet Förebyggande och stödjande åtgärder har det också framgått att det har skett satsningar mot vuxna våldsutövare under senare år, men att det finns stora brister när det gäller unga våldsutövare. Detta är en bild som bekräftas av de aktörer som har inblick i återfallsförebyggande arbete.

Få behandlingsinsatser för unga i myndigheters eller kommuners regi

Brås intervjupersoner menar att det idag finns ytterst få insatser som erbjuds för att förebygga upprepat våld hos unga våldsutövare, och att de insatser som finns till stor del erbjuds av den ideella sektorn. Aktörerna menar att de insatser som genomförs i myndigheters eller kommuners regi i stort sett inte är anpassade för en yngre målgrupp. De lyfter också fram att den ideella sektorns insatser är viktiga men att det finns nackdelar med att förlita sig helt på dem. Till exempel har de, på grund av osäker resurstillgång, sämre möjligheter att utveckla långsiktiga insatser, ta fram evidensbaserade metoder eller göra utvärderingar.

Mot bakgrund av att kartläggningar och annan kunskapsproduktion kring insatser till våldsutövare i nära relationer har haft ett fokus på vuxna våldsutövare (se t.ex. SKL 2017, Socialstyrelsen 2010, 2020) saknas kunskap om i vilken utsträckning unga våldsutövare söker och erhåller statligt eller kommunalt behandlingsstöd, och det finns inte heller någon sammanhållen bild av de ideella organisationernas insatser.

Det saknas kunskap om effektiva återfallsförebyggande metoder för unga

I Brås kunskapssammanställning framkommer att det finns ett stort behov av kunskapsutveckling när det gäller effektiva återfallsförebyggande metoder för vuxna våldsutövare, och enligt de intervjuade aktörerna med inblick i återfallsförebyggande metoder är behovet ännu större vad gäller unga våldsutövare. Aktörerna lyfter att det finns för lite forskning på området och att man helt enkelt inte vet vad som fungerar för att förebygga upprepad våldsanvändning hos yngre personer, eller om det krävs särskilda anpassningar baserat på deras ofta annorlunda livssituation.

Brist på anpassning till särskilda grupper av unga

I intervjustudien framkommer att de enstaka insatser som finns för unga våldsutövare i huvudsak har en inriktning på unga *killar*. De bygger till stor del på en genusförändrande ansats, som lyfter destruktiva maskulinitetsnormer som grundorsak till våldet. Några av de intervjuade aktörerna lyfter vikten av att också kunna erbjuda insatser för unga som inte passar in i denna orsaksbeskrivning, t.ex. vissa personer i hbtqi-relationer eller tjejer som utövar våld mot killar i heterosexuella relationer.

Stöd och skydd för unga utsatta

Stödet för utsatta kan anta många former och behöver utformas individuellt, se kapitlet Förebyggande och stödjande åtgärder. Det offentliga ansvar för våldsutsatta i nära relationer faller främst på socialtjänsten, och flera av de intervjuade aktörerna har erfarenhet av att socialtjänsten inte har tillräcklig kunskap om hur unga våldsutsatta kan ges rätt stöd. Utifrån intervjuerna framkommer förbättringspotential i Socialstyrelsens stöd och handledning till socialtjänst och hälso- och sjukvård, gällande stöd till unga utsatta för relationsvåld, i syfte att förbättra det stöd som ges till unga i offentlig regi.

Flera aktörer riktar kritik mot att ansvaret för att utforma stöd för utsatta istället har tagits av den ideella sektorn, och att socialtjänsten ofta hänvisar yngre till ideella organisationer. Även här saknas dock kartläggningar med fokus på vilket stöd som erbjuds till yngre utsatta för relationsvåld, i såväl statlig och kommunal som ideell regi. Det går därmed inte att avgöra om aktörernas bild av bristande stöd stämmer.

Civilsamhällets stöd viktigt, men inte likvärdigt

På samma sätt som när det gäller behandlingsinsatser för våldsutövare menar de intervjuade aktörerna att en stor del av ansvaret för att erbjuda stöd till unga våldsutsatta tas av organisationer i civilsamhället. Denna studie har på olika sätt visat att det stöd som dessa organisationer erbjuder är viktigt. Bland annat är det viktigt för unga under 18 år som inte är redo att berätta för myndigheter, vilka är skyldiga att göra en orosanmälan, men även äldre unga kan uppleva ett behov av anonymt stöd. Detta är en form av stöd som enbart kan erbjudas av ideella stödjourer.

Samtidigt pekar många av intervjupersonerna på att de ideella organisationerna inte har tillräckligt med resurser för att erbjuda likvärdigt stöd, vare sig över hela landet eller till alla de grupper av unga som kan behöva det. Till exempel tar flera upp stora utmaningar att erbjuda stödsamtal på mottagningar i glesbygd, eller att få resurserna att räcka till satsningar för att nå unga nyanlända, unga som lever i hederskontext, unga med funktionsnedsättningar och unga hbtqi-personer. Några aktörer lyfter att stödet för unga utsatta inte heller är uppbyggt kring möjligheten att unga killar också kan vara utsatta för relationsvåld. För dessa grupper av unga kan det krävas särskilda informationsinsatser, för att de ska känna att stödet är menat även för dem, eller att det finns god tillgång till stödjourer med inriktning på olika grupper.

Bristande möjligheter till skydd mot allvarligt hot och våld

Flera aktörer lyfter brister i samhällets förmåga att skydda unga personer (särskilt unga under 18) som är utsatta för allvarligt och livshotande våld i nära relationer. Även om det är ovanligt att unga personer dödas i relationsvåld, har flera mordfall som inträffat under de senaste åren visat att det finns ett behov av att kunna skydda unga.

Det saknas risk- och hotbedömningsverktyg anpassade till ungdomar

Några aktörer tar upp att de verktyg som socialtjänsten eller polisen använder, för att bedöma hotbilder för relationsvåldsutsatta eller risk hos våldsutövare, inte är anpassade efter unga. De vanligaste bedömningsverktygen för våld i nära relation har vuxna som målgrupp. Det är möjligt att samma frågor som riktas mot en vuxen målgrupp skulle kunna fungera för att bedöma hot och risker även i ungas parrelationer, men aktörerna menar att det också kan vara vitt skilda livsvillkor hos unga jämfört med hos äldre. Risken är att riskbedömningar inte alls görs eller får fel utfall, på grund av bedömningarnas vuxenperspektiv.

Att erbjuda unga under 18 år plats på skyddade boenden

I Brås intervjustudie är det några av de aktörer som arbetar med stöd till utsatta som har erfarenheter av att unga under 18 år har svårt att få möjlighet till en tillfällig plats på skyddade boenden, trots att de bedöms vara utsatta för allvarligt våld eller hot, och föräldrarna upplever att de inte själva lyckas skydda sitt barn från en hotfull och våldsam partner. Problematiken handlar om fall där både barnet och dess föräldrar önskar hjälp med tillfälligt skyddat boende. I socialtjänstens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (SOSFS 2014:4) framgår att det tillhör socialnämndens ansvar att erbjuda även den som är under 18 år ett tillfälligt skyddat boende om sådant behov framkommer i utredningen. Det saknas dock kunskap om hur denna möjlighet utnyttjas i kommunerna och vilka eventuella svårigheter som socialtjänsten upplever vad gäller förmågan att skydda barn och unga från allvarligt och livshotande våld.

Rättsväsendets hantering av våld i ungas parrelationer

Flera aktörer upplever på ett generellt plan att våld i ungas parrelationer i alltför liten grad ses som en fråga för rättsväsendet, och att rättsväsendets aktörer inte inkluderats när andra centrala våldsförebyggande aktörer till exempel skapat kampanjer på området.

Få unga polisanmäler våld i nära relationer

Mycket få unga polisanmäler de våldshandlingar de utsatts för i nära relationer, vilket är ett tecken på att unga tvekar inför att vända sig till rättsväsendet i denna fråga.⁸⁴ Polisens erfarenhet är att personer i de unga utsattas närhet, ibland även anställda inom socialtjänst, skola eller ungdomsmottagningar, inte alltid uppmuntrar dem att polisanmäla, eller till och med avråder dem från det. Aktörerna efterfrågar därför särskilda insatser för att få unga att våga och orka polisanmäla. Bland annat behövs lättbegriplig information om polisanmälan och om rättsprocessen, samt stöd för unga brottsoffer av målsägarbiträden som har kunskap om våld i nära relationer.

Bristande kunskap och ett närståendebegrepp utformat för vuxna

Några intervjupersoner lyfter fram att bristande kunskap inom polisen, om våld i ungas parrelationer, får konsekvenser för utredningsarbetet. Ett exempel är att unga som anmäler någon enstaka våldshandling av en partner riskerar att inte på samma sätt som vuxna uppfattas kunna vara utsatta för systematiska våldshandlingar. Polisen lyfter också en problematik kring att ungas relationsvåld sällan hamnar på enheter där det finns specialister på relationsvåld. Det hänger bland annat ihop med att ungas mer tillfälliga och kortvariga relationer inte uppfattas falla in under det som i lagstiftningen menas med närståenderelation. Många av brotten som sker i ungas relationer utreds inte av de specialister som kan förstå helhetsproblematiken i brotten och utsattheten.

En konsekvens av detta är att ärenden som gäller våld i ungas nära relationer ofta uppfattas gälla något annat, att de betraktas som enstaka sexual- eller misshandelsbrott, och att systematiken i utsattheten missas. Om ärendet går till åtal kommer sanktionen från samhällets sida därmed enbart att gälla en del av det våld som utövats. Detta påtalar även aktörer inom stödorganisationer, som menar att rättsväsendet sällan uppfattar hela bilden gällande våldet som unga utsätts för i sina parrelationer.

Av intervjuerna framgår att det även finns en utmaning gällande möjligheten att åtala unga förövare av relationsvåld enligt en brottsrubricering som

⁸⁴ Detta är både de intervjuade polisernas erfarenhet och något som bekräftas i forskningen, till exempel i en tidigare studie av Brå där det endast var 2,6 procent av de unga i åldern 16–24 år som uppgav sig ha utsatts för våld av en nuvarande eller tidigare partner, som polisanmält händelserna (Brå 2018). Även vuxna utsatta har en låg anmälningsbenägenhet, men den är ändå högre (4 procent), trots att det är vanligare att unga utsätts för våld i nära relationer (Brå 2014).

avspeglar våldets systematik. De brottsrubriceringar som är framtagna för att fånga systematiskt eller upprepat våld i nära relationer (grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning) kan vara svåra att applicera på våld i ungas parrelationer. Anledningen är även här tolkningen av närståendebegreppet. Om en polisanmälan om upprepat våld i en parrelation mellan unga leder till åtal, kan det enbart åtalas som grov kvinnofridskränkning om det gäller våld av en man mot en kvinna och paret är eller har varit gifta eller bor eller bott ihop stadigvarande. Eftersom det ofta inte är fallet i ungas relationer, finns istället möjligheten att åtala systematiska, upprepade våldshandlingar inom ramen för brottet grov fridskränkning. För detta brott krävs inte att handlingarna har begåtts i en relation där parterna bor tillsammans, men parterna måste ändå räknas som närstående eller tidigare närstående. Enligt intervjupersonerna finns dock utrymme för olika tolkningar av vilka som betraktas som närstående hos såväl åklagare som domstol och försvarsadvokater.

I den mån närståendebegreppet tolkas och tillämpas restriktivt riskerar varje brotts handling inom ungas relationer att bedömas som separata brott, och därmed når man inte upp i den straffskärpning som det grova fridskränkningens brottet innebär.

Åtgärder för särskilt utsatta eller sårbara grupper av unga

Enligt Brås intervjupersoner är vissa grupper av unga ännu mer förbisedda än andra, vid insatser mot våld i nära relationer. Det är också grupper där behoven är särskilt pressande, både på grund av en särskild utsatthet och sårbarhet, och för att de kan behöva specialanpassade åtgärder för att nås av det förebyggande arbetet. De grupper som framförallt nämns som särskilt utsatta eller sårbara är unga hbtqi-personer, unga med funktionsnedsättningar samt unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck. Även Statskontoret lyfter i sin utvärdering av myndigheternas arbete med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mot mäns våld mot kvinnor (Statskontoret 2021) att funktionshinderperspektivet, särskild sårbarhet, och hbtqi-personers rättigheter endast syns i liten utsträckning i myndigheternas redovisning av sitt arbete.

Förutom att dessa unga kan vara särskilt utsatta för våld i nära relationer, kan sårbarheten också handla om att konsekvenserna av våldet riskerar att bli större och hjälpsökandet svårare. Till exempel påpekar några aktörer att det för både hbtqi-personer och unga som lever i en hederskontext kan gälla

att hemlighållandet kring antingen sin sexuella läggning/könsidentitet eller sin självvalda relation kan utnyttjas av en våldsutövande partner för att göra det svårt att lämna relationen. För vissa funktionsnedsättningar finns sårbarheter kring beroende av hjälp i hemmet som en våldsutövare kan utnyttja, och isolering av den utsatta kan vara ännu lättare att åstadkomma.

Hos dessa särskilt utsatta eller sårbara grupper finns både gemensamma och särskiljande aspekter gällande åtgärdsbehov. En gemensam aspekt är att kunskapsbristerna är extra stora, både inom forskningen och hos professionella som arbetar med unga, vad gäller dessa gruppers våldserfarenheter och de bakomliggande riskfaktorerna. Kunskapsbristerna innebär att det saknas adekvata underlag för att kunna utforma rätt anpassade åtgärder, både för att förebygga våldet och för att stödja de utsatta. Bristen på kunskap hos professionella kan också innebära att våldet inom dessa grupper upptäcks i ännu lägre grad än hos unga generellt.

En särskiljande aspekt är att det ofta behövs särskilt anpassade åtgärder för unga i de olika grupperna. Intervjupersonerna menar till exempel att unga hbtqi-personer riskerar uppleva att våldsförebyggande program som är utformade enligt ett heteronormativt ideal känns alienerande, att unga med intellektuell funktionsnedsättning kan behöva information som är anpassad till deras behov, och att unga som lever i en hederskontext kan behöva särskild information om stödorganisationer som har kunskap om vad det innebär att leva med våld i en hederskontext.

Utvecklingsområden enligt unga

Studiens tredje frågeställning syftar till att förstå ungas behov av stödåtgärder, och vad de tror kan förebygga våldet. Kapitlet bygger på intervjuer med unga personer som själva utsatts för våld i nära relationer, och resultat från den idéverkstad som genomfördes på uppdrag av Brå. En kort beskrivning av de unga utsatta intervjupersonernas våldsutsatthet och de konsekvenser de upplevt av den finns i bilaga 3.

Resultaten från intervjuerna och idéverkstaden ger inte en representativ bild av vad unga generellt ser för behov. Det gäller bland annat eftersom det är ett litet antal unga som ingår i studien (totalt 19 personer). Intervjuerna med de utsatta är inte heller representativa med avseende på karaktären på våldet de utsatts för. Majoriteten av dem som kontaktat Brå för intervjuer har utsatts för flera olika typer av våld, som har varit grovt, ensidigt och kontrollerande. Några hade erfarenheter av att ha utsatts för en enstaka våldstyp, till exempel sexuellt eller psykiskt våld. Våldet har haft stora konsekvenser för deras mående och liv, och det präglar givetvis deras synpunkter på stödbehov och åtgärder. De har också alla utsatts för våld i en heterosexuell relation, och alla utom en person definierar sig som tjejer. De unga som deltog i idéverkstaden behövde inte ha haft erfarenhet av utsatthet för relationsvåld.

Öka ungas kunskap om relationsvåld

Både de utsatta och deltagarna i idéverkstaden menar att unga överlag har för lite kunskap om ungas relationsvåld.⁸⁵ Det som efterfrågas är dels *konkret* kunskap om hur relationsvåld bland unga kan se ut, med exempel på handlingar som räknas som våld, dels kunskap om var gränsen går till det *brottsliga*. Det efterfrågas också kunskap och diskussioner om *normer* och gränser mellan sunda och osunda förhållanden, och kunskap och diskussioner om sex, samtycke och porr.

I intervjustudien med unga framkommer att de tidigare känt en stor osäkerhet kring normer för sunda förhållanden. Många lyfter att deras unga ålder eller brist på erfarenhet av förhållanden var en bidragande orsak till att de hade svårt att definiera sin våldsutsatthet samt hade svårt att ta sig ur det

⁸⁵ Detta var något som majoriteten av de intervjuade aktörerna också lyfte, men det beskrivs här utifrån de ungas perspektiv.

våldsamma förhållandet. Detta lyftes i synnerhet av dem som var väldigt unga när de hamnade i ett våldsamt förhållande. Särskilt framträdande har osäkerheten och kunskapsbehovet varit när det gäller gränser kring sexuellt och psykiskt våld respektive kontrollbeteenden. Okunskap om vad som är lagligt och olagligt gällande psykiskt våld tar även deltagarna i idéverkstaden upp som ett specifikt problem.

Just det här fysiska, det är ganska lätt att liksom handgripligen fatta. Ja okej, det här är fysiskt våld för det är någonting som sker framför ögonen på en, man ser vad som sker. Men det här psykiska, det är en mer gråzon och jag tror det hade varit lättare om det kommer upp fler exempel på "det här är liksom vad psykiskt våld innefattar". (Olivia)

Flera intervjuade lyfte också betydelsen av våldsam eller kvinnoförnedrande porr, och beskrev sina tidigare partner som "porrskadade" killar som normaliserat sexuellt våld. Osäkerheten kring sexuellt våld beskriver till exempel Annie, som var 14 år när hon blev tillsammans med en kille som regelbundet tjatade till sig sex:

Man har rätt att ändra sig också, och om man säger "vet du vad jag skulle faktiskt vilja avsluta nu så att om du bara kan backa" så ska det accepteras. Det var inte någonting som ens hade flugit i mig, alltså jag hade inte förstått att det var en möjlighet ens. Jag var fortfarande i en värld då jag trodde att det här är det man gör i ett förhållande, [...] ja det är det jag ska göra som flickvän helt enkelt...det är min uppgift. (Annie)

Flera unga lyfter både i intervjuerna och idéverkstaden att våldet skiljer sig från vuxnas våld, eftersom ungas digitala liv är helt integrerat i deras vardag. Att utöva digitalt våld, t.ex. att kontrollera en partner genom mobilen, att hänga ut någon på sociala medier, lägga ut hämndporr etc, är då både vanligare och lättare. Flera efterfrågar kunskap och information specifikt för ungas relationer, för att den ska kännas aktuell:

Framförallt prata om det så att folk förstår att det inte är okej att nån hela tiden frågar var du är eller tvingar dig att ta bort kontakter eller vill ha tillgång till dina lösenord och sånt där [...]. Och verkligen stärka folk i det, för det är ju en väldigt sån kultur just nu, du vet med snapchat och snapkartan, att man kan tracka varandra. Det är sjukt. Jag är jävligt tacksam att det inte fanns då när jag var ihop med honom. (Johanna)

Den manliga intervjupersonen menade att även om han förstod vikten av att lyfta tjejers utsatthet på grund av att den kan vara mer utbredd eller ha

allvarligare konsekvenser, är det också viktigt att kunskapen som ges inte ensidigt handlar om att tjejer är offer och killar förövare.

Unga lyfter skolan som den viktigaste aktören att förmedla kunskap

I princip samtliga av de unga utsatta intervjupersonerna önskar att undervisning om normer, gränser och brott i relationer ska ges i skolan, där nästan alla kan nå av informationen. Även deltagarna i idéverkstaden diskuterade skolan som en lämplig aktör. Det var dock endast några få i båda grupperna som kunde minnas att relationsvåld eller sexuellt våld hade diskuterats i skolan, och de som hade fått sådan undervisning menade att det var alltför lite, alltför sent eller dåligt utfört. Några tog upp att de hade önskat att metoo-rörelsen varit aktuell när deras förhållanden började, eftersom den i efterhand gett dem viktig kunskap och insikter.

Undervisningen bör komma tidigt i de ungas liv, och vid flera tillfällen

De flesta unga intervjupersonerna menar att samtal och information om våld i relationer måste komma tidigt under skoltiden, för att fungera förebyggande. Både unga utsatta och deltagarna från idéverkstaden menade att det är viktigt att hålla igång ett kontinuerligt samtal om dessa frågor både i skolan och i samhället, och att det inte bara blir undervisning vid enstaka tillfällen.

Även om majoriteten av de unga lyfte skolan som den viktigaste aktören för att motverka problematiken genom kunskapsförmedling, var det även flera som menade att detta också måste vara en uppgift för flera aktörer, till exempel ungdomsmottagningarna, föräldrar och staten i allmänhet. Flera menade att det mest effektiva sättet att nå ut till unga skulle vara att informera och undervisa via unga influencers på sociala medier.

Samhällsinformation om våld i nära relationer behöver inkludera ungdomar

Unga utsatta berättar för Brå att de under processen att försöka förstå vad de var med om i sitt förhållande, upplevt ett behov av att spegla sina erfarenheter i information online eller i andra personers erfarenheter och berättelser. De beskriver att de har använt söktjänster för att hitta information, lyssnat på podcasts på ämnet våld, och varit medlemmar i grupper på sociala medier (detta gäller dock inte de personer som varit mest kontrollerade av sin partner, som inte haft möjlighet att använda sina telefoner till att söka efter sådan information).

Just det som hjälpte mig mycket var ju typ sociala medier, personer med plattformar eller sidor som uppmärksammar sociala problem. Att när de pratar så kunde jag typ relatera och bara "oj ja men det här passar ju lite in på min relation, är det det här jag är i?" [...] Jag litade ju inte på mina egna åsikter längre, jag litade inte på mina känslor. Eller alltså min perception av allting var så skruvad, för att jag hade ju internaliserat hans världsbild, och jag litade inte på mig själv liksom. Så det hjälpte jättemycket att se andra kanske komma ut med sina historier. (Jennifer)

En del hade stött på samhällsinformation, annonser i tunnelbanan eller samtal i poddar om våld i nära relationer och reflekterat över att det fanns vissa likheter med deras situation men att det ändå inte gällde dem, eftersom de kände att problematiken enbart gällde vuxna personer. Det förekom också reflektioner kring förenklade förövre- och offerpositioner som de inte heller kunde känna igen sig i. Det fokus på vuxna som finns i samhällsinformationen om våld i nära relationer riskerar att försvåra för unga att förstå sin utsatthet för relationsvåld och våga söka hjälp. Deras behov av information som de kan känna igen sig i aktualiserar behovet av ett tydligt ungdomsperspektiv i samhällets information om våld i nära relationer.

Att upptäcka ungas utsatthet

Det andra centrala området som unga utsatta pekar på är behovet av förbättrad upptäckt av våld i ungas relationer. De intervjuade pekar på flera svårigheter att få sin situation uppmärksammas. De beskriver dels att de själva inte definierade sig som våldsutsatta medan de var i förhållandet, dels att omgivningen inte uppfattade varningssignaler, och att de nästan aldrig fick frågor om våldsutsatthet av professionella de mötte.

Svårigheter hos unga att definiera och berätta om sin våldsutsatthet

I intervjuerna med utsatta berättade nästan samtliga att de inte förrän efter relationerna avslutats hade insett att de varit utsatta för våld eller brott, utan lade skulden på sig själva eller intalade sig att handlingarna var normala inslag i förhållanden. Därför hade nästan ingen av de unga utsatta berättat för någon i sin omgivning om våldet, och inte heller övervägt att polis-anmäla. Hos majoriteten har därmed våldet varit dolt för omgivningen.

Jag erkände ju aldrig för mina vänner eller någon i min omgivning eller ens för mig själv att ja men det är så här. Jag kände ju hela tiden att "det är så fel, jag vill inte vara här, hur ska jag ta mig ut, varför är det så här, ska jag behöva leva så här, kommer det vara så här för alltid"? [...] Till slut fann jag ju mig själv sitta och söka på "narcissist" och liksom "destruktiva relationer" för att försöka få det bekräftat att

okej det här är en destruktiv relation. Jag försökte hitta en förklaring till vad som var fel. (Jennifer)

För några hade våldet varit känt av vissa personer i omgivningen, till exempel av partners föräldrar eller kompisar, eller i några fall också av de utsattas egna föräldrar. I dessa fall har problemet inte varit själva upptäckten, utan att omgivningen av olika anledningar inte har agerat; i något fall har dock föräldrarna på olika sätt försökt att få stopp på våldet.

Svårigheter hos omgivningen att uppfatta varningssignaler eller agera

Många av de intervjuade berättar om varningssignaler som de i efterhand anser att omgivningen borde ha reagerat på, till exempel att de plötsligt slutade gå till skolan eller fick mycket sämre betyg, förändrade sin klädstil och sitt beteende, umgicks intensivt med sin partner eller sade upp kontakten med familjen eller andra människor som alltid varit viktiga i deras liv.

En majoritet hade sökt hjälp hos olika vårdinstanser under tiden för den våldsamma relationen, för att situationen fick dem att må dåligt. Många berättade om upprepade vårdkontakter och nära hälften av intervju-personerna hade begått självmordsförsök en eller flera gånger, antingen under förhållandet eller efteråt. Flera hade också gått hos psykologer, skolkuratorer eller kuratorer på ungdomsmottagningar. I likhet med vuxna som utsätts för allvarliga former av relationsvåld har de alltså en hög närvaro i vården som innebär att våldet skulle kunna upptäckas.⁸⁶ Flera intervju-personer berättar dock att de upplevt en oförståelse från professionella och en oförmåga att ”se” våldet eller dess allvar vid vårdkontaktarna, och att de själva samtidigt var oförmögna att formulera sin utsatthet på ett sätt som professionella skulle förstå.

Intervjuerna visar också på en stor variation i de olika roller som föräldrarna haft i relation till barnens utsatthet. Majoriteten av de utsatta hade inte berättat några detaljer om utsattheten för sina föräldrar, ens efter att förhållandet tagit slut. En del förutsatte att de skulle mötas av skam- och skuldbeläggande och oförståelse från föräldrarna, medan några hade känt att de inte skulle orka bära den emotionella bördan av att göra föräldrarna ledsna över vad som hänt dem. Ett par berättelser handlar om våld som varit känt av de egna eller partners föräldrar, eller av kompisar, och i dessa fall

⁸⁶ Angående våldsutsattas närvaro i vården, se t.ex. SKR (2021) Hälso- och sjukvård för våldsutsatta. Så kan arbetet förbättras, och Socialstyrelsen (2018a) Dödsfallsutredningar 2016–2017.

har det framförallt handlat om unga som vuxit upp i en hederskultur eller en kultur med konservativa värderingar kring relationsvåld (där det till exempel förutsatts att tjejen har provocerat fram våldet). De unga som vuxit upp med en hederskultur samt även varit tillsammans med en partner från en hederskultur, berättar att kontrollen över dem inte bara kom från partnern, utan även från partners familj och vänner, samt att deras egen familj inte kunde acceptera att de ville lämna ett våldsamt förhållande. Ett exempel är Alina, vars pappa hotade att aldrig förlåta henne om hon inte gick tillbaka till sin partner, trots att han var medveten om att hon blev utsatt för våld:

Jag hade jättestor press på mig, utifrån, att vara med honom. När det väl tog slut så tog det slut två gånger faktiskt. Först tog det slut och min pappa körde ner fem timmar för att sätta sig framför mig och gråta. Jag har aldrig sett min pappa gråta nånsin. Och så fällde han tårar och sa att "jag kommer aldrig förlåta dig om du förlorar honom" [...] så efter en vecka tänkte jag "skitsamma, jag får ju försöka då."
(Alina)

Några berättar att deras föräldrar hade förstått att förhållandet var destruktivt eller våldsamt, utan att de själva hade berättat om det, men att föräldrarna stått maktlösa, trots att de försökt hjälpa. Dessa berättelser handlar om en frustrerande kamp för föräldrarna, vilket de unga kan se och förstå först i efterhand, och aktualiserar föräldrars behov av stöd för att kunna hjälpa sina barn ur våldsutsatthet.

”De vuxna får inte svika när det kommer till det här” – ställ frågor

Sammantaget är ett tydligt budskap från intervjuerna med de unga en upplevelse av svek från vuxenvärlden – oavsett om de ungas våldsutsatthet var känd eller okänd för omgivningen. Bland dem vars utsatthet var okänd för omgivningen handlar känslan av svek om att vuxna runt omkring dem inte kunde förstå eller se deras utsatthet, och några menar i efterhand att de inte varit så självständiga och vuxna vid yngre åldrar som de då velat ge sken av. En del var väldigt unga när de blev utsatta, ända ner till tolv års ålder, men även de som var över 18 år, och därmed vuxna i lagens mening, talar i efterhand om att ”vuxna” i deras omgivning borde ha sett och upptäckt, vilket påtalar vikten av att förstå att den sårbarhet som kommer av att vara ung kan finnas kvar även efter att man juridiskt räknas som vuxen.

En viktig slutsats av intervjuerna är att intervjupersonerna i efterhand kan se att de hade behövt få frågor om sin situation, sitt mående och sitt förhållande från omgivningen. Det gäller såväl från ”vanliga” vuxna i deras liv, som till

exempel föräldrar, släkt eller lärare, som från professionella som de möter inom sjukvården, psykiatri eller ungdomsmottagningarna. Ingen ansåg att de skulle ha tagit illa vid sig av att få sådana frågor. En del tror att de hade svarat ärligt om frågorna hade varit rätt ställda och i en trygg miljö. Andra menade att de hade uppskattat att få frågorna, även om de inte hade vågat berätta, eftersom de ständigt sökte efter reaktioner från omgivningen och en bekräftelse på att det som de upplevde inte var okej eller deras fel. En av dem som tar upp detta är Elin:

Jag vet inte om jag hade berättat, men jag tror att om jag hade... ja men fått mer liksom bekräftelse utifrån att...bara så att alla vet så ska man aldrig tolerera våld i relationer. [...] jag hade nog inte berättat, men det hade nog påverkat mig. (Elin)

Några av intervjupersonerna utvecklade vad de menade med rätt ställda frågor, och att det handlar om att dels inte fråga om *våld*, eftersom många som är utsatta för våld inte skulle definiera det så, dels inte utmåla en offer-förövare-situation, vilket skulle aktivera en försvarsmekanism och minska sannolikheten att berätta.

De unga som varit nästintill helt isolerade i sina relationer lyfter att rutinmässiga frågor inte hade hjälpt dem, eftersom de inte fick gå ut ensam. Samhället måste istället uppmärksamma unga personer som inte är varken i studier eller i arbete, och grannar måste våga lägga sig i och ringa polisen när de misstänker våld.

I intervjuerna framkommer därmed vikten av att vuxna; både föräldrar och professionella som möter ungdomar och unga vuxna i sitt arbete, lär sig om våld i ungas relationer för att kunna uppfatta varningssignaler, men även att professionella ställer frågor om våldsutsatthet till unga.

Förbättrat stöd till unga våldsutsatta

Det våld som majoriteten av de unga som intervjuats av Brå utsatts för har varit av relativt allvarlig karaktär och fått allvarliga konsekvenser (läs om deras våldsutsatthet och konsekvenser i bilaga 3). Efter att deras förhållanden har avslutats har flera på olika sätt kommit i kontakt med organisationer, sjukvården eller psykiatri, där de har fått stöd att bearbeta sina upplevelser. Några har inte sökt stöd men har tankar om att det nog vore bra att prata med någon. De som har sökt stöd har oftast valt att kontakta någon organisation som specifikt vänder sig till ungdomar eller unga vuxna, eftersom de har känt att de skulle mötas av större förståelse där.

Flera lyfter att de har stort förtroende för personalen på ungdomsmottagningen, några har samtalskontakt med stödorganisationer i civilsamhället som har en inriktning på att hjälpa unga som utsatts för våld, och någon har fått hjälp inom ungdomspsykiatri.

Möjligheter till anonymt stöd viktigt som ”mellanstation”

Flera intervjuade som var under 18 år när de utsattes tar upp att de hade önskat att det funnits en möjlighet för dem att prata med någon som kunnat ge samtalsstöd, men som inte skulle tvinga dem att lämna sin partner eller lämna sociala myndigheter och föräldrar. Även om dessa unga inte skulle ha definierat sig som utsatta för våld eller brott, förstod de att situationen inte var bra och att vuxna skulle vilja få dem att bryta upp från relationen. Nästan ingen av dem kände till att det finns regler om att professionella som får reda på våldsutsatthet hos barn under 18 år måste göra en orosanmälan, men däremot var detta något som de instinktivt kände på sig. När de gick till vårdinstanser för att de mådde dåligt vågade de därför inte berätta allt. Det är tydligt från intervjuerna att denna rädsla har hindrat omgivningens möjlighet att upptäcka våldsutsattheten och de utsattas möjlighet att få hjälp och stöd. Wille, som blev utsatt för bland annat fysiskt våld och gick till skolkuratorn för att han mådde dåligt, vågade inte berätta om våldet:

Jag tror att det har lite att göra med att jag identifierade alltså inte det som en våldsamt relation, utan jag kände att det här var en... en lite bråkig relation, en rörig relation, inte en *våldsamt* relation. Och jag kände att om jag berättade [om våldet] så skulle det bli en eskalation, att liksom ja men visst vi bråkade lite och så här, men varför ska polisen, varför ska Soc ha med det här att göra liksom. Lite så tänkte jag då. (Wille)

Viktigt med organisationer som har ”rätt” profil och att göra dem kända för unga

Det finns idag flera möjligheter för unga att ringa organisationer inom civilsamhället anonymt, eller att chatta anonymt, men de intervjuade personer som lyfte detta behov kände antingen inte till dem, eller kände inte till profilen på de organisationer som de kände till passade deras behov. De flesta menar att de främst hade velat söka anonymt stöd hos organisationer som tydligt vänder sig till unga och som har fokus på ungas relationer, eftersom de kände att myndighetspersoner saknade förståelse för deras livssituation och relationer. Den manliga intervjuade personen menade att det hade varit viktigt med en organisation som antingen var uttalat könsneutral

eller specifikt vände sig till killar. Intervjustudien pekar således på vikten av att det finns organisationer som inte bara erbjuder anonymt samtalsstöd till barn och unga, utan även har en profil som handlar om relationer eller våld i relationer, och att dessa organisationer är kända för fler barn och unga.

Vikten av stödmöjligheter där unga befinner sig

Ett par intervjupersoner lyfter också att det är viktigt att det finns stödmöjligheter där unga befinner sig på dagarna, till exempel i skolan. Det är särskilt viktigt för de unga som är mycket kontrollerade av sina partner och som har begränsade möjligheter att röra sig utanför skolan. Själva hade de erfarenheter av att ha velat få stöd av skolkuratorer och försökt att få till detta, men att detta försvårades eller omöjliggjordes av att kuratorerna bara var på deras skola ett par timmar i veckan.

Strategiska åtgärdsförslag

Enligt regeringens uppdrag ska Brå föreslå strategiska åtgärder för hur samhällets förmåga i bred bemärkelse kan förbättras för att förebygga våld i nära relationer bland unga. Utifrån den samlade kunskapsbild som framträtt i studiens olika delar – kunskapssammanställningen, intervjuerna med myndigheter, organisationer och andra aktörer, intervjuerna med unga som utsatts för parrelaterat våld, samt idéverkstaden med unga – har Brå identifierat ett antal områden där samhällets insatser och åtgärder kan stärkas för att förbättra arbetet mot våld i ungas parrelationer.

Det har relativt nyligen skett flera förstärkningar inom olika områden för att motverka våld i nära relationer, förstärkningar som motsvarar en del av de behov som framkommit i Brås studie. I korthet handlar det om förstärkningar av sex- och samlevnadsundervisningen i skolan (Skolverket 2019), förtydligt ansvar för socialtjänsten att erbjuda insatser för våldsutövare (Lagrådsremiss 2021-03-04), förslag till stärkt samverkan mellan aktörer med strategiskt ansvar på nationell och regional nivå (Jämställdhetsmyndigheten 2021), en stärkt roll för idrottsrörelsen och utredningar kring möjligheten att lättare utfärda kontaktförbud (Regeringskansliet 2021) och ökade resurser till framförallt stödorganisationer inom ideell sektor med fokus på våld i ungas parrelationer, samt insatser till unga våldsutövande män (uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten enligt regleringsbrev A2021/01443, A2021/01397). Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) har också ett pågående uppdrag att ta fram en handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd (MFoF 2021). Brå bedömer att det finns anledning att ta tillvara och följa resultaten av dessa förstärkningar, och framöver utvärdera dem. Fokus för Brås förslag riktas på områden som bedöms vara i behov av ytterligare förstärkning.

Synliggör våldet i ungas parrelationer

En av de mest framträdande slutsatserna utifrån Brås arbete med uppdraget, är att våld i ungas parrelationer i hög grad fortfarande är en osynlig problematik, trots förbättringar under senare år. För att kunna förbättra det förebyggande och stödjande arbetet mot detta våld ser Brå därför behov av att på olika områden synliggöra våld i ungas parrelationer.

Det första området handlar om att på ett systematiskt sätt synliggöra våldets omfattning och karaktär. Det finns idag stora kunskapsluckor avseende omfattningen, utvecklingen och karaktären av denna typ av våld i Sverige. Sådan kunskap är viktig för att kunna utforma åtgärder. Brå bedömer att lämpliga alternativ för att mäta omfattning och karaktär behöver utredas.

Det andra området handlar om att synliggöra ungas parrelaterade våld i den kunskapsproduktion och det kunskapsstöd som tas fram av olika myndigheter eller kommuner. Myndigheter med uppdrag som rör våld i nära relationer producerar bland annat strategier, instruktioner och handböcker för att sprida kunskap och metodstöd till relevanta aktörer, där ungas parrelaterade våld idag visserligen kan ingå som en del av det bredare fältet våld i nära relationer. Brås arbete visar dock att kunskapsproduktionen främst fokuserar på vuxnas våld, eller på barn som bevittnar våld mellan föräldrarna. Våld i ungas egna parrelationer är många gånger osynligt i kunskapsstödet; särskilt gäller detta unga under 18 år.

Det tredje området handlar om att, hos verksamheter med ansvarsuppdrag på området, synliggöra gruppen unga i åldern 13–25 år organisatoriskt. En slutsats i Brås arbete är att centrala verksamheter ofta organiseras efter ”barn” respektive ”vuxna”, där framför allt gruppen tonåringar riskerar att falla mellan stolarna. Verksamheter kan också vara indelade tematiskt efter bredare ämnes- eller ansvarsområden, exempelvis ”ungdomsfrågor” eller ”våld i nära relationer”, vilket skapar organisatoriska stuprör där ungas parrelaterade våld kan rymmas i flera – eller inget – av verksamhetens teman.

Det fjärde området där Brå bedömer att ungas parrelaterade våld behöver synliggöras, är i lokalt brottsförebyggande arbete och samverkan. En stor del av det brottsförebyggande arbetet sker på lokal nivå. För att det lokala arbetet mot ungas relationsvåld ska bli effektivt, pekar Brås studie på vikten av en strukturerad samverkan mellan de viktigaste aktörerna i frågan: polisen, socialtjänsten, hälso- och sjukvården, barn- och ungdomspsykiatri, skola och elevhälsa, ungdomsmottagningar och stödorganisationer i civilsamhället. Den pekar också på vikten av att man inom ramen för denna samverkan, parallellt med annan brottsproblematik, också uppmärksammar ungas relationsvåld.

Utifrån detta bedömer Brå att

- lämpliga alternativ behöver utredas för att följa omfattningen och karaktären på våldsutsatthet och våldsutövning i ungas parrelationer
- myndigheter med kunskapsproducerande och rådgivande uppdrag på området våld i nära relationer behöver inkludera eller särskilja information om våld i ungas parrelationer i sin kunskapsproduktion och sitt kunskapsstöd
- centrala aktörer på området behöver utreda hur verksamheten kring våld i nära relationer kan anpassas så att åldersgruppen 13–25 år inte riskerar att falla mellan stolarna
- det finns ett behov av att frågan om våld i ungas parrelationer uppmärksammas i lokal brottsförebyggande samverkan, och att sådan samverkan upprättas i de fall det saknas.

Stärk universella insatser för breda målgrupper

En central slutsats från Brås arbete med uppdraget är också att det i Sverige finns en generell kunskapsbrist om våld i ungas parrelationer, såväl hos unga själva som hos deras föräldrar, liksom bland professionella som möter unga i sitt arbete och bland andra vuxna i samhället.

Ett av de största behoven som har identifierats i rapporten är att möta ungas efterfrågan på *konkret* kunskap om relationsvåld, men också att bemöta attityder, värderingar och normer som bidrar till relationsvåld, samt att utveckla kompetens hos unga att utveckla sunda relationer och få konkret vägledning om stödalternativ. Rapporten har också visat på vikten av att inkludera föräldrar i det förebyggande arbetet och ett behov av att föräldrar får ökad kunskap om ungas relationsvåld, får konkret information om stödalternativ, samt stärks i att kommunicera med sina barn om parrelaterat våld och om sunda och osunda relationer.

Rapportens samlade kunskapsunderlag pekar på att skolan har en viktig funktion att fylla i det universellt förebyggande arbetet mot ungas relationsvåld. Skolan har också en möjlighet att nå i princip alla föräldrar och vårdnadshavare. Det har som tidigare nämnts nyligen genomförts förändringar i skolans läroplan gällande sex- och samlevnadsundervisningen, vilket stärker skolans arbete med att främja jämställdhet och ett kritiskt

förhållningssätt hos unga personer till bland annat könsnormer och pornografi. Brå ser dock ett behov av att förstärka detta mer integrerade arbete som sker i skolans ordinarie undervisning, med införandet av våldsförebyggande program som har ett *specifikt* fokus på våld i ungas parrelationer. Rapporten visar att det i dag inte används några evidensbaserade program i Sverige med detta specifika fokus. På ett internationellt plan finns däremot flera program som har visat goda effekter. Brå förordar därför en implementering, och eventuellt anpassning till svenska förhållanden, av något av de internationella evidensbaserade våldsförebyggande skolprogram som har fokus på våld i ungas parrelationer, t.ex. *Safe Dates* eller *Dating Matters*, samt att därefter utvärdera dem i den svenska kontexten. Att införa evidensbaserade program som inkluderar insatser riktade även till föräldrar skulle också kunna bidra till att ge föräldrar kunskap och verktyg för att känna igen viktiga signaler om relationsvåld bland unga samt att kunna reagera på ett stödjande sätt. Sådana program skulle också innebära ett kunskapslyft för skolpersonalen och ge dem bättre möjligheter att se signaler och reagera adekvat.

Satsningar inom skolan når dock inte alla unga och föräldrar, till exempel inte de unga som har dålig skolnärvaro, inte går i skolan, eller som gått ut gymnasiet. Det gäller även de föräldrar vars barn av olika anledningar inte nås av skolans arbete. Enskilda våldsförebyggande program når heller sällan samtliga skolor. Brå ser därför också ett behov av breda informationskampanjer, för att uppnå både en generell höjd medvetenhet om frågan och en kunskapshöjning bland både unga och vuxna, liksom för att sprida information om stödalternativ. Det finns idag exempel på sådana satsningar⁸⁷ och Brå vill lyfta vikten av att liknande insatser ges förutsättningar att återkomma regelbundet och spridas brett i samhället.

Brås arbete med uppdraget har vidare visat att det finns ett generellt kunskapsbehov om våld i ungas parrelationer även hos professionella som arbetar med barn och unga. Även om inte alla behöver djup kunskap inom ämnet, behöver många ha en grundläggande kunskap om våldets ungefärliga omfattning, karaktär och konsekvenser samt var unga kan få stöd och hjälp. Det är dock inte givet att ökad kunskap i sig ger förändring i hur man arbetar och uppmärksammar ungas parrelaterade våld i det praktiska arbetet, utan kunskapen behöver omsättas och tillämpas på ett sätt som

⁸⁷ <https://www.svartsjukaarinteromantiskt.se/sv/>

också ökar kompetensen i frågan, både hos enskilda och inom verksamheterna i stort. För vissa aktörer är ett sådant kunskaps- och kompetenslyft särskilt angeläget. Det gäller exempelvis skolan, elev- och studenthälsan, personal inom hälso- och sjukvården (inklusive ungdomsmottagningarna) och aktörer som möter unga med särskilda sårbarheter och riskfaktorer, såsom barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänsten och polisen. Ett kunskaps- och kompetenslyft hos dessa aktörer kan i sig förväntas leda till bättre upptäckt av våld, liksom till att fler unga får det stöd de behöver. Behoven kan se olika ut hos olika aktörer, och varje aktör behöver utreda vilka kunskaps- och kompetensbehov som finns i just deras verksamhet.

Utifrån detta bedömer Brå att det finns ett behov av

- att i svensk skolmiljö implementera något av de internationella evidensbaserade våldsförebyggande program som har fokus på våld i ungas parrelationer
- breda och återkommande informationskampanjer om våld i ungas parrelationer, i syfte att synliggöra problematiken samt att öka kunskapen om våldet och om tillgängliga stödalternativ
- att aktörer som på olika sätt möter barn och unga genomför kunskaps- och kompetenslyft kring våld i ungas parrelationer som är anpassade efter behoven i deras verksamhet.

Stärk selektiva insatser för riskgrupper

Forskningen om våld i nära relationer visar att det finns en viss risk för alla att hamna i en våldsam relation eller att utöva våld, men att det också finns vissa grupper som har betydligt högre risk än andra, framför allt om flera riskfaktorer samlas runt en individ. Särskilt gäller detta unga som växer upp med våld i familjen, i en omgivning med ojämställda eller patriarkala värderingar, i socioekonomiskt missgynnade miljöer där våld och kriminalitet oftare förekommer, som lever med olika former av psykisk ohälsa, eller som har individuella problembeteenden som ökar risken för våld.

Sådana riskfaktorer hänger dock inte bara samman med ungas parrelaterade våld, utan utgör även ofta riskfaktorer för en rad negativa livsomständigheter i ett bredare perspektiv (såsom missbruk, kriminalitet eller ohälsa i övrigt). Att arbeta för att fånga upp och erbjuda insatser till barn och unga som riskerar en ogynnsam utveckling – där det också kan ingå att man utsätts för

eller utövar våld i en parrelation – är därmed en fråga som går in i flera olika arenor och politikområden. Brå bedömer att det i detta mer generella arbete på många områden även finns ett behov av att uppmärksamma och erbjuda insatser med fokus på att förebygga risker för våld i parrelation. Det som behövs är sannolikt inte nya samordningsstrukturer eller verksamheter för att fånga upp barn och unga i riskgrupper, utan att i existerande strukturer och verksamheter även uppmärksamma behovet av insatser för att stärka dessa individers möjlighet att utveckla sunda parförhållanden fria från våld.

En problematik som blivit tydlig i Brås arbete med detta uppdrag är att det i dagsläget saknas en övergripande bild av vilka insatser, metoder och program som idag används inom kommunerna och som är inriktade på unga med ökad risk för parrelaterat våld, samt i vilken mån dessa i så fall är evidensbaserade. Det finns idag föräldrastödsprogram som möjligen har en förebyggande effekt på ungas parrelaterade våld i ett längre perspektiv, men de är varken framtagna i detta syfte eller utvärderade med detta i åtanke. Brå vill därför lyfta behovet av att kartlägga vilka selektiva insatser för barn och unga i särskilda riskgrupper som erbjuds inom kommunerna som kan sägas ha bäring på våld i ungas parrelationer. Beroende på utfallet av en sådan kartläggning, ser Brå därutöver sannolikt ett behov av mer kunskap om effektiva selektiva insatser mot våld i ungas parrelationer, eftersom sådan kunskap framstår som bristfällig idag.

Precis som när det gäller mer universellt inriktade program, visar Brås kunskapssammanställning att det internationellt sett finns våldsförebyggande program med selektivt fokus just på unga med förhöjda risker för parrelaterat våld, som också visat positiva resultat i utvärderingar. Brå menar att det kan finnas anledning att närmare utreda huruvida något eller några sådana internationella evidensbaserade program för barn och unga med särskild risk att hamna i utsatthet eller våldsutövande i nära relation, kan implementeras och anpassas till svenska förhållanden.

Utifrån detta bedömer Brå att det finns ett behov av att

- i det generella arbete som sker kring barn och unga i risk för ogynnsam utveckling uppmärksamma och erbjuda insatser med fokus på att förebygga risker för våld i parrelationer hos unga

- kartlägga vilka selektiva insatser som Sveriges kommuner erbjuder barn och unga i särskilda riskgrupper, med bäring på våld i ungas parrelationer
- närmare utreda huruvida internationella evidensbaserade program för barn och unga med förhöjd risk att hamna i utsatthet eller våldsutövande i nära relation, kan implementeras och anpassas till svenska förhållanden.

Stärk möjligheten till upptäckt genom rutinmässiga frågor

En viktig slutsats i den samlade kunskapsbilden i rapporten är att unga sällan berättar för någon om de är utsatta för våld i en parrelation. Det framstår därför som viktigt att stärka åtgärderna för att upptäcka det våld som sker i ungas parrelationer. Brå menar att ett viktigt verktyg i detta arbete är att i högre grad rutinmässigt ställa frågor om relationsvåld i de olika verksamheter som möter barn och unga. Det sker idag ett arbete med detta hos vissa aktörer, till exempel inom ungdomsmottagningarna samt i olika pilotprojekt, men de intervjuade aktörerna menar trots det att arbetet fortfarande är eftersatt.

Ett övergripande problem är att det idag saknas en överblick över i vilken mån olika aktörer som redan frågar om våldsutsatthet och våldsutövning, också frågar unga om våld i deras parrelationer. Detta behövs för att utvecklingen på området ska kunna följas. Aktörer inom hälso- och sjukvården, elev- och studenthälsan, liksom barn- och ungdomspsykiatri har en viktig roll för att kunna upptäcka detta våld bland barn och unga. Brå bedömer därför att det finns behov av en bredare spridning av arbetet med att rutinmässigt ställa frågor om relationsvåld till unga, liksom ett behov av en större enhetlighet i detta arbete.

Utifrån detta bedömer Brå att det finns ett behov av

- att kartläggningar om olika aktörers arbete med att fråga om våld i parrelationer, i fortsättningen synliggör huruvida frågor också ställs till barn och unga, om våld i deras parrelationer
- en bred spridning av arbetet med att ställa rutinmässiga frågor om relationsvåld till unga, liksom ett behov av en större enhetlighet i detta arbete.

Stärk arbetet med indikerade insatser

Rapportens kunskapsunderlag pekar vidare på tydliga brister i den indikerade preventionen, som handlar om att förebygga upprepad utsatthet eller våldsutövning, det vill säga när våldet har skett och kommit till samhällets kännedom.

Flertalet av Sveriges kommuner har idag återfallsförebyggande insatser för våldsutövare i nära relationer, men dessa är framtagna för vuxna våldsutövare och erbjuds i huvudsak till vuxna. I vilken mån det finns insatser i kommunerna som specifikt erbjuds unga våldsutövare (framför allt dem under 18 år) är okänt, eftersom existerande kartläggningar har haft fokus på insatser för vuxna våldsutövare (samt i huvudsak män). Brå menar att det finns ett behov av att åtgärda denna kunskapsbrist.

Brås kunskapssammanställning visar att kunskap och forskning om vad som är effektivt för att förhindra återfall i relationsvåld bland unga är mycket eftersatt, även på ett internationellt plan. Brå ser ett stort behov av mer kunskap på detta område, för att det ska vara möjligt att föreslå eller rekommendera någon viss typ av insatser.

Rapportens underlag visar vidare på ett behov av att utveckla det stöd som riktas till unga som har erfarenhet av våld i nära relationer. Det finns behov av att långsiktigt säkra tillgången till det anonyma stöd som ideella organisationer idag erbjuder unga. Detta stöd är väsentligt för att unga ska få hjälp att kunna definiera och förstå sin våldsutsatthet, utan att riskera att åtgärder vidtas som de inte är redo för. Det anonyma stödet är också viktigt som ett led i att söka annat och vidare stöd. Studien har dock visat att det finns en osäkerhet om vilka stödåtgärder i regional eller kommunal regi som erbjuds unga som utsatts för våld i nära relationer (framförallt dem under 18 år), eftersom tidigare kartläggningar har fokuserat på att ta fram information om stöd för våld i vuxnas relationer. I likhet med områdena för såväl selektiva som indikerade insatser mot ungas relationsvåld, ser Brå ett behov av att även kartlägga både vilka stödinsatser som idag erbjuds i kommunal och regional regi, liksom dessa aktörers upplevda behov av kunskap eller särskilda insatser för att kunna erbjuda sådant stöd. Brå menar att det, även utifrån barnkonventionens nu lagstadgade krav att skydda barn från våld, inklusive våldsutövande, är centralt att samhället, vid sidan av civilsamhället, utvecklar sådant stöd och att det även erbjuds likvärdigt över landet samt till alla grupper av unga.

En särskild aspekt av detta stöd är tillgången till skydd för unga som utsätts för mycket allvarligt hot och våld, vilket kan ha dödlig eller annan mycket allvarlig utgång. Dödligt våld av en nuvarande eller tidigare partner mot unga i åldern 25 år eller yngre är ovanligt, men det förekommer ett par fall årligen. Det framstår som viktigt att samhället kan erbjuda dessa unga tillgång till särskilt skydd. Brå menar att det finns anledning att närmare undersöka samhällets förmåga och förutsättningar att skydda unga som är utsatta för sådant allvarligt hot och våld i en parrelation, samt hur området eventuellt kan förbättras. Utifrån ett barnrättsperspektiv är detta särskilt påkallat för unga under 18 år. Ett exempel där möjliga brister har framkommit är ungas tillgång till tillfälligt skyddat boende. Det kan också behöva utredas huruvida de riskbedömningar som används för att bedöma hot och våld i nära relationer kan behöva anpassas till ungas situation.

Utifrån detta bedömer Brå att det finns ett behov av

- en kartläggning och översyn av vilka återfallsförebyggande insatser mot ungas parrelaterade våld som idag erbjuds i Sverige, samt att denna översyn också inkluderar de behov som olika aktörer upplever för att kunna förbättra insatserna på detta område
- forskning och utvärdering av vilka återfallsförebyggande metoder som kan vara effektiva för olika typer av unga våldsutövare
- att stödorganisationer inom civilsamhället, som erbjuder anonymt stöd vid våld och våldsrelaterade problem hos unga, ges möjlighet till en stabil och långsiktig verksamhet
- en kartläggning och översyn av de stödjande insatser som erbjuds i regional och kommunal regi till unga våldsutsatta, samt att denna översyn också inkluderar de behov dessa aktörer upplever för att kunna förbättra stödet
- att närmare undersöka samhällets förmåga och förutsättningar att skydda unga under 18 år som är utsatta för allvarligt hot och våld i parrelation.

Särskilda åtgärder och insatser behövs för hbtqi-personer och särskilt sårbara grupper

En viktig slutsats från det samlade kunskapsunderlaget i rapporten är att det finns en ännu större osynlighet och brister på området våld i ungas parrelationer när det gäller hbtqi-personer och andra grupper av unga som lever med omständigheter som kan bidra till en ytterligare sårbarhet och/eller utsatthet (såsom funktionshinder eller en hederskontext). Det handlar för det första om att det saknas kunskap om våldets omfattning och karaktär i dessa grupper i en svensk kontext. Det handlar också om att ett hbtqi-perspektiv, hedersperspektiv eller funktionshinderperspektiv ofta saknas i åtgärder och insatser på området, och att kunskapsbristerna hos aktörer som har förebyggande eller stödjande uppgifter på området är extra stora vad gäller utsatthet och stödbehov inom dessa grupper. Även om dessa perspektiv ibland ingår som en del av bredare uppdrag på området, riskerar de ändå att inte bli tillräckligt belysta.

Det handlar vidare om att unga i dessa grupper antingen inte nås av samhällets information om våld i nära relationer (till exempel på grund av bristande anpassning till vissa funktionshinder), eller att dessa unga inte känner igen sig i den representation av våldet som förmedlas (som oftast har en betoning på cis-personers heterosexuella relationer). Dessutom är forskningen och kunskapen om såväl riskfaktorer som stödbehov och hjälpsökarbeteenden hos dessa grupper eftersatt. Det saknas därmed en konkret kunskapsbild att utforma verkningfulla åtgärder ifrån.

Utifrån detta bedömer Brå att det finns ett behov av

- att centrala aktörer på området tydligt integrerar ett hbtqi-perspektiv, hedersperspektiv och funktionshinderperspektiv i arbetet och kunskapsproduktionen kring våld i ungas parrelationer
- att det också görs särskilda satsningar på kunskapsproduktion och förebyggande och stödjande insatser för dessa grupper, gärna i samarbete med aktörer som representerar intressen och besitter kunskap om unga hbtqi-personer, unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck samt unga med funktionshinder.

Stärk rättsväsendets arbete mot våld i ungas parrelationer

En stor del av det våld som sker i ungas parrelationer utgör brott, och är utifrån den aspekten en fråga för polis och rättsväsendet i övrigt. Brå har inte närmare kartlagt hur ungas parrelaterade våld hanteras i rättskedjan, men det har i Brås arbete med uppdraget framkommit att det kan finnas vissa hinder för att dessa brott ska fångas upp av rättsväsendet, utredas och lagföras på ett effektivt sätt. Det tycks generellt finnas ett behov av mer kunskap om våld i ungas parrelationer inom rättsväsendets myndigheter. Ett organisatoriskt hinder i sammanhanget kan vara att Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens verksamheter är uppbyggda utifrån ”stuprör” där våld i ungas parrelationer riskerar att hamna mellan exempelvis de som arbetar med ungdomsbrott och de som arbetar med våld i nära relationer.

Ytterligare ett hinder kan vara att närståendebegreppet i lagstiftningen kring grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är utvecklat med vuxnas relationer i åtanke, och riskerar att inte inkludera ungas mer tillfälliga och flyktiga relationer, eller relationer där man inte bor eller har bott ihop. Det innebär att våldet i ungas relationer, i den mån det kommer till rättsväsendets kännedom, riskerar att utredas och åtalas som separata brott istället för det samlade våld som bestämmelserna om fridskränkingsbrotten är utformade för att fånga. Det ökade straffrättsliga skyddet för den som utsätts för systematiska övergrepp, brott och kränkningar av en partner, liksom den markering av allvaret i denna typ av upprepad brottslighet som fridskränkingsbrotten är tänkta att ge, riskerar därför att inte komma unga personer till del.

Utifrån detta bedömer Brå att det finns ett behov av

- att rättsväsendet kartlägger sin samlade förmåga att fånga upp, utreda och lagföra våld i ungas parrelationer samt identifierar hur denna förmåga kan utvecklas och förbättras.

Referenser

- Adam, E. m.fl. (2011). Adverse adolescent relationship histories and young adult health: cumulative effects of loneliness, low parental support, relationship instability, intimate partner violence, and loss. *Journal of Adolescent Health*, 49(3), s. 278–286.
- Aghtaie, N. m.fl. (2018). Interpersonal violence and abuse in young people's relationships in five European countries: online and offline normalisation of heteronormativity. *Journal of Gender-Based Violence*, 2(2), s. 293–310.
- Andershed, A. och Andershed, H. (2019). *Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Anderson, M.L. och Leigh, W. (2011). Intimate Partner Violence Against Deaf Female College Students. *Violence Against Women*, 17(7), s. 822–834.
- Andréasson, C. (2006). *Den svenska hälso- och sjukvårdens arbete inom kompetensområdet våld mot kvinnor: nationell kartläggning*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Allen, C. T., Swan, S. C. och Raghavan, C. (2009). Gender Symmetry, Sexism, and Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(11), s. 1816–1834.
- Arain, M. m.fl. (2013). Maturation of the adolescent brain. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9, s. 449–461.
- Ashley, O.S. och Foshee, V. A. (2005). Adolescent help-seeking for dating violence: prevalence, sociodemographic correlates, and sources of help. *Journal of Adolescent Health*, 36, s. 25–31.
- Baker, N. m.fl. (2013). Lessons from Examining Same-Sex Intimate Partner Violence. *Sex Roles*, 69, s. 182–192.
- Baker, C. K. och Carreño, P. K. (2016). Understanding the Role of Technology in Adolescent Dating and Dating Violence. *Journal of Child & Family Studies*, 25, s. 308–320.

Ball, B. m.fl. (2012). Expect respect support groups: Preliminary evaluation of a dating violence prevention program for at-risk youth. *Violence Against Women*, 18(7), s. 746–762.

Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter.

Barrett, B. J. (2015). Domestic Violence in the LGBT Community. *Encyclopedia of Social Work*. Retrieved 5 Sep. 2021, från <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-1133>

Barter, C., m.fl. (2009). *Partner exploitation and violence in teenage intimate relationships*. London: NSPCC.

Barter, C. (2009). In the Name of Love: Partner Abuse and Violence in Teenage Relationships. *British Journal of Social Work*, 39, s. 211–233.

Barter, C., m.fl. (2017). Young People's Online and Face-to-Face Experiences of Interpersonal Violence and Abuse and Their Subjective Impact Across Five European Countries. *Psychology of Violence*, 7(3), s. 375–384.

Barter, C. och Lombard, N. (2019). 'Thinking and doing': Children's and young people's understandings and experiences of intimate partner violence and abuse (IPVA). I: Lombard, N. (red.) *The Routledge Handbook of Gender and Violence*. London: Routledge.

Barter, C. och Stanley, N. (2016). Inter-personal violence and abuse in adolescent intimate relationships: Mental health impact and implications for practice. *International Review of Psychiatry*, 28, s. 485–503.

Belshaw S.H. m.fl. (2012). The relationship between dating violence and suicidal behaviors in a national sample of adolescents. *Violence and victims*, 27(4), s. 580–591.

Berg, L. m.fl. (2013). *Låt 101 blommor blomma. Våldsförebyggande projekt för killar och unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Björklund, K. m.fl. (2010). Violence victimization among Finnish university students: Prevalence, symptoms and healthcare usage. *Social Science & Medicine*, 70, s. 1416–1422.

- Blosnich, J. och Bossarte, R. (2012). Drivers of Disparity: Differences in Socially Based Risk Factors of Self-injurious and Suicidal Behaviors Among Sexual Minority College Students. *Journal of American College Health*, 60(2), s. 141–149.
- Boethius, S. (2020). *Våldsutövare i nära relationer*. Genväg till forskning nr 13. Göteborg: Västra Götalandsregionen.
- Bronfenbrenner, U. och Morris, P. A. (1998). The ecology of developmental processes. I: Damon, W. och Lerner, R. M. (red.) *Handbook of Child Psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (Femte utgåvan s. 993–1028). Hoboken, NJ: Wiley.
- Brooks-Russell, A., Foshee, V.A. och Ennett, S.T. (2013). Predictors of latent trajectory classes of physical dating violence victimization. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(4), s. 566–580.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). *Brott i nära relationer*. Rapport 2014:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2015). *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*. Rapport 2015:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå m.fl. (2017). *Kaerestevold ... Finland, Sverige og Danmark*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2018). *Brott i nära relation bland unga*. Kortanalys 6/2018. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). *Grov kvinnofridskränkning: Brottets hantering och utveckling i rättskedjan*. Rapport 2019:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2021). *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv*. Rapport 2021:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Burton, C. W. m.fl. (2013). 'It was Pretty Scary': The Theme of Fear in Young Adult Women's Descriptions of a History of Adolescent Dating Abuse. *Issues in Mental Health Nursing*, 34(11), s. 803–813.

- Cava, M-J. m.fl. (2020). Sexist attitudes, romantic myths, and offline dating violence as predictors of cyber dating violence perpetration in adolescents. *Computers in Human Behavior*, 111.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106449>
- Chen, M.S., Foshee, V.A. och Reyes, L.M. (2018). Dating abuse: prevalence, consequences, and predictors. I: Levesque, R.J. (red.) *Encyclopedia of Adolescence*. Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-33228-4_51
- Chiffriller, S.H. och Hennessy, J.J. (2009). An empirically generated typology of men who batter. *Victims & Offenders*, 5(1), s. 1–24.
- Choi, H. J. och Temple, J. R. (2016). Do Gender and Exposure to Interparental Violence Moderate the Stability of Teen Dating Violence?: Latent Transition Analysis. *Prevention Science*, 17(3), s. 367–376.
- Choi, H. J., Weston, R. och Temple, J. R. (2017). A three-step latent class analysis to identify how different patterns of ten dating violence and psychosocial factors influence mental health. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(4), s. 854–866.
- Chronister, K.M. m.fl. (2013). The Influence of Dating Violence on Adolescent Girls' Educational Experiences. *The Counseling Psychologist*, 42(3), s. 374–405.
- Chung, D. (2007). Making Meaning of Relationships: Young Women's Experiences and Understandings of Dating Violence. *Violence Against Women*, 13(12), s. 1274–1295.
- Cissner, A. B. och Hassoun Ayoub, L. (2014). *Building Healthy Teen Relationships: An Evaluation of the Fourth R Curriculum with Middle School Students in the Bronx*. Report submitted to the National Institute of Justice. Hämtad från: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/248486.pdf>, 210620
- Connolly, J. m.fl. (2010). The Ecology of Adolescent Dating Aggression: Attitudes, Relationships, Media Use, and Socio-Demographic Risk Factors. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(5), s. 469–491.
- Copp, J. E., m.fl. (2015). Stay-or-Leave Decision Making in Nonviolent and Violent Dating Relationships. *Violence and Victims*, 30(4), s. 581–599.

- Crooks, C. V. m.fl. (2019). Preventing Gender-Based Violence Among Adolescents and Young Adults: Lessons From 25 Years of Program Development and Evaluation. *Violence Against Women*, 25(1), s. 29–55.
- Cui, M. m.fl. (2013). The Continuation of Intimate Partner Violence From Adolescence to Young Adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 75(2), s. 300–313.
- Dank, M. m.fl. (2014). Dating Violence Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth. *Journal of Youth & Adolescence*, 43(5), s. 846–857.
- Dardis, C. M. m.fl. (2015). An Examination of the Factors Related to Dating Violence Perpetration Among Young Men and Women and Associated Theoretical Explanations: A Review of the Literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 16(2), s. 136–152.
- DeGue, S. m.fl. (2021). Effects of Dating Matters on Sexual Violence and Sexual Harassment Outcomes among Middle School Youth: a Cluster-Randomized Controlled Trial. *Prevention Science*, 22, s. 175–185.
- DeKeseredy, W. S. m.fl. (2019). Intimate Partner Violence Victimization among Heterosexual, Lesbian and Bisexual College Students: The Role of Pro-Abuse Peer Support. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 28(9), s. 1057–1068.
- De Koker, P. m.fl. (2014). A Systematic Review of Interventions for Preventing Adolescent Intimate Partner Violence. *Journal of Adolescent Health*, 54(1), s. 3–13.
- De La Rue, L. m.fl. (2017). A Meta-Analysis of School-Based Interventions Aimed to Prevent or Reduce Violence in Teen Dating Relationships. *Review of Educational Research*, 87(1), s. 7–34.
- Diaz-Aguado, M. J. och Martinez, R. (2015). Types of Adolescent Male Dating Violence Against Women, Self-Esteem, and Justification of Dominance and Aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(15), s. 2636–2658.
- Digital kvinnofrid (2020). *Digitalt våld i nära relationer: Information och säkerhetsrekommendationer*. www.digitalkvinnofrid.se

- Doucette, H., Collibee, C. och Rizzo, C.J. (2021): A review of parent- and family-based prevention efforts for adolescent dating violence. *Aggression and Violent Behavior*, 58. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101548>
- Draucker, C. B. m.fl. (2012). Types of Aggressive Relationships in Adolescent Dating Violence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, s. 516–539. <http://dx.doi.org/10.1080/10926771.2012.678467>
- Duval, A., Lanning, B.A. och Patterson, M. (2020). A Systematic Review of Dating Violence Risk Factors Among Undergraduate College Students. *Trauma, violence, & abuse*, 21(3), s. 567–585.
- Edwards, K. M. (2018). Incidence and Outcomes of Dating Violence Victimization Among High School Youth: The Role of Gender and Sexual Orientation. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(9), s. 1472–1490.
- Enebrink, P. m.fl. (2015). ABC for parents: Pilot study of a universal 4-session program shows increased parenting skills, self-efficacy and child well-being. *Journal of Child and Family Studies*, 24(7), s. 1917–1931.
- Estefan, L. F. m.fl. (2021). Effects of the Dating Matters® Comprehensive Prevention Model on Delinquent Behaviors in Middle School Youth: A Cluster-Randomized Controlled Trial. *Prevention Science*, 22, s. 163–174. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01114-6>
- Exner-Cortens, D., Eckenrode, J., och Rothman, E. (2013). Longitudinal associations between teen dating violence victimization and adverse health outcomes. *Pediatrics*, 131(1), s. 71–78.
- Fellmeth, G. L. m.fl. (2013). Educational and skills-based interventions for preventing relationship and dating violence in adolescents and young adults: A systematic review. *Cochrane Database Syst Review*, 19(6). <https://doi.org/10.1002/14651858.cd004534.pub3>
- Fernández-González, L., Calvete, E. och Orue, I. (2020). Adolescent Dating Violence Stability and Mutuality: A 4-Year Longitudinal Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(9–10), s. 2012–2032. <https://doi.org/10.1177/0886260517699953>
- Flood, M. (2009). *Advancing the field: best practice in schools-based violence prevention*. Partners in Prevention Forum - Domestic Violence Resource Centre. Australien.

- Flood, M. (2011). Involving men in efforts to end violence against women. *Men and Masculinities*, 14(3), s. 358–377.
- Florsheim, P. m.fl. (2011). The Young Parenthood Program: Preventing intimate partner violence between adolescent mothers and young fathers. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 10(2), s. 117–134.
- Folkhälsomyndigheten (2017). *Handledning för litteraturöversikter: Förutsättningar och metodsteg för kunskapsframtagande baserat på forskningslitteratur vid Folkhälsomyndigheten*. Folkhälsomyndigheten.
- Foshee, V.A. m.fl. (1998). An evaluation of safe dates, an adolescent dating violence prevention program. *American Journal of Public Health*, 88(1), s. 45–50.
- Foshee, V.A. m.fl. (2000). The Safe Dates program: 1-year follow-up results. *American Journal of Public Health*, 90(10), s. 1619–1622.
- Foshee V.A. m.fl. (2004). Assessing the long-term effects of the Safe Dates Program and a Booster in preventing and reducing adolescent dating violence victimization and perpetration. *American Journal of Public Health*, 94(4), s. 619–624.
- Foshee, V.A. m.fl. (2005). Assessing the effects of the dating violence prevention program “Safe Dates” using random coefficient regression modeling. *Prevention Science*, 6(3), s. 245–258.
- Foshee, V.A. m.fl. (2007). Typologies of adolescent dating violence: Identifying typologies of adolescent dating violence perpetration. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(5), s. 498–519.
- Foshee, V.A. m.fl. (2013). The Peer Context and the Development of the Perpetration of Adolescent Dating Violence. *J Youth Adolescence*, 42(4), s. 471–486.
- FRA (2014). *Violence Against women: an EU-wide survey. Main results*. European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Franzén, A. och Gottzén, L. (2020). *Våldsprevention i Sverige: En forskningsöversikt*. Barn- och ungdomsvetenskap: Forskning (rapport

2020:2). Stockholms universitet: Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen.

Freeman, S. A., Rosenbluth, B. och Cotton, L. (2013). Teen dating abuse: Recognition and interventions. *NASN School Nurse*, 28(2), s. 79–82.

Fry, D.A. m.fl. (2014). Adolescent Relationship Violence: Help-Seeking and Help-Giving Behaviors among Peers. *Journal of Urban Health-Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 91(2), s. 320–334.

Gardner, S.P., Giese, K. och Parrott, S.M. (2004). Evaluation of the connections: relationships and marriage curriculum. *Family Relations*, 53(5), s. 521–527.

Gardner, S. P. (2005). *Final summary report for the evaluation of the connections: Dating and emotions curriculum*. Hämtad från <https://www.dibbleinstitute.org/Documents/CDE-FER.pdf>

Garthe, R.C., Sullivan, T.N. och McDaniel, M.A. (2017). A Meta-Analytic Review of Peer Risk Factors and Adolescent Dating Violence. *Psychology of Violence*, 7(1), s. 45–57.

Garthe, R.C. m.fl. (2018). Prevalence and Risk Correlates of Intimate Partner Violence Among a Multisite Cohort of Young Transgender Women. *LGBT Health*, 5(6), s. 333–340.

Gillum, T.L. och DiFulvio, G. (2012). 'There's so Much at Stake': Sexual Minority Youth Discuss Dating Violence. *Violence Against Women*, 18(7), s. 725–745.

Gillum, T.L. (2017). Adolescent dating violence experiences among sexual minority youth and implications for subsequent relationship quality. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34, s. 137–145.
<https://doi.org/10.1007/s10560-016-0451-7>

Giordano, P.C. m.fl. (2010). The characteristics of romantic relationships associated with teen dating violence. *Social Science Research*, 39(6), s. 863–874.

Goldenberg, T., Jadwin-Cakmak, L. och Harper, G.W. (2018). Intimate Partner Violence Among Transgender Youth: Associations with Intrapersonal and Structural Factors. *Violence and Gender*, 5(1), s. 19–25.

Goncy E.A. m.fl. (2017). Identification of Patterns of Dating Aggression and Victimization Among Urban Early Adolescents and Their Relations to Mental Health Symptoms. *Psychology of Violence*, 7(1), s. 58–68.

Gondolf, E.W. (1987). Who are these guys? Towards a behavioral typology of batterers. *Violence and Victims*, 3(3), s. 187–201. PMID: 3154179.

Gottzén, L. och Korkmaz, S. (2013). Killars våld mot tjejer i nära relationer. I: Bohlin, I. (red.): *Unga och våld: en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Gottzén m.fl. (2021). *Utvärdering av Mentors in Violence Prevention i Sverige: Slutrapport*. Barn- och ungdomsvetenskap: Forskning 2021:3. Stockholm: Stockholms universitet.

Graham, L.M. m.fl. (2019). Intimate Partner Violence Among Same-Sex Couples in College: A Propensity Score Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(8), s. 1583–1610.

Haggård, U. m.fl. (2017). Effectiveness of the IDAP Treatment Program for Male Perpetrators of Intimate Partner Violence: A Controlled Study of Criminal Recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(7), s. 1027–1043.

Hamberger, L.K. och Hastings, J.E. (1986). Personality correlates of men who abuse their partners: A cross validation study. *Journal of Family Violence*, 1, s. 323–341. <https://doi.org/10.1007/BF00978276>

Haynie D.L. m.fl. (2013). Dating Violence Perpetration and Victimization Among U.S. Adolescents: Prevalence, Patterns, and Associations With Health Complaints and Substance Use. *Journal of Adolescent Health*, 53, s. 194–201.

Hébert, M. m.fl. (2019). A meta-analysis of risk and protective factors for dating violence victimization: The role of family and peer interpersonal context. *Trauma, Violence & Abuse*, 20, nr 4, s. 574–590.

Hedge, J. M., Sianko, N. och McDonnell, J. R. (2017). Professional help-seeking for adolescent dating violence in the rural south: The role of social support and informal help-seeking. *Violence Against Women*, 23, s. 1442–1461. DOI: 10.1177/1077801216662342.

- Hellevik, P. och Överlien, C. (2016). Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44(7), s. 702–708.
- Hellevik, P.M. (2017). Digital Intimate Partner Violence and Abuse Among Youth: A Systematic Review of Associated Factors. I: Holt, S., Överlien, C. och Devaney, J. (red.) *Responding to Domestic Violence - Emerging Challenges for Policy, Practice and Research in Europe* (s. 192-214). Jessica Kingsley Publishers. <http://dx.doi.org/10.1080/2156857X.2019.1678864>
- Hellevik, P.M. (2019). Teenagers' personal accounts of experiences with digital intimate partner violence and abuse. *Computers in Human Behavior*, 92, s. 178–187.
- Helm, S. m.fl. (2017). Getting In, Being In, Staying In, and Getting Out: Adolescents' Descriptions of Dating and Dating Violence. *Youth & Society*, 49, s. 318–340.
- Hokoda, A., Martin del Campio, M.A. och Ulloa, E.C. (2012). Age and Gender Differences in Teen Relationship Violence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 21(3), s. 351–364.
- Holmes, K. och Sher, L. (2013). Dating violence and suicidal behavior in adolescents. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 25(3), s. 257–261.
- Holtzworth-Munroe, A. och Stuart, G.L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, 116(3), s. 476–497.
- Högström, J. m.fl. (2017). Two-year findings from a national effectiveness trial: Effectiveness of behavioral and non-behavioral parenting programs. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45(3), s. 527–542.
- Idzelis, M. och Maggie Skrypek, M. (2010). *Intimate Partner Violence in Omaha: An Assessment of Survivors' Needs and Available Services: Prepared for the Women's Fund of Greater Omaha*. Saint Paul, Minnesota: Wilder Research.
- Izaguirre, A. och Calvete, E. (2017). Exposure to Family Violence as a Predictor of Dating Violence and Child-to-Parent Aggression in Spanish Adolescents. *Youth & Society*, 49(3), s. 393–412.

- Jennings, W.G. m.fl. (2017). Dating and intimate partner violence among young persons ages 15–30: Evidence from a systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 33, s. 107–125.
- Johnson, M.P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), s. 283–294.
- Johnson, M.P. (2006). Conflict and control. Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence against women*, 12(11), s. 1003–1018.
- Johnson, M.P. (2008). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Johnson, R.M. m.fl. (2015). Neighborhood Factors and Dating Violence Among Youth A Systematic Review. *American Journal of Preventive Medicine*, 49(3), s. 458–466.
- Johnson, W.L. (2015b). The Age-IPV Curve: Changes in the Perpetration of Intimate Partner Violence During Adolescence and Young Adulthood. *Journal of Youth & Adolescence*, 44, s. 708–726.
- Johnson, W.L. (2015c). Relationship Context and Intimate Partner Violence From Adolescence to Young Adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 57, s. 631–636.
- Joly, L.E. och Connolly, J. (2016). Dating Violence among High-Risk Young Women: A Systematic Review Using Quantitative and Qualitative Methods. *Behavioral Sciences*. Volym 6. DOI: 10.3390/bs6010007.
- Joppa, M.C. m.fl. (2016). Pilot investigation of the Katie Brown Educational Program: A school-community partnership. *Journal of School Health*, 86(4), s. 288–297.
- Jämställdhetsmyndigheten (2018). *Våldsförebyggande arbete. Sammanställning av Jämställdhetsmyndighetens enkät avseende nationellt arbete med våldsprevention*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Våldsförebyggande arbete med barn och unga. Slutredovisning av regeringsuppdrag om våldsförebyggande arbete (S2017/07218/RS)*. Rapport 2019:11. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Jämställdhetsmyndigheten (2020). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete*. Nedladdad 2021-09-10 från: https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/files/2020/01/JAMY_Handbok-IAVP_TG-1.pdf

Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Samordning av våldsförebyggande insatser. Slutredovisning av uppdrag om utveckling av samordning avseende våldsförebyggande insatser*. Rapport 2021:10. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Kann, L. m.fl. (2016). Sexual identity, sex of sexual contacts, and health-related behaviors among students in grades 9–12 — United States and selected sites, 2015. *MMWR. Surveillance Summaries*, 65(9), s. 1–202. DOI: 10.15585/mmwr.ss6509a1.

Karlsson, M.E. m.fl. (2016). Witnessing Interparental Violence and Acceptance of Dating Violence as Predictors for Teen Dating Violence Victimization. *Violence Against Women*, 22(5), s. 625–646.

Kaukinen, C., Gover, A.R. och Hartman, J.L. (2012). College Women's Experiences of Dating Violence in Casual and Exclusive Relationships. *American Journal of Criminal Justice*, 37, s. 146–162.

Kelly, J.B. och Johnson, M.P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), s. 476–499.

King-Ries, A. (2010). Teens, Technology, and Cyberstalking: The Domestic Violence Wave of the Future? *Texas Journal of Women and the Law*, 20, s. 131–164.

Korkmaz, S. (2017). Research on teenage intimate partner violence within a European context. I: Holt, S., Överlien, C. och Devaney, J. (red.) (2017). *Responding to domestic violence. Emerging challenges for policy, practice and research in Europe*. London: Jessica Kingsley publishers.

- Korkmaz, S. (2021). Youth intimate partner violence. I: Devaney, J. m.fl. (red.) *The Routledge Handbook of Domestic Violence and Abuse*. London: Routledge.
- Korkmaz, S. (2021b). Youth intimate partner violence: Barriers and bridges during the ending process. *Journal of Gender-Based Violence*, 5(2), s. 183–197.
- Korkmaz, S. (2021c). *Youth Intimate Partner Violence in Sweden: Prevalence and Young People's Experiences of Violence and Abuse in Romantic Relationships*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Korkmaz, S. och Överlien, C. (2020). Responses to youth intimate partner violence: the meaning of youth-specific factors and interconnections with resilience. *Journal of Youth Studies*, 23(3), s. 371–387.
- Korkmaz, S., Överlien, C. och Lagerlöf, H. (2020). Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*. DOI: 10.1080/2156857X.2020.1848908.
- Kriminalvården (2011). *Behandlingsprogrammet IDAP i Kriminalvården. Utvärdering av återfall i brott för programdeltagare 2004-2007*. Norrköping: Kriminalvården.
- Kristensen, K. (2013). *Lika men olika – våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. Genväg till forskning nr 6*. Göteborg: Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer.
- Kuffel, S.W. och Katz, J. (2002). Preventing physical, psychological, and sexual aggression in college dating relationships. *The Journal of Primary Prevention*, 22, s. 361–374.
- Lagrådsremiss 2021-03-04. Förebyggande av våld i nära relationer. Arbetsmarknadsdepartementet.
<https://www.regeringen.se/4932da/contentassets/ba76b25e0fcb48409f56daf661abef22/forebyggande-av-vald-i-nara-relationer.pdf>

- Langenderfer-Magruder, L. m.fl. (2016). Partner violence victimization among lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth: Associations among risk factors. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 33, s. 55–68.
- Langhinrichsen-Rohling, J. och Turner, L.A. (2012). The efficacy of an intimate partner violence prevention program with high-risk adolescent girls: A preliminary test. *Prevention Science*, 13, s. 384–394.
- Lee, C. och Wong, J.S. (2020). Examining the Effects of Teen Dating Violence Prevention Programs: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Experimental Criminology*. <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09442-x>
- Leen, E. m.fl. (2013). Prevalence, dynamic risk factors and the efficacy of primary interventions for adolescent dating violence: An international review. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), s. 159–174.
- Lehrner, A. och Allen, N.E. (2018). A Qualitative Investigation of the Role of Gender in Young Women's Dating Violence in the United States. *Violence Against Women*, 24(14), s. 1697–1717.
- Lester, S., Lawrence, C. och Ward, C.L. (2017). What do we know about preventing school violence. A systematic review of systematic reviews. *Psychology, Health & Medicine*, 22, s. 187–223.
- Levesque, D.A. m.fl. (2016). Teen dating violence prevention: Cluster-randomized trial of teen choices, an online, stage-based program for healthy, nonviolent relationships. *Psychology of Violence*, 6, s. 421–432.
- Lindberg, D., Kullberg, C., och Dag, M. (2019). *Viktig intressant person (VIP) i användning: En resultatutvärdering med programteoretisk ansats*. Västerås: Mälardalens högskola.
- Little, B. (2020). Who's the victim here? The role of gender, social norms, and heteronormativity in the IPV gender symmetry debate. I: Russel, B. (red.) *Intimate partner violence and the LGBT+ community. Understanding power dynamics*. Cham: Springer Nature.
- Lundgren, E. m.fl. (2001). *Slagen Dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Brottsoffermyndigheten och Uppsala universitet.

- Luo, F., Stone, D.M. och Tharp, A.T. (2014). Physical dating violence victimization among sexual minority youth. *American Journal of Public Health*, 104(10), s. e66–e73.
- Macmillan, R. (2001). Violence and the life course: The consequences of victimization for personal and social development. *Annual Review of Sociology*, 27, s. 1–22.
- Macmillan, R. och Hagan, J. (2004). Violence in the transition to adulthood: Adolescent victimization, education, and socioeconomic attainment in later life. *Journal of Research on Adolescence*, 14, s. 127–158.
- Madsen, S.D. och Collins, W.A. (2011). The salience of adolescent romantic experiences for romantic relationship qualities in young adulthood. *Journal of Research on Adolescence*, 21, s. 789–801.
- Martin, C.E. m.fl. (2012). Urban teens and young adults describe drama, disrespect, dating violence and help-seeking preferences. *Maternal and Child Health*, 16, s. 957–966.
- Martin-Storey, A. (2015). Prevalence of Dating Violence Among Sexual Minority Youth: Variation Across Gender, Sexual Minority Identity and Gender of Sexual Partners. *Journal of Youth & Adolescence*, 44, s. 211–224.
- Martsof, D.S. m.fl. (2011). Listening to the voices of important others: How adolescents make sense of their troubled dating relationships. *Archives of Psychiatric Nursing*, 25, s. 430–444.
- Mauer, V.A. och Rappucci, N.D. (2019). Legal and psychological approaches to understanding and addressing teen dating violence. I: Bornstein, B.H. och Miller, M.K. (red.) *Advances in psychology and Law*, 4. Cham: Springer.
- McLaughlin, K.A. m.fl. (2012). Disproportionate exposure to early-life adversity and sexual orientation disparities in psychiatric morbidity. *Child Abuse & Neglect*, 36, s. 645–665.
- McQuiller Williams, L. och Porter, J.L. (2015). The Relationship Between Child Maltreatment and Partner Violence Victimization and Perpetration Among College Students: Focus on Auditory Status and Gender. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(13), s. 2304–2325.

Meiksin, R. m.fl. (2020). Implementing a whole-school relationships and sex education intervention to prevent dating and relationship violence: Evidence from a pilot trial in English secondary schools. *Sex Education*, 20, s. 658–674.

Messinger, A.M. m.fl. (2014). Extending Johnson's Intimate Partner Violence Typology: Lessons From An Adolescent Sample. *Violence Against Women*, 20(8), s. 948–971.

Meyer, I.H. (2003). Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), s. 674–697.

MFD (2017). *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning: Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*. Myndigheten för delaktighet. Stockholm: Myndigheten för delaktighet.

MFoF (2021). *Delredovisning av MFoF:s uppdrag att ta fram Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd*. Skellefteå: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

<https://www.mfof.se/download/18.adb9d33178dc5532373793b/1619075400163/Delredovisning%20%20Handlingsplan%20f%C3%B6r%20brottsf%C3%B6rebyggande%20f%C3%B6r%20A4ldraskapsst%C3%B6d.pdf>

Miller, E. m.fl. (2010). Intimate partner violence and health care-seeking patterns among female users of urban adolescent clinics. *Maternal and Child Health Journal*, 14, s. 910–917.

Miller, S. m.fl. (2015). Evaluation of the Start Strong initiative: Preventing teen dating violence and promoting healthy relationships among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 56, s. S14–S19.

Mitra, M., Mouradian, V.E. och McKenna, M. (2013). Dating Violence and Associated Health Risks Among High School Students with Disabilities. *Maternal and Child Health Journal*, 17, s. 1088–1094.

Mumford, E.A., Liu, W. och Taylor, B.G. (2019). Longitudinal trajectories of perpetration of adolescent dating abuse in a national sample. *Aggressive Behavior*, 45, s. 327–336.

- Muñiz, M. (2017). Online teen dating violence, family and school climate from a gender perspective. *Journal for the Study of Education and Development*, 40(3), s. 572–598.
- Muñoz-Fernández, N. m.fl. (2019). The efficacy of the “Date Adolescence” prevention program in the reduction of dating violence and bullying. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(3), s. 408. <https://doi.org/10.3390/ijerph16030408>
- Murphy, S., Elklit, A. och Shevlin, M. (2020). Child Maltreatment Typologies and Intimate Partner Violence: Findings From a Danish National Study of Young Adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(3–4), s. 1–16. DOI:10.1177/0886260517689889.
- Murray, D.E., King, K. och Crowe, A. (2016). Understanding and Addressing Teen Dating Violence: Implications for Family Counselors. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 24, s. 52–59.
- Murray, A. och Azzinaro, I. (2019). Teen Dating Violence: Old Disease in a New World. *Clinical Pediatric Emergency Medicine*, 20(1), s. 25–37.
- NCK (2013). *Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Uppsala universitet: Nationellt centrum för kvinnofrid.
- NCK (2014). *Våld och hälsa: En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid.
- NCK (2018). *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid.
- Nichols, E.M. m.fl. (2018). Service seeking experiences of college-aged sexual and intimate partner violence victims with a mental health and/or behavioral disability. *Journal of American College Health*, 66(6), s. 487–495.
- Niolon, P.H. m.fl. (2019). An RCT of dating matters: Effects on teen dating violence and relationship behaviors. *American Journal of Preventive Medicine*, 57, s. 13–23.

Nordens Välfärdscenter (2016). *När samhället inte ser, hör eller förstår: Könsrelaterat våld och funktionshinder*. Stockholm och Helsingfors: Nordens Välfärdscenter.

Offenhauer, P. och Buchalter, A. (2011). *Teen Dating Violence: A Literature Review and Annotated Bibliography*. Washington: Library of Congress, Federal Research Division.

Olsen, E.O., Vivolo-Kantor, A. och Kann, L. (2020). Physical and Sexual Teen Dating Violence Victimization and Sexual Identity Among U.S. High School Students, 2015. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(17–18), s. 3581–3600.

Payton, P. och Robinson, A. (2015). *Motivating respect. A Welsh intervention into youth-perpetrated domestic abuse*. Cardiff University. <http://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/72876>

Pensak, R. (2015). Must be 18 or older: How Current Domestic Violence Policies Dismiss Teen Dating Violence. *William & Mary Journal of Women and the Law*, 21(2), s. 499–523.

Peskin, M.F. m.fl. (2014). Effects of the It's Your Game. Keep It Real Program on dating violence in ethnic-minority middle school youths: A group randomized trial. *American Journal of Public Health*, 104, s. 1471–1477.

Peter, J. och Valkenburg, P.M. (2016). Adolescents and pornography: A review of 20 years of research. *The Journal of Sex Research*, 53, s. 509–531.

Petersson, J., Strand, S. och Selenius, H. (2019). Risk factors for intimate partner violence: A comparison of antisocial and family-only perpetrators. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(2), s. 219–239.

Petersson J. och Strand, S. (2020). Family-Only Perpetrators of Intimate Partner Violence: A Systematic Review. *Trauma, Violence & Abuse*, 21(2), s. 367–381.

Petit, M-P., Blais, M. och Hébert, M. (2020). Prevalence, Co-Occurrence, and recurrence of Teen Dating Violence Across Dimensions of Sexual Orientation: A Longitudinal Study Using a Representative Sample of Adolescents. *Psychology of Violence*, 11(2), s. 175–187.

Porter, J. och Williams, L.M. (2011). Intimate Violence Among Underrepresented Groups on a College Campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(16), s. 3210–3224.

Ramirez, M. m.fl. (2015). Violent Peers, Network Centrality, and Intimate Partner Violence Perpetration by Young Men. *Journal of Adolescent Health*, 51, s. 503–509.

Regeringsbeslut 2019-08-29. S2019/01517/JÄM. *Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021*. Arbetsmarknadsdepartementet. Nedladdad från:

<https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/files/2020/11/Uppdrag-om-okad-upptackt-av-vald-2019-2021-Jamstalldhetsmyndigheten-1.pdf>

Regeringskansliet (2021). *Åtgärds paket för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor*.

<https://www.regeringen.se/49d6ba/contentassets/ddda15ab99c042a0b66cd4e644ce85ae/atgardspaket-for-att-intensifiera-arbetet-mot-mans-vald-mot-kvinnor-210616-ch-1055.pdf>

Register, S.E. (2018). Maybe it's Just Different with Girls: A Social-Ecological Analysis of Intimate Partner Violence in Female-on-Female Relationships. *International Social Science Review*, 94(2), artikel 1.

Reidy, D.E. m.fl. (2016). In Search of Teen Dating Violence Typologies. *Journal of Adolescent Health*, 58, s. 202–207.

Reidy, D.E. m.fl. (2017). Evaluation of the expect respect support group program: A violence prevention strategy for youth exposed to violence. *Preventive Medicine*, 100, s. 235–242.

Remisspromemoria (2013). *En ny ungdomspolitik*. U2013/4442/UC. Utbildningsdepartementet.

Reuter, T.R., Sharp, C. och Temple, J.R (2015). An Exploratory Study of Teen Dating Violence in Sexual Minority Youth. *Partner Abuse*, 6(1), s. 8–28.

RFSL (2008). *Våldsamt lika och olika: En skrift om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL).

- Richards, T.N. och Branch, K.A. (2012). The Relationship Between Social Support and Adolescent Dating Violence: A Comparison Across Genders. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(8), s. 1540–1561.
- Romito, P., Beltramini, L. och Escribà-Agüir, V. (2013). Intimate Partner Violence and Mental Health Among Italian Adolescents: Gender Similarities and Differences. *Violence Against Women*, 19(1), s. 89–106.
- Rostad, W.L. m.fl. (2019). The Association Between Exposure to Violent Pornography and Teen Dating Violence in Grade 10 High School Students. *Archives of Sexual Behavior*, 48, s. 2137–2147.
- Rostad, W.L. m.fl. (2020). Substance Use and Disparities in Teen Dating Violence Victimization by Sexual Identity Among High School Students. *Prevention science*, 21(3), s. 398–407.
- Rothman E.F. och Adhia, A. (2016). Adolescent Pornography Use and Dating Violence among a Sample of Primarily Black and Hispanic, Urban-Residing, Underage Youth. *Behavioral Sciences*, 6(1:1). doi:10.3390/bs6010001.
- Russell, K. (2021). *What works to prevent youth violence. A summary of the evidence*. Scottish Government, Scottish Violence Reduction Unit.
- Russell, K.N. m.fl. (2021). Randomized controlled trials evaluating adolescent dating violence prevention programs with an outcome of reduced perpetration and/or victimization: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 87, s. 6–14. DOI: 10.1016/j.adolescence.2020.12.009.
- Sabina, C., Cuevas, C.A. och Rodriguez, R.M. (2014). Who to turn to? Help-seeking in response to teen dating violence among Latinos. *Psychology of Violence*, 4, s. 348–362.
- Saint-Eloi Cadely m.fl. (2020). Classes of Intimate Partner Violence From Late Adolescence to Young Adulthood. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(21–22), s. 4419–4443.
- Sanchez-Jimenez, V., Munoz-Fernandez, N. och Ortega-Rivera, J. (2018). Efficacy evaluation of “Dat-e Adolescence: A dating violence prevention program in Spain. *PLoS One*, 13(10): e0205802. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205802>

Saunders, D.G. (1992). A typology of men who batter: Three types derived from cluster analysis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63, s. 264–275.

SBU (2016). *Våld i ungas nära relationer – förebyggande åtgärder*. SBU Kommentar nr 2016_06. Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering.

Schramm, D.G. och Gomez-Scott, J. (2012). Merging relationship education and child abuse prevention knowledge: An evaluation of effectiveness with adolescents. *Marriage & Family Review*, 48, s. 792–808.

Schütt, N.M.H., Frederiksen, M.L. och Helweg-Larsen, K. (2008). *Unge og kærestevold i Danmark: En landsdækkende undersøgelse af omfang, karakter og følger af vold blandt 16–24-årige med fokus på vold i kæresteforhold*. Syddansk Universitet, Statens Institut for Folkesundhed.

Shorey, R.C., Stuart, G.L. och Cornelius, T.L (2011). Dating violence and substance use in college students: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 16(6), s. 541–550.

Shorey, R.C. m.fl. (2017). Age of onset for physical and sexual teen dating violence perpetration: A longitudinal investigation. *Preventive Medicine* 105, s. 275–279.

SiS (2019). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2018. En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Institutionsvård i Fokus, nr 2 2019. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.

Sjödén, A-K. m.fl. (2017). Dating violence compared to other types of violence: similar offenders but different victims. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 9, s. 83–91.

Sjödén, A-K. m.fl. (2018). Evidence for Two Levels of Intimate Partner Violence and Aggression Among Incarcerated Young Male Violent Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(10), s. 3097–3116.

Sjögren, M. m.fl. (2013). *Före han slår: om effektiva våldsförebyggande program med genusperspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

SKL (2011). *Våldsförebyggande arbete med män: En kunskapsöversikt*. Sveriges Kommuner och Landsting.

- SKL (2017). *Förändringsarbete med våldsutövande män: Strategier för kvalitetsutveckling*. Sveriges Kommuner och Landsting.
- Skolverket (2018). *Redovisning av uppdrag att utvärdera det våldsförebyggande programmet Mentors in Violence Prevention (2015:518)*. Dnr S2015/2414/JÄM. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3938>
- Skolverket (2019). *Redovisning av uppdrag om förslag till ändringar i läroplaner avseende kunskapsområdet sex och samlevnad*. Dnr 2018:01394. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4306>
- SKR (2021). *Hälso- och sjukvård för våldsutsatta. Så kan arbetet förbättras*. Sveriges Kommuner och Regioner.
- Socialstyrelsen (2010). *Behandling av män som utövar våld i nära relationer – en utvärdering*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2014). *Att vilja se, vilja veta och att våga fråga. Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2016). *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2018a). *Dödsfallsutredningar 2016–2017*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2018b). *Frågor om våld. En kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården frågar om våldsutsatthet och våldsutövande samt användning av bedömningsmetoder*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2020). *Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer*. Socialstyrelsen.
- SOSFS 2014:4. *Socialstyrelsens Föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2014:4 Våld i nära relationer*. Socialstyrelsens Författningssamling.
- Soller, B. m.fl. (2020). Adolescent Dating Violence Victimization and Relationship Dissolution. *Youth & Society*, 52, s. 187–208.
- Son, E. m.fl. (2020). Intimate partner violence victimization among college students with disabilities: Prevalence, help-seeking, and the relationship between adverse childhood experiences and intimate partner violence victimization. *Children and Youth Services Review*, 110.

- Sorbring, E., Eriksson, M. och Överlien, C. (2018). Våld och kränkningar i ungas parrelationer. I: Johansson, T. och Sorbring, E. (red.) *Barn- och ungdomsvetenskap: Grundläggande perspektiv*. Stockholm: Liber.
- SOU 2018:85. *Slopad straffrabatt för unga myndiga*. Stockholm: Fritzes.
- Spencer, C.M. m.fl. (2020). Risk Markers for Physical Teen Dating Violence Victimization in the United States: A Meta-Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 49, s. 575–589.
- Stanley, N. m.fl. (2015). Preventing domestic abuse for children and young people: A review of school-based interventions. *Children and Youth Services Review*, 59, s. 120–131.
- Stanley, N. m.fl. (2018). Pornography, Sexual Coercion and Abuse and Sexting in Young People's Intimate Relationships: A European Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(19), s. 2919–2944.
- Stark, E. (2007). *Coercive control: How men entrap women in personal life*. Oxford: Oxford University Press.
- Stark, E. (2009). Rethinking coercive control. *Violence Against Women*, 15(12), s. 1509–1525.
- Stark, E. (2012). Re-presenting Battered Women: Coercive Control and the Defense of Liberty. https://nnedv.org/wp-content/uploads/2019/06/coercive-control.-evan_stark_article_final_100812.pdf Hämtat 2021-10-11.
- Statskontoret (2021). *Mäns våld mot kvinnor. En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin*. Stockholm: Statskontoret.
- Stattin, H. m.fl. (2015). A national evaluation of parenting programs in Sweden: The short-term effects using an RCT effectiveness design. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 83, s. 1069–1084.
- STIR Briefing Paper 2. *Briefing Paper 2: Incidence Rates and Impact of Experiencing Interpersonal Violence and Abuse in Young People's Relationships*. Safeguarding Teenage Intimate Relationships (STIR). Connecting online and offline contexts and risks. <https://www.safenet.bg/images/sampleddata/files/STIR-Briefing-Paper-2-English-final.pdf> Hämtat 2021-10-12

- Stonard, K.E. m.fl. (2014). The relevance of technology to the nature, prevalence and impact of Adolescent Dating Violence and Abuse: A research synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), s. 390–417.
- Stonard, K.E. m.fl. (2017). 'They'll Always Find a Way to Get to You': Technology Use in Adolescent Romantic Relationships and Its Role in Dating Violence and Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(14), s. 2083–2117.
- Stonard, K.E. (2021). The prevalence and overlap of technology-assisted and offline adolescent dating violence. *Current Psychology*, 40, s. 1056–1070.
- Straus, M.A. (2010). Thirty Years of Denying the Evidence on Gender Symmetry in Partner Violence: Implications for Prevention and Treatment. *Partner Abuse*, 1, s. 332–362.
- Straus, M.A. och Gozjolko, K.L. (2014). "Intimate Terrorism" and Gender Differences in Injury of Dating Partners by Male and Female University Students. *Journal of Family Violence*, 29, s. 51–65.
- Sullivan, T.N. m.fl. (2020). Patterns of Dating Aggression and Victimization in Relation to School Environment Factors Among Middle School Students. *Youth & Society*, 52, s. 1128–1152.
- Sundell, K. och Forster, M. (2005). *En grund för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn*. FoU-rapport 2005:1. Stockholm: Stockholms stadsledningskontor.
- Swahn, M.H, Alemdar, M. och Whitaker, D.J. (2010). Nonreciprocal and reciprocal dating violence and injury occurrence among urban youth. *Western Journal of Emergency Medicine*, 11(3), s. 264–268.
- Sylaska, K.M. och Edwards, K.M. (2015). Disclosure Experiences of Sexual Minority College Student Victims of Intimate Partner Violence. *American Journal of Community Psychology*, 55, s. 326–335.
- Taquette, S.R. och Monteiro, D.L.M. (2019). Causes and consequences of adolescent dating violence: a systematic review. *Journal of Injury & Violence Res*, 11(2), s. 137–147.
- Taylor, B.G. och Mumford, E.A. (2016). A National Descriptive Portrait of Adolescent Relationship Abuse: Results From the National Survey on Teen

Relationships and Intimate Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(6), s. 963–988.

Temple, J.R. m.fl. (2016). The Temporal Association Between Traditional and Cyber Dating Abuse Among Adolescents. *Journal of Youth & Adolescence*, 45, s. 340–349.

Tharp, A.T. (2012). Dating Matters: The next generation of teen dating violence prevention. *Prevention Science*, 13, s. 398–410.

Théorêt, V. m.fl. (2021). Gender-Specific Patterns of Teen Dating Violence in Heterosexual Relationships and their Associations with Attachment Insecurities and Emotion Dysregulation. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(2), s. 246–259.

Thulin, E.J. m.fl. (2020). Adolescent Risk of Dating Violence and Electronic Dating Abuse: A Latent Class Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*.
<https://doi.org/10.1007/s10964-020-01361-4>

Thunberg, S. (2020). Victimization, positioning, and support. Young victims' experiences of crime. *Örebro Studies in Social Work*, 23. Örebro: Örebro universitet.

Toscano, S.E. (2014). 'My Situation Wasn't that Unique': The Experience of Teens in Abusive Relationships. *Journal of Pediatric Nursing*, 29, s. 65–73.

Turanovic, J.J. (2015). *The age-graded consequences of victimization*. Akademisk avhandling. Tempe: Arizona State University.

Tweed, R.G., och Dutton, D.G. (1998). A comparison of impulsive and instrumental subgroups of batterers. *Violence and Victims*, 13, s. 217–230.

Ulfsdotter, M., Enebrink, P. och Lindberg, L. (2014). Effectiveness of a universal health-promoting parenting program: A randomized waitlist-controlled trial of All Children in Focus. *BMC Public Health*, 14:1083.
<https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-1083>

Ungdomsstyrelsen (2010). *Ungdom och ungdomspolitik – ett svenskt perspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Vagi K.J. m.fl. (2013). Beyond Correlates: A Review of Risk and Protective Factors for Adolescent Dating Violence Perpetration. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(4), s. 633–649.

Van Ouytsel, J. m.fl. (2016). Digital Forms of Dating Violence: What School Nurses Need to Know. *NASN School Nurse*, 31(6), s. 358–353.

Van Ouytsel, J., Ponnet, K. och Walrave, M. (2020). Cyber Dating Abuse: Investigating Digital Monitoring Behaviors Among Adolescents From a Social Learning Perspective. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(23–24), s. 5157–5178.

Vejzovic, V. och Örmon, K. (2020). *Utvärdering av pilotprojektet ”Att rutinmässigt ställa frågor till ungdomar/lunga vuxna om erfarenhet av våld”*. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld – VKV.

Vézina, J. och Hébert, M. (2007). Risk factors for victimization in romantic relationships of young women: a review of empirical studies and implications for prevention. *Trauma, Violence & Abuse*, 8(1), s. 33–66.

Whitton, S.W. m.fl. (2019). Intimate Partner Violence of Sexual and Gender Minority Adolescents and Young Adults Assigned Female at Birth. *Psychology of Women Quarterly*, 43(2), s. 232–249.

WHO (2002). *World report on violence and health*. Krug, E.G. m.fl. (red.). Genève: World Health Organization.

WHO (2004). *Preventing violence: A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.

WHO (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Geneva: World Health Organization.

WHO (2012). *Understanding and addressing violence against women: Intimate partner violence*. Genève: World Health Organization.

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf Hämtad 2021-10-12.

WHO (2013). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Genève: World Health Organization.

Wiklund, M. m.fl. (2010). 'He Messed Me Up': Swedish Adolescent Girls' Experiences of Gender-Related Partner Violence and Its Consequences Over Time. *Violence Against Women*, 16(2), s. 207–232.

Wilson, T. och Maloney, M. (2019). Dating Violence in Adolescent Relationships. *International Journal of the Whole Child*, 4(2), s. 82–87.

Wincentak, K., Connolly, J. och Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence*, 7(2), s. 224–241.

Wright, P.J., Tokunaga, R. och Kraus, A. (2016). A Meta-Analysis of Pornography Consumption and Actual Acts of Sexual Aggression in General Population Studies. *Journal of Communication*, 66(1). DOI:10.1111/jcom.12201.

Wolfe, D.A. m.fl. (2003). Dating violence prevention with at-risk youth: A controlled outcome evaluation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, s. 279–291.

Wolfe, D. A. m.fl. (2009). A school-based program to prevent adolescent dating violence. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 163(8), s. 692–699.

Woodin, E.M. och O'Leary, K. D. (2010). A Brief Motivational Intervention for Physically Aggressive Dating Couples. *Prevention Science*, 11, s. 371–383.

Ybarra, M.L. m.fl. (2011). X-Rated Material and Perpetration of Sexually Aggressive Behavior Among Children and Adolescents: Is There a Link? *Aggressive Behavior*, 13, s. 1–18.

Zweig, J.M. m.fl. (2013). The Rate of Cyber Dating Abuse Among Teens and How It Relates to Other Forms of Teen Dating Violence. *Journal of Youth & Adolescence*, 42, s. 1063–1077.

Zweig, J.M., m.fl. (2014). Can Johnson's Typology of Adult Partner Violence Apply to Teen Dating Violence? *Journal of Marriage and Family*, 76, s. 808–825.

Zosky, D.L. (2010). Accountability in Teenage Violence: A Comparative Examination of Adult Domestic Violence and Juvenile Justice Systems Policies. *Social Work*, 55(4), s. 359–368.

Överlien, C. (2018). Våld mellan ungdomar i nära relationer: Digitala medier och utövande av kontroll. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 25(1), s. 67–86.

Överlien, C. (2020). Young People's Experiences of Violence and Abuse in Same-sex Relationships: Understandings and Challenges. *Nordic Journal of Social Research*, 11(1), s. 109–128.

Överlien, C., Hellevik, P.M. och Korkmaz, S. (2020). Young Women's Experiences of Intimate Partner Violence – Narratives of Control, Terror, and Resistance. *Journal of Family Violence*, 35, s. 803–814.

Bilageförteckning

Bilaga 1	Metodbilaga.....	141
Bilaga 2	Lovande förebyggande program enligt den internationella forskningen	151
Bilaga 3	Beskrivning av de unga utsatta intervjupersonernas våldsutsatthet	161

Bilaga 1 Metodbilaga

Litteratursökningar

I uppdraget har ingått att övergripande sammanställa vad svensk och internationell forskning visar med avseende på bidragande förklaringar och riskfaktorer för våld i ungas parrelationer, förebyggande och stödjande åtgärder samt kunskapsluckor. För att kunna dra slutsatser och lämna relevanta förslag har vi också sett det som relevant att övergripande sammanställa vad svensk och internationell forskning visar om relationsvåldets karaktär och omfattning bland unga.

Kunskapssammanställningen har huvudsakligen genomförts som det Folkhälsomyndigheten (2017) kallar en *kartläggande litteraturöversikt (scoping review)*. Metoden har beskrivits som särskilt lämplig vid komplexa och breda frågeställningar i tidsbegränsade uppdrag, och lämpar sig för att beskriva ett forskningsområdes omfattning, karaktär, teorier och nyckelbegrepp samt för att värdera kunskapen om ett visst samband eller fenomen. Metoden har en mer explorativ ansats och ett mer flexibelt arbetssätt än en systematisk litteraturöversikt. Urvalskriterier för litteraturen kan exempelvis fastställas under arbetets gång, och det ingår inte att bedöma tillförlitligheten i olika studier utifrån vissa uppställda metodkriterier eller att göra någon systematisk sammanvägning av olika studiers resultat i en metaanalys (se vidare Folkhälsomyndigheten 2017).

Sökningar i internationella vetenskapliga artikeldatabaser

Vetenskapliga artiklar har sökts fram i 14 internationella vetenskapliga artikeldatabaser, med en avgränsning till artiklar som publicerats på engelska. Sökningarna genomfördes via söktjänsterna EDS och ProQuest. För att välja ut vilka databaser som skulle ingå i sökningarna, gjordes först en kartläggning av vilka databaser som listas under ett antal relevanta ämnesord på biblioteken vid olika universitet och högskolor.⁸⁸

⁸⁸ Biblioteken som är kopplade till Stockholms, Malmö, Uppsala, Lunds, Umeå och Göteborgs universitet, Mittuniversitetet samt Södertörns och Gävle högskolor. Ämnesord: folkhälsa, gender studies, genus, genusforskning, genusvetenskap, hälso- och sjukvård, hälsovetenskap, juridik, kriminologi, könsroller, medicin, farmaci och hälsa, omvårdnad, polisprogrammet, psykologi, rättsvetenskap, samhällsvetenskap, social science, social service, social work, socialpolitik, socialpsykologi, socialt arbete, sociologi, sociology och socionomprogrammet.

Mot bakgrund av denna kartläggning valdes följande databaser som utgångspunkt för litteratursökningarna: Academic Search Premier, Criminal Justice Abstracts, ScienceDirect, Sociology Source Ultimate, CINAHL, ERIC, JSTOR, PsycINFO, Criminology collection, IBSS, Social Science Database, Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA), Sociological Abstracts och Sociology Database.

Sökningarna har gjorts med söksträngar av ord, och avgränsades till ord i artikelns titel. Avgränsningen till artiklarnas titel motiverades av uppdragets tidsram och av att avgränsningen skulle ge ett mer hanterbart sökresultat än om sökningarna gjorts på ord i artikelns abstract eller i hela texten. Utifrån att artiklar oftast rubriksetts så att relevanta nyckelord finns med i titeln, framstod det som tillräckligt för studiens syften.

Sökningen konstruerades så att titeln måste innehålla minst ett av ett antal ord som identifierade att artikeln handlade om unga personer, samt minst en av ett antal synonymer för våld i nära relationer, enligt följande söksträng:

adolescent* OR teen* OR young OR youth* OR juvenile* OR high-school* OR "high school*" OR college* OR boy* OR girl*

AND

"partner violence" OR "relationship* violence" OR "dating violence" OR "domestic violence" OR "partner abuse" OR "relationship* abuse" OR "dating abuse" OR "domestic abuse" OR "partner coerc*" OR "partner aggression" OR "relationship* aggression" OR "dating aggression" OR "coercive control" OR "marital violence" OR "spousal abuse" OR "abusive relationship*" OR "relationship abuse"

Databassökningen genomfördes i slutet av december 2020. Villkor sattes om att endast inkludera litteratur från åren 2010–2020, och endast artiklar som genomgått peer-review.

Dessa databassökningar gav drygt 1 300 unika vetenskapliga artiklar. Utifrån artiklarnas titlar gjordes en första manuell relevansbedömning. Artiklar där det av titeln framgick att fokus låg på länder utanför Europa och Nordamerika sorterades bort, liksom litteratur om mindre delgrupper (exempelvis specifika etniska grupper) i den nordamerikanska kontexten. Efter denna manuella relevansbedömning återstod 801 artiklar som bedömdes kunna ha relevans för studiens frågor.

Sökningar efter litteratur på svenska och från svenska lärosäten

För att finna övrig svensk litteratur har sökningar gjorts via den svenska bibliotekskatalogen Libris och databaserna KVINNSAM och SwePub. I dessa har fritextsökningar gjorts med följande söksträng:

(våld* OR brott* OR närståendevåld OR partnervåld OR relationsvåld OR kvinnomisshandel OR kvinnofrid) AND (ung* OR tonår*) mat:(avhandling skol bokannat artikelannat skriftserie tidskrift) språk:swe

Sökningarna upprepades med språkvillkoret satt till norska och till danska. Då detta var en mycket bred sökning, begränsades antalet träffar i Libris genom villkor om ämnesområden inom vilka sökningarna gjordes, nämligen samhälls- och rättsvetenskap, medicin, filosofi och psykologi. I SwePub användes inte begränsningen på typ av material.

Därutöver har sökningar gjorts i databasen Justitia på:

ämne: våld i relationer (våld i nära relationer och våld i samkönade relationer) och institution: polismyndigheten.

Dessa sökningar resulterade sammantaget i 771 unika poster⁸⁹. Utifrån en manuell genomgång av dessa poster valdes drygt 70 titlar ut som bedömdes kunna ha relevans för studiens frågor.

Sökningar utifrån referenslistor och myndigheters och aktörers hemsidor

För att ytterligare söka efter rapporter, kartläggningar, utvärderingar etc. genomfördes också en sökning av litteratur på en rad relevanta myndigheters och aktörers hemsidor.⁹⁰ Litteratur har vidare sökts fram via ett snöbollsförfarande utifrån referenslistor i övrigt insamlat material och efter tips från forskare på området.

Tematisering och urval för sammanställningen

Sammantaget har omkring 1 200 titlar samlats in som en bruttolista på litteratur med åtminstone viss relevans för kunskapssammanställningen.

⁸⁹ Ej inräknat träffar på olika tv-program från exempelvis Utbildningsradion (UR).

⁹⁰ Här söktes litteratur hos Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten, RFSL, NCK, MUCF, Skolverket, Barnombudsmannen, Flickaplattformen, Barnafrid, Kriminalvården, Bris, Manscentrum, Stiftelsen 1000 möjligheter, Unizon, Funktionsrätt Sverige, Statens institutionsstyrelse, Myndigheten för delaktighet och Riksidrottsförbundet.

Litteraturen sorterades först utifrån titeln in i olika teman, exempelvis omfattningsstudier, studier om våldets karaktär och typer, studier om riskfaktorer och förklaringsmodeller, konsekvenser, hbtqi-perspektiv, interventioner och program. I ett andra steg sorterades den litteratur som bedömts mest relevant för projektets frågeställningar inom respektive tema ut. I detta urval prioriterades svensk och nordisk litteratur, nyare litteratur samt systematiska översikter eller metaanalyser framför annan litteratur. Litteratur som ofta är refererad i annan litteratur på området och som framstått som central prioriterades också.

Den litteratur som slutligen användes har lästs och sammanfattats tematiskt. Dessa sammanfattningar har sedan legat till grund för rapportens resultatframställning utifrån tidigare forskning.

Intervjuer med aktörer

Rekrytering och urval av intervjupersoner

I regeringens uppdrag står att Brå i genomförandet av uppdraget ska inhämta synpunkter och erfarenheter från ”relevanta organisationer inom civilsamhället, berörda myndigheter och andra relevanta aktörer”. Brå ska vidare, inom ramen för uppdraget, ha ett tydligt hbtq- och barnrättsperspektiv.

I syfte att identifiera myndigheter, organisationer och andra aktörer med relevans för studien, gjordes en kartläggning utifrån tidigare forskning och projekt på området. Ett relativt stort antal aktörer identifierades på olika nivåer och fält i samhället, inom både myndigheter och civilsamhälle samt nationellt, regionalt och i något enstaka fall kommunalt (en bred representation från Sveriges kommuner var inte möjlig). Även centrala forskare på området identifierades. När en lista på relevanta aktörer upprättats inleddes ett arbete för att hitta rätt intervjupersoner hos dessa aktörer. Detta gjordes genom inledande samtal med personer som identifierades ha ett strategiskt ansvar hos respektive aktör för området våld i nära relation eller närliggande ansvar, samt genom en snöbollsprocedur. I vissa fall skickade Brå en formell förfrågan om kontaktperson till myndighetens registrator.

Slutligen har 52 personer intervjuats, från 36 olika myndigheter och organisationer. Samtliga arbetar med frågor rörande våld i parrelationer,

mäns våld mot kvinnor och ungas situation mer generellt. Sex intervjuer genomfördes som gruppintervjuer.

Företrädare för följande aktörer har intervjuats: Folkhälsomyndigheten (Fohm), Jämställdhetsmyndigheten (Jämy), Kriminalvården, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Myndigheten för delaktighet (MFD), Skolverket, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse (SiS), Polisen, Åklagarmyndigheten, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), länsstyrelserna i Stockholm, Västerbotten, Östergötland och Dalarna, Stockholms stads socialförvaltning (företrädare för både socialtjänst och ungdomsmottagningar), Föreningen Sveriges Ungdomsmottagningar (FSUM), Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) i Stockholm, Barnafriad vid Linköpings universitet, Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV), Nationella nätverket för samordningsförbund (NNS), Forskare på Stockholms universitet och Karolinska Institutet, Arvin utbildning, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL), Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Riksidrottsförbundet, Förenade transjourer, Jour Malmö, Freezonen, Kvinnors nätverk (Linnamottagningen och Matildaverksamheten), Manscentrum, MÄN, Unga relationer, Volontär tjejjouren Mira och Volontär Trans.

Genomförandet

Samtycke inhämtades genom att aktörerna fick skriftlig information om studien skickad via epost. Samtycket att delta i studien inhämtades genom intervjupersonernas svar på detta informationsmejl.

Intervjuerna genomfördes via videolänk och i några fall över telefon. Vid intervjun användes en semistrukturerad intervjuguide. Intervjuaren lät dock samtalet styra ordningen på de teman som togs upp, liksom följdfrågorna. Följdfrågorna varierade också mellan olika intervjuer, då de olika aktörerna haft skilda typer av verksamheter med olika expertisområden. Syftet med intervjuerna var att ta del av intervjupersonernas erfarenheter och kunskap samt utröna vilka behov respektive aktör ser av förebyggande åtgärder och stödjande insatser gällande våld i nära relationer bland unga. Inledningsvis ställdes övergripande frågor om intervjupersonens yrkesroll, uppdrag och erfarenhet, pågående uppdrag och verksamhet inom myndigheten eller organisationen samt om särskilda utmaningar och eventuella förbättringsområden för myndigheten eller organisationen i relation till

frågan om våld i ungas parrelationer. Därefter ställdes frågor om vilka förebyggande och stödjande insatser som intervjupersonen utifrån sin kunskap, erfarenhet och arbetsroll samt utifrån organisationens perspektiv menar behövs eller saknas i samhället i dag, för att motverka våld i nära relationer bland unga.

Varje intervju spelades in efter att intervjupersonerna samtyckt till detta. Intervjuerna varade i en till strax över två timmar. Intervjuerna transkriberades.

Analys

Transkriberingarna av intervjuerna har lästs igenom och teman på flera nivåer har tagits fram. På övergripande nivå har temana varit: 1) Våldets karaktär och utsatta grupper, 2) Förebyggande åtgärder – universell prevention, selektiv prevention och indikerad prevention, 3) Förbättrad upptäckt av våld, 4) Skydd och stöd till våldsutsatta, 5) Effektivare brottsbekämpning, 6) Förbättrad kunskap och metodutveckling, och 7) Samverkan och samordning.

Intervjuer med unga som utsatts för våld i en parrelation

Rekrytering av intervjupersoner

Brå beslutade att rekrytera unga i åldrarna 15–25 år (från 15 års ålder får barn själva välja om de vill delta i en forskningsstudie, utan målsmans tillåtelse) med erfarenhet av våld i en parrelation. Rekryteringsarbetet utformades i syfte att nå ut till unga från olika grupper, såväl tjejer som killar, hbtqi-personer, personer med funktionsnedsättningar, nyanlända och unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck. Rekryteringen skedde genom en annonsfilm samt en affisch där språket var framtaget för att vara inkluderande av alla ovan nämnda grupper och även av olika typer av relationer. Utvalda organisationer ombads sedan att sprida annonsen eller affischen med hjälp av sociala medier, på sina hemsidor eller genom att sätta upp affischen i fysiska möteslokaler. I ett fall bad Brå myndigheten MUCF att skicka ut materialet till organisationer som de har kontakt med. Organisationerna var utvalda för att de representerar, har kontakt med eller

har som följare de olika ovan nämnda grupperna av unga.⁹¹ Brå spred även annonsfilmen och information om rekryteringen av intervjupersoner på sin egen hemsida och sociala medier.

De unga som varit intresserade av att delta i en intervju har själva fått kontakta Brå via kontaktinformation i annonsfilmen eller affischen. Vid denna kontakt har dessa personer fått ta del av mer information om vad det innebär att delta i en forskningsstudie på Brå samt fått information om etiska riktlinjer och samtycke.

Urval av intervjupersoner

Totalt hörde 17 personer av sig till Brå. Samtliga som kontaktade Brå intervjuades. Tre intervjuer har dock inte varit en del av analysen, två för att intervjupersonerna inte hade utsatts för våld i en parrelation utan för våld av andra närstående, och en på grund av att intervjun skedde för sent under studien. Analysen bygger således på 14 intervjuer.

Intervjupersonerna var 17–25 år gamla vid intervjutillfället, och var 12–23 år gamla då de utsattes för våld i en relation. Av de 14 deltagarna var 13 tjejer och 1 kille, och samtliga hade upplevt våld i ett heterosexuellt förhållande. Förhållandena som de varit i hade varat i allt från några veckor till flera år, och kan definieras som allt från löst dejtande till seriösa parrelationer. En person hade en funktionsnedsättning och två levde i en hederskontext.

Genomförandet av intervjuerna

Intervjuerna genomfördes över telefon, men i ett fall önskade intervjupersonen en videointervju. Intervjumetoden kan beskrivas som semistrukturerade djupintervjuer. En intervjuguide användes men intervjuaren lät intervjupersonens berättelse styra ordningen på både teman och följdfrågor. Intervjuguidens teman: var a) omständigheter kring utsattheten, b) den egna upplevelsen och tolkningen av utsattheten, c) konsekvenser av utsattheten, d) omvärldens reaktioner och upptäckt av utsattheten, e) behov av stöd och insatser, f) tankar om skyddsbehov, g) tankar om att förebygga och upptäcka våld samt stödja unga generellt. Varje intervju spelades in efter att intervjupersonerna samtyckt till detta. Intervjuerna tog en till två och en halv timme och transkriberades.

⁹¹ Exempel på organisationer som har lagt ut annonsen är Förenade Tjej-, Trans- och Ungdomsjourer, Ungarelationer.se, RFSL Ungdom, Killfrågor.se, Storasyster, Under kevlaret, Juventas Ungdomsjour, Ung HBTO, UMO, Novahuset, Tris, Flickaplattformen och Liquid Linköping.

Analys av intervjuerna

Transkriberingarna av intervjuerna har lästs igenom och både övergripande teman och underteman har tagits fram. Exempel på teman och underteman är: sexuellt våld, psykiskt våld, fysiskt våld, kontroll, materiellt våld, ekonomiskt våld, definitionsprocessen, normaliseringsprocessen, uppbrotsprocessen, hjälpsökande/att berätta, polisanmälan, varningssignaler, konsekvenser och stödbehov samt tankar om vad samhället kan eller bör göra för att motverka våldet eller stötta utsatta.

Idéverkstad med unga

För att ytterligare inhämta unga personers perspektiv, och inte bara perspektiv från unga som själva utsatts för våld i en parrelation, genomfördes också en idéverkstad med unga. Den genomfördes på uppdrag av Brå av ungdomsorganisationen Youth 2030 Movement, som också rekryterade deltagarna. Det fanns inget krav på erfarenheter av att ha varit våldsutsatt i en parrelation eller av att ha utövad våld i en parrelation för att delta i idéverkstaden.

Idéverkstaden erbjuder en metod för att stärka och bekräfta unga, samla in deras tankar och åsikter och lämna över dessa till makthavare, myndigheter och beslutsfattare. Idéverkstaden genomfördes digitalt via Zoom och Miro. Fem personer deltog i workshopen. Deltagarna var 21–24 år gamla, kom från olika städer och kände inte varandra sedan tidigare. Personer av olika kön och erfarenhet av samkönade och olikkönade relationer deltog.

Idéverkstadens deltagare diskuterade och reflekterade över frågor rörande kunskap och information om våld i ungas parrelationer, och om gränser för lagliga och olagliga beteenden. Idéverkstaden innehöll ett case med frågor om vart den utsatta personen i caset borde vända sig för att få hjälp, och det omfattade skapandet av ett problemanalystråd med orsaker till, problem med och konsekvenser av ungas parrelationsvåld, liksom skapandet av en lösningslista om vad olika samhällsaktörer och vuxna bör göra för att motverka denna typ av våld.

Youth 2030 Movement sammanställde sedan resultaten från idéverkstaden, och materialet överlämnades till Brå i form av en skriftlig redovisning där de olika momenten och deltagarnas diskussioner sammanställdes, med en bild över problemanalystråden och lösningslistan.

Etiska ställningstaganden

Företrädarna för myndigheter och andra samhällsaktörer och stödfunktioner har intervjuats i sin yrkesroll eller som representanter för en verksamhet, och intervjuerna har inte innefattat några frågor om personliga förhållanden eller utsatthet för brott, utan rört frågor om behov och avsaknad av förebyggande och stödjande åtgärder på ett generellt plan. Deltagarna garanterades anonymitet i den betydelsen att inga personuppgifter eller andra uppgifter om de personer som vi intervjuat skulle framgå i rapporten. Däremot fick de som intervjuats information om att det i resultatframställningen kommer att framgå vilka myndigheter, organisationer och andra aktörer som intervjuats.

Etiska ställningstaganden har utgjort en viktig del av intervjustudien med unga eftersom det handlar om personer som ska berätta om händelser som för dem kan ha upplevts som mycket svåra eller traumatiska. Att intervjua unga personer eller barn i forskningssyfte kan också vara känsligt i sig. Syftet med dessa intervjuer har framför allt varit att förstå hur unga utsatta har tänkt kring hjälpsökande, stöd- och skyddsbehov, och vad samhället kan göra bättre, men det bedömdes som osannolikt att barn och unga skulle kunna formulera färdiga svar på vad de hade behövt för stöd och insatser och vad som i dag saknas inom detta område. Sådana insikter bedömdes i stället behöva växa fram under intervjuerna, i dialog med intervjuaren. Slutsatserna om vilka förebyggande och stödjande åtgärder som de unga hade behövt och saknar har därmed behövt dras utifrån de ungas berättelser av själva utsattheten och utifrån tolkningen av vad de varit med om.

Före intervjuerna fick intervjupersonerna ta del av information om vad det innebär att delta i en forskningsstudie på Brå, om etiska riktlinjer, sekretess och deras rättigheter kring intervjuerna. Informationsbrevet utformades med ett så enkelt och lättillgängligt språk som möjligt, och i början av varje intervju tillfrågades intervjupersonerna om de hade läst och förstått denna information, och utifrån detta ville lämna sitt samtycke. De informerades åter om att de hade rätt att när som helst avbryta sin medverkan och välja att inte svara på vissa frågor. De som efter denna information fortfarande ville delta (vilket alla önskade) fick sedan lämna sitt samtycke genom en muntlig inspelning på diktafon, eller i något fall via sms.

Intervjusituationerna utformades för att minimera risken att intervjupersonerna skulle må psykiskt dåligt under själva intervjun eller

efteråt. Till exempel var intervjuaren uppmärksam på reaktioner under intervjun, och de personer som inte redan var i kontakt med någon stödverksamhet fick i slutet av intervjun rekommendationer om vilka stödverksamheter som de kan vända sig till. Samtliga av de unga som kontaktade Brå som ett svar på annonsen intervjuades utifrån etiska ställningstaganden om att urval inte bör göras då personer fattat beslutet att berätta om sina erfarenheter.

Intervjuprocessen har också utformats för att säkerställa att intervjupersoners identitet inte skulle röjas; till exempel skedde kommunikationen med intervjupersonerna via telefon eller sms. Några intervjupersoner hittade dock projektledarens e-postadress på annat sätt än via annonsfilmen och affischen, och valde att ta kontakt den vägen. I syfte att undvika risker för att deras identitet skulle röjas raderades dessa mejl när intervjuerna var gjorda. En kodnyckel upprättades för att kunna avidentifiera intervjumaterialet med hjälp av en löpnummerserie. Intervjupersonerna har i kodnyckeln getts nya påhittade namn. Deras telefonnummer togs bort i samband med att rapporten publicerades och återtagande av samtycke inte längre var möjligt. Anonymisering av eventuellt röjande uppgifter skedde löpande i samband med transkriberingen, och resultaten från intervjuerna har redovisats på ett sätt så att ingen identifiering av någon enskild person eller något enskilt fall ska kunna ske. I vissa fall har detta inneburit att enstaka uppgifter har ändrats i citat, dock inget som ändrar signifikanta betydelser.

Etiska aspekter av anonymitet och deltagande i den idéverkstad med unga som anordnades av Youth Movement 2030 diskuterades tillsammans med organisationen. Organisationen ansvarade för rekrytering och kontakt med deltagarna och Brå tog endast emot avidentifierade uppgifter i form av en sammanfattande rapport.

Bilaga 2 Lovande förebyggande program enligt den internationella forskningen

Safe Dates

Safe Dates fokuserar på att förebygga uppkomsten av relationsvåld bland unga genom att påverka deltagarnas normer och uppfattningar avseende relationsvåld och könsstereotyper, samt genom att främja deltagarnas konflikthanteringsförmåga. Den syftar också till att förebygga fortsatt relationsvåld genom att påverka deltagarnas uppfattningar om sina hjälpbehov.

Programmet ges i form av ett universellt skolprogram, främst riktat mot 13–15-åringar, med bland annat 10 lektioner som ges av särskilt utbildade lärare. Detta kompletteras med åtgärder i lokalsamhället för att ge stöd till unga som ingår i en våldsamt relation: en krislinje, stödgrupper och informationsinsatser som är riktade till föräldrar.

Flera utvärderingar av Safe Dates, med fokus på olika uppföljningsperioder, ingår i de studerade systematiska översikterna: Foshee m.fl. (1998), Foshee m.fl. (2000), Foshee m.fl. (2004) och Foshee m.fl. (2005). En eller flera av dessa utvärderingar har tagits med i systematiska forskningsöversikter av Fellmeth m.fl. (2013), De Koker m.fl. (2014), De la rue m.fl. (2017) och Russell m.fl. (2021). Samtliga utvärderingar avser samma grupp av programdeltagare i USA.

Safe Dates uppmättes ge effekt på utövandet av fysiskt, psykiskt och sexuellt partnervåld och på utsattheten för fysiskt och sexuellt partnervåld. Ingen effekt av programmet uppmättes för utsatthet för psykiskt partnervåld. Safe Dates uppmättes också ge effekt på deltagarnas normer som är kopplade till relationsvåld och könsstereotyper, samt även på hur deltagarna uppfattade sina hjälpbehov.

Teen Choices

Teen Choices är ett universellt, internetbaserat program, som ges i skolan. Programmet riktas mot 14–17-åringar och börjar med att deltagarna via datorn svarar på frågor om sin tidigare erfarenhet av parrelationer, relationsvåldsutövning och utsatthet för relationsvåld. Därefter sker tre datorbaserade multimediasessioner med fokus på att förbättra deltagarnas kunskaper och färdigheter avseende hälsosamma relationer. Innehållet i dessa

multimediasessioner varierar beroende på hur deltagarna svarat på frågorna om tidigare parrelationer, relationsvåldsutövning och utsatthet för relationsvåld.

En utvärdering av Teen Choices ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Levesque m.fl. (2016). Denna utvärdering har tagits med i systematiska forskningsöversikter av Lee och Wong (2020) och Russell m.fl. (2021). Utvärderingen genomfördes i USA.

Programmet uppmättes ha effekt på utövande av och utsatthet för fysiskt och psykiskt partnervåld. Utövande eller utsatthet för sexuellt partnervåld mättes inte i utvärderingen. Programmet uppmättes också ha effekt på deltagarnas användning av hälsosamma relationsfärdigheter. Programmet gav också effekt på attityder till relationsvåld efter sex månader, men inte efter tolv månader.

Dat-e adolescence

Dat-e adolescence är ett skolbaserat, universellt program riktat mot 12–19-åringar. Fokus för programmet ligger på att dels lära ut kunskap om hälsosamma relationer, relationsbeteenden och uttryck för känslor och känslereglering, dels förbättra deltagarnas kommunikationsfärdigheter och förmåga att känna igen olika former av våldsamt beteende. Det ingår sju sessioner i programmet. Fem sessioner leds av utbildade sessionsledare, medan två leds av utbildade elever som går i skolan där programmet ges.

Två utvärderingsstudier om Dat-e Adolescence ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Sanchez-Jimenez m.fl. (2018) och Muñoz-Fernández m.fl. (2019). Båda utvärderingarna har tagits med i forskningsöversikten av Lee och Wong (2020), och båda genomfördes i Spanien. Båda utvärderingarna avser programdeltagare i 11–17-årsåldern med ungefär samma genomsnittsålder.

Resultaten när det gäller programmets effekter skiljer sig åt mellan utvärderingarna. Den ena (Muñoz-Fernández m.fl. 2019) uppmätte en effekt av programmet på både allvarlig fysisk partnervåldsutövning och utsatthet för allvarligt partnervåld, samt för utövning av och utsatthet för sexuellt partnervåld. Ingen effekt uppmättes för utövning av eller utsatthet för lindrigare fysiskt våld. Utövning av eller utsatthet för psykiskt partnervåld mättes inte i utvärderingen. Den andra utvärderingen (Sanchez-Jimenez m.fl. 2018) uppmätte ingen effekt på våldsutövning eller utsatthet för psykiskt

eller fysiskt partnervåld. Däremot visade utvärderingen en effekt på känslereglering (vilket inte studerades i utvärderingen av Muñoz-Fernández m.fl.). Sexuell partnervåldsutövning och utsatthet mättes inte i utvärderingen av Sanchez-Jimenez m.fl. (2018).

Katie Brown Educational Project

Katie Brown Educational Project (KBEP) kan ges med olika innehåll för olika åldersgrupper. Den utvärdering som ingår i de studerade forskningsöversikterna avser ett universellt, skolbaserat program som är riktat mot 15–16-åringar. Programmets fokus ligger på att främja kunskaper om relationsvåld, påverka förväntningar på parrelationer och förbättra kommunikationsfärdigheter och andra hälsosamma relationsfärdigheter. Programmet sker i form av fem sessioner som ges av utbildade sessionsledare.

En utvärdering av KBEP ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Joppa m.fl. (2016). Utvärderingen har tagits med i forskningsöversikten av Lee och Wong (2020) och genomfördes i USA.

Programmet uppmättes ha effekt på både utövande av och utsatthet för psykiskt partnervåld, men inte för fysiskt partnervåld. Programmet uppmättes också ha effekt på attityder till parrelationer och kunskaper om relationsvåld. Utövande eller utsatthet för sexuellt partnervåld mättes inte i utvärderingen.

Connections

Connections är ett skolbaserat program med relativt brett fokus som främst är riktat mot 16–18-åringar. Programmet ges av lärare eller kuratorer i form av 15 lektioner, som bland annat tar upp personligheten och hur den förändras över tid, parrelationer och relationer i bred bemärkelse samt kommunikationsfärdigheter.

En utvärdering av Connections ingår i de studerade forskningsöversikterna. Utvärderingen har presenterats i två olika publikationer, Gardner, Giese och Parrott (2004) och Gardner (2005). Den ena publikationen har tagits med i forskningsöversikten av De La Rue m.fl. (2017), den andra i översikten av Lee och Wong (2020). Utvärderingen genomfördes i USA.

De mått som användes i utvärderingen var inte helt fokuserade på våld i parrelationer, utan inkluderade även våld i en relation med en ”bästa vän”. Analysen och resultatredovisningen skiljer sig något mellan de två

publikationerna. Enligt Gardner (2005) visar utvärderingen att programmet gett effekt på såväl psykisk som fysisk relationsvåldsutövning, medan Gardner, Giese och Parrott (2004) menar att effekten på psykiskt relationsvåld inte var statistiskt signifikant. Utvärderingen innehåller inga mått på sexuell våldsutövning eller på utsatthet för någon form av relationsvåld. I övrigt framgår av utvärderingen att programmet gett effekt på deltagarnas kunskaper, deras uppfattade förmåga att motstå sexuella påtryckningar och deras tolerans för relationsvåld.

Fourth R

Fourth R är ett universellt, skolbaserat program riktat mot 14–15-åringar, med fokus på bland annat hälsosamma relationer, konflikthanteringsfärdigheter, hälsosam och ansvarstagande sexualitet samt bruk och missbruk av tobak och droger. Programmet ges i form av 21 lektioner av lärare som är specialiserade på hälso- och idrottsundervisning.

Två utvärderingsstudier om Fourth R ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna: Wolfe m.fl. (2009), som utvärderade programmet bland 14–15-åringar, och Cissner och Hassoun Ayoub (2014), som utvärderade programmet bland 12–13-åringar. Utvärderingen av Wolfe m.fl. har tagits med i systematiska forskningsöversikter av Fellmeth m.fl. (2013), De La Rue m.fl. (2017), Lee och Wong (2020) och Russell m.fl. (2021). Utvärderingen av Cissner och Hassoun Ayoub har tagits med i översikten av Lee och Wong (2020). Båda utvärderingarna genomfördes i USA.

Resultaten när det gäller programmets effekter skiljer sig åt mellan utvärderingarna. Studien av Wolfe m.fl. (2009) uppmätte en effekt av programmet på relationsvåldsutövning sett till ett kombinerat mått som inkluderade både hot och våld, men forskarna anger att effekten främst gäller killars våldsutövning. Utvärderingen innehåller inga mått på sexuell våldsutövning eller på utsatthet för någon form av relationsvåld.

Utvärderingen av Cissner och Hassoun Ayoub (2014) inkluderade mått på fysisk relationsvåldsutövning och utsatthet, och fysiska sexuella trakasserier (både utövning och utsatthet, oavsett om trakasserierna skedde i en parrelation). Ingen effekt av programmet uppmättes på fysisk relationsvåldsutövning eller utsatthet, eller på utövning av fysiska sexuella trakasserier. Däremot uppmättes en effekt på utsatthet för fysiska sexuella trakasserier. I denna utvärdering studerades även möjliga effekter av programmet på

attityder till våld och könsstereotyper. Inga sådana effekter kunde konstateras.

Relationship smarts plus

Relationship smarts plus är ett universellt, skolbaserat program riktat mot 13–18-åringar, med fokus på att bland annat främja hälsosamma parrelationer, minska risken för kränkande beteenden inom parrelationer och minska orealistiska uppfattningar om romantiska relationer. Programmet ges i form av 13 lektioner av särskilt utbildade lärare.

En utvärdering av programmet ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Schramm och Gomez-Scott (2012). Denna utvärdering har tagits med i forskningsöversikten av Lee och Wong (2020) och genomfördes i USA.

Programmet uppmättes ha effekt på psykisk men inte fysisk relationsvåldsutövning. Utvärderingen innehåller inga mått på sexuell våldsutövning, eller på utsatthet för någon form av relationsvåld. Programmet uppmättes också ge effekt på deltagarnas uppfattade förmåga att motstå sexuella påtryckningar.

It's your game. Keep it real

It's your game är ett skolbaserat program för 12–14-åringar med etnisk minoritetsbakgrund, som kan betraktas antingen som selektivt eller universellt. Programmet syftar till att främja hälsosamma parrelationer. Programmet ges i form av 24 lektioner över två år och är delvis datorbaserat. Det innehåller också sex hemläxor som ungdomarna gör tillsammans med sina föräldrar. Programmet ges av utbildad personal och fokus ligger bland annat på att lära ut hur man identifierar vad som kännetecknar hälsosamma och ohälsosamma vänskaps- och parrelationer. Programmet lär också ut relations- och kommunikationsfärdigheter.

En utvärdering av It's your game ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Peskin m.fl. (2014). Utvärderingen har tagits med i forskningsöversikterna av Lee och Wong (2020) och Russell m.fl. (2021). Utvärderingen genomfördes i USA.

Utvärderingen begränsades till att studera programmets effekter på utövning av och utsatthet för psykiskt och fysiskt partnervåld. Programmet uppmättes

ha effekt på psykisk men inte fysisk partnervåldsutövning, och på utsatthet för både psykiskt och fysiskt partnervåld.

Me & You. Building healthy relationships

Me & You är ett skolbaserat program för 11–12-åringar med etnisk minoritetsbakgrund, som kan betraktas antingen som selektivt eller universellt. Programmet är en anpassning av It's your game (se ovan) för något yngre barn.

En utvärdering av Me & You ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Peskin m.fl. (2019). Utvärderingen har tagits med i forskningsöversikten av Lee och Wong (2020) och genomfördes i USA.

Enligt utvärderingen gav programmet effekt på relationsvåldsutövning (baserat på ett kombinerat mått som inkluderade fysiskt, psykiskt och sexuellt våld) men inte på utsatthet för relationsvåld (enligt samma kombinerade mått). Programmet uppmättes också ha effekt på våldsnormer.

Young Parenthood Program

Young parenthood är ett selektivt program som är riktat mot blivande tonårsmammor och deras partner. Fokus i programmet ligger på att främja hälsosamma relations- och kommunikationsfärdigheter, bland annat för att minska risken för fientlighet och våld vid konflikter inom relationen. Programmet ges i form av intervjuer och samtal med kvinnan och mannen i relationen, dels var för sig, dels tillsammans, under en tioveckorsperiod under graviditeten. Intervjuerna och samtalen genomförs av utbildade samtalsterapeuter, antingen på en vårdinrättning eller i deltagarnas hem.

En utvärdering av Young Parenthood Program ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna (Florsheim m.fl. 2011). Utvärderingen har tagits med i forskningsöversikten av Fellmeth m.fl. (2013) och genomfördes i USA.

Utvärderingen fokuserade uteslutande på fysiskt relationsvåld. Kvinnans och mannens våldsutövning summerades inom varje parrelation som ingick i utvärderingen, vilket innebär att måttet kan ses som en återspeglning av både våldsutövning och utsatthet inom relationen. Programmet visade en effekt på våldsutövning och utsatthet inom relationen 2–3 månader efter att kvinnan i relationen hade fött det gemensamma barnet. Dock fanns ingen signifikant

effekt kvar, jämfört med jämförelsegruppen, vid en mätning 18 månader efter födseln.

Youth Relationships Project

Youth Relationships Project är ett selektivt, lokalsamhällsbaserat program med fokus på 14–16-åringar som kan anses ha hög risk för utövande av eller utsatthet för relationsvåld, på grund av tidigare erfarenheter av försummelse eller av att ha varit utsatta för eller bevittnat våld. Programmet innehåller 18 sessioner med fokus på att främja positiva alternativ till aggressiva konfliktlösningsmetoder och könsrollsbaseade förväntningar. Programmet ges av två sessionsledare, en man och en kvinna. Fokus ligger på att främja deltagarnas kunskaper om kränkande beteenden och maktdynamiken i nära relationer, utveckla kommunikations- och konfliktlösningsfärdigheter, och ge kunskap och färdigheter om att söka hjälp.

En utvärdering av Youth Relationships Project ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Wolfe m.fl. (2003). Denna utvärdering har tagits med i systematiska forskningsöversikter av Fellmeth m.fl. (2013) och Russell m.fl. (2021). Utvärderingen genomfördes i USA.

Programmet uppmättes ha effekt på utövande av både fysiskt och psykiskt partnervåld, men inte på hotfullt beteende, som mättes separat. Programmet uppmättes också ge effekt på utsatthet för såväl fysiskt och psykiskt partnervåld som hotfullt beteende. Utövande eller utsatthet för sexuell partnervåld mättes inte i utvärderingen. Det uppmättes ingen effekt av programmet på deltagarnas användning av hälsosamma relationsfärdigheter.

Expect Respect

Expect Respect är ett selektivt skolbaserat program som är riktat mot 11–17-åringar med tidigare erfarenhet av utsatthet för våld i hemmet, av jämnåriga eller av en partner, eller som bevittnat sådant våld. Programmet ges i 25 grupp-sessioner, med separata grupper för killar och tjejer. Sessionerna leds av utbildad personal och har fokus på bland annat kunskaper om hälsosamma relationer samt att känna igen ohälsosamma relationer och relationsvåld och lära sig hälsosamma relations- och kommunikationsfärdigheter.

Två utvärderingar av Expect Respect ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Ball m.fl. (2012) och Reidy m.fl. (2017). Båda

utvärderingarna har tagits med i forskningsöversikten av Lee och Wong (2020), och båda genomfördes i USA.

Båda utvärderingarna avsåg unga som deltagit i programmet som 11–17-åringar. De mått som användes i utvärderingen av Ball m.fl. (2012) var inte helt fokuserade på våld i parrelationer, utan inkluderade även våld i en relation med en nära vän. Utvärderingen använde ett kombinerat mått på fysiskt och psykiskt relationsvåld. Ingen effekt på våldsutövning eller utsatthet uppmättes för samtliga deltagare, men programmet visade en effekt på både våldsutövning och utsatthet för den delgrupp av deltagarna som hade en hög nivå av våldsutövning eller våldsutsatthet innan programmet genomfördes. Programmet uppmättes också ge effekt på deltagarnas självrapporterade användning av konfliktlösningsfärdigheter. Utvärderingen innehåller inga mått på sexuell våldsutövning eller utsatthet.

Utvärderingen av Reidy m.fl. (2017) använde separata mått för våldsutsatthet och våldsutövning för flera olika typer av partnervåld: fysiskt, psykiskt och sexuellt, samt separata mått på utövning av och utsatthet för kontrollerande beteende. Utvärderingen uppmätte inga statistiskt signifikanta effekter av programmet för något av de studerade måtten för hela gruppen. Däremot anger forskarna att det uppmättes ett samband mellan antalet sessioner som ungdomarna deltagit i och utvecklingen av deltagarnas utövning av eller utsatthet för vissa typer av partnervåld, som mättes vid två tillfällen under uppföljningsperioden (cirka ett år).

Building a Lasting Love (BALL)

Building a Lasting Love (BALL) är ett selektivt program för blivande tonårsmammor med minoritetsbakgrund från socialt utsatta områden. Programmet ges av en klinisk psykolog under fyra sessioner och har fokus på kunskaper om hälsosamma relationer och relationsvåld, kommunikationsfärdigheter, känsloreglering och stress- och konflikthanteringsfärdigheter.

En utvärdering av BALL ingår i de studerade systematiska forskningsöversikterna, Langhinrichsen-Rohling och Turner (2012). Utvärderingen har tagits med i forskningsöversikten av Russell m.fl. (2021) och genomfördes i USA.

Utvärderingen inkluderade separata mått på psykisk partnervåldsutövning och utsatthet samt på utövning av och utsatthet för lindrigare kontra grövre

fysiskt partnervåld. Programmet uppmättes ha effekt på deltagarnas utövning av psykiskt men inte fysiskt partnervåld (utövning av fysiskt partnervåld var mycket ovanligt bland deltagarna) och på deltagarnas utsatthet för allvarligt fysiskt partnervåld.

Motivational interviews for aggressive dating couples

Motivational interviews for aggressive dating couples är ett indikerat program som är riktat mot unga heterosexuella par i 18–25-årsåldern, där mannen har utövat lindrigt psykiskt eller fysiskt våld mot kvinnan. Programmet innehåller två sessioner som genomförs separat för mannen och kvinnan. Under första sessionen samlas information från mannen och kvinnan om bland annat deras erfarenheter av relationsvåld och eventuella alkoholproblem. I den andra sessionen genomförs ett motiverande samtal om riskfaktorer för våld i relationen, våldets konsekvenser och sätt att förändra beteendet. I slutet av denna andra session sker ett kortare gemensamt samtal där mannen och kvinnan tillsammans diskuterar sin relation.

En utvärdering av detta program ingår i de studerade systematiska översikterna, Woodin och O’Leary (2010). Utvärderingen har tagits med i forskningsöversikten av Fellmeth m.fl. (2013) och genomfördes i USA.

Utvärderingen visade en effekt av programmet på fysisk relationsvåldsutövning, men inte på psykisk relationsvåldsutövning. Ingen separat mätning gjordes av utsatthet för fysiskt respektive psykiskt relationsvåld.

Utvärderingen uppmätte också en effekt av programmet på deltagarnas självrapporterade problematiska alkoholkonsumtion. Programmet uppmättes också ha en effekt på deltagarnas tolerans för kvinnors psykiska våld (bland både manliga och kvinnliga deltagare) men inte på toleransen för mäns psykiska våld. Ingen effekt av programmet uppmättes när det gäller tolerans för mäns eller kvinnors fysiska våld, vilket forskarna menar delvis kan bero på att toleransen för särskilt mäns fysiska våld uppmättes vara låg redan före programmet.

Dating Matters

Dating Matters är ett universellt preventionsprogram mot ungas partnervåld som utvecklats av Centers för Disease Control (CDC) i USA. Programmet riktas mot 11–14-åringar, och utvecklades med särskilt fokus på unga i socialt utsatta stadsdelar (t.ex. Tharp 2012). Programmet innehåller olika komponenter som motsvarar flera olika nivåer i den socialekologiska preventionsmodellen (individ, relation och närmiljö), bland annat i form av

tre separata skolprogram som avlöser varandra (för unga i åldern 11–12, 12–13 och 13–14 år), varav det sista programmet är en anpassad version av Safe Dates-programmet. Skolprogrammen fokuserar på bland annat könsnormer, känsloreglering, kommunikationsfärdigheter, konflikthantering och på frågor relaterade till alkohol, tobak och narkotika. Skolprogrammen kompletteras också med komponenter som är riktade till föräldrar och till lokalsamhället.

Dating Matters har utvärderats i en stor och metodologiskt stark studie i USA, med fokus på programmets effekter på flera olika beteenden (Niolon m.fl. 2019, DeGue m.fl. 2021, Estefan m.fl. 2021)⁹². Utvärderingsstudien gjordes i ett större antal skolor i fyra olika delstater i USA, och den jämför skolor som har implementerat hela Dating Matters-programmet med skolor som bara implementerat Safe Dates till unga i 13–14-årsåldern.

Jämfört med skolorna som bara implementerat Safe Dates-programmet, uppmättes ungdomarna som gick i skolor som implementerat hela Dating Matters-programmet ha lägre nivåer av både våldsutövning och utsatthet i parrelationer samt lägre nivåer av negativa konfliktlösningsstrategier. Dating Matters uppmättes också ha effekt på flera riskbeteenden som är kopplade till relationsvåld, såsom utövning av och utsatthet för sexuella trakasserier, delaktighet i våld och andra typer av brott samt bruk av alkohol, tobak och narkotika.

⁹² Dessa studier är inte inkluderade i någon av de systematiska forskningsöversikter som Brå har analyserat, vilket framför allt beror på att de publicerades efter det att dessa systematiska forskningsöversikter avslutade sina litteratursökningar.

Bilaga 3 Beskrivning av de unga utsatta intervjupersonernas våldsutsatthet

I intervjustudien med unga som upplevt våld i en parrelation intervjuades totalt 14 personer, varav 13 tjejer och 1 kille. Samtliga hade upplevt våld i en heterosexuell relation. De var 17–25 år vid intervjutillfället, men för 10 av dem började våldsutsattheten när de var under 18 år. Totalt sett var de 12–23 år då de utsattes för våld i en parrelation. Knappt hälften hade under en period bott tillsammans med sin partner, varav några medan de var omyndiga.

Intervjuerna kan av flera anledningar inte anses ge en representativ bild av ungas generella våldsupplevelser i en parrelation. Majoriteten av dem som har valt att kontakta Brå har till exempel erfarenheter av grovt, ensidigt och kontrollerande våld, medan forskningen pekar på en stor bredd av våldserfarenheter hos unga. Det är också personer som har kommit så långt i sin process att de har kunnat definiera att de har varit våldsutsatta, och flera var vid tiden för intervjun engagerade i att få till stånd en förändring av problematiken. Samtliga hade upplevt våld i heterosexuella relationer. Intervjuerna kan dock ge en inblick i de våldsupplevelser som en del unga kan ha i sina relationer.

Intervjuerna har inte fokuserat på våldsutövarna, men genom berättelserna om våldet framträder en bild av stora olikheter. En del av våldsutövarna beskrivs som välfungerande i vardagen med skola eller jobb, en del som våldsamma även mot andra och med en kriminell livsstil, en del som våldsutövare i en hederskontext och några beskrivs må psykiskt dåligt med självska debeteenden. Flera av de intervjuade beskriver att de i efterhand misstänkt att den våldsutövande partnern möjligen hade en psykiatrisk diagnos, som t.ex. narcissistisk personlighetsstörning.

Överlag systematiskt och allvarligt våld

I intervjuerna med de unga utsatta berättar majoriteten om allvarligt och systematiskt våld från sin partner. Det finns i de berättelserna stora likheter med allvarligare former av våld i nära relation bland vuxna, på så sätt att alla element av kontroll och olika typer av våld finns med, liksom normaliseringen av våldet och det egna skuldbeläggandet.

Ja jag hade precis fyllt fjorton när vi blev tillsammans. Och det var väl ganska intensivt först, att vi pratade varje dag och sen bara avtog det helt. Och han blev,

typ, kall. Och då, sen så började de här kommentarerna att jag gjorde saker fel och att jag skulle [...] jamen typ att om jag pratade så lät jag dum, att folk tyckte att jag var dum. För hur jag pratade och hur jag såg ut och sånt. Och sen efter ett tag så gick det över i att han även började slå mig. (Molly)

Många av de intervjuade har blivit utsatta för såväl fysiskt som psykiskt och sexuellt våld, och en del även för ekonomiskt och materiellt våld. Filippa, Julia, Yasmine och Johanna ger exempel på situationer av psykiskt våld, kontrollerande beteenden och utpressning:

Ja, alltså, om det uppstod något bråk eller så ... så kunde han använda sig av en kommentar om att "bara så att du vet så har jag de här bilderna på dig, så passa dig" typ. (Yasmine)

Han ville att jag skulle stå med händerna över huvudet å kolla in i ... i väggen och bara stå där, men det är väl inte, inte så ... alltså att man slår nån, men alltså jag skulle stå och stå där tills han sa att det räcker. (Filippa)

Och han tyckte att jag var tjock, så skulle jag gå ner i vikt och då hade han liksom ett schema för hur mycket jag fick äta och vad jag fick äta och ... alla möjliga saker. (Filippa)

Det fysiska våldet som de intervjuade berättar om sträcker sig från att de till exempel blivit puttade, fasthållna eller fått örfilar, till att de blivit sparkade, slagna med tillhyggen och utsatta för strypning. Yasmine berättar även om materiellt våld som hon utsattes för:

Mm, örfilar främst, sparkar och slag. Han slog även liksom ner ... eller innan liksom han började med det fysiska våldet så ... han hade väldigt lätt att bli arg, så det var där också jag började bli liksom rädd för honom, för att han slog ned saker, liksom föremål och sådant, framför mig och sa en massa saker som var riktade mot mig, saker som jag hade gjort fel eller att jag inte ... ja, vad som helst. (Yasmine)

Sara, som bara var 12 år när hon träffade sin pojkvän, berättar:

Ja, och han slog mig, alltså, ibland. [...] Att han kunde ta tag i armarna och så, jag hade mycket blåmärken, armarna, att han tog tag så hårt. Och skakade och kunde putta iväg och ... så liksom ... kasta ned mig på marken. Så liksom. (Sara)

Även Alina och Filippa upplevde fysiskt våld:

Första gången jag fick en skada var ett år in i förhållandet när han kastade mig av sängen och då fick jag problem med handleden. Men det fixade sig av sig självt efter ett par veckor. Så det behövde jag inte söka vård för. Och sen var det dra i håret och puttingar. Det var också den här fysiska kontrollen att han stod i vägen.

Jag är rätt kort och han är lång och stor. Han ställde sig i vägen när jag skulle gå ut ur lägenheten. "Nej, du får inte." (Alina)

Och sen så gick det över till att han ville att jag skulle ... ja men ... han ville att jag skulle bli strypt medvetlös. Han ville prova det och se hur långt jag klarade av att bli strypt innan jag fick panik. [...] men jag ... jag klarade inte det och då så blev jag ... han ville prova slå mig. [...] Nu ville han prova slå mig med [ett tillhygge], att se hur hårt han kunde slå mig och ... ja liksom att det skulle dokumenteras med bilder över de blåmärken som jag fick. [...] Han hade [också] en grej att han skulle sticka mig med en kniv ... sådär lätt på huden så det såg ut som jag hade ... sticksår. (Filippa)

De intervjuade berättar också om det sexuella våldet som en del av vardagen, ofta i form av utpressnings- eller tjatsex.

Så det var väl mycket liksom att ja men när han är på så här dåligt humör ... och så vill han ligga med en, då vågade jag liksom inte riktigt säga nej eller säga "nej men fan jag har inte lust" liksom, för då var jag rädd att då kommer han bli ännu argare. (Olivia)

Fler än hälften av de intervjuade hade blivit utsatta för omfattande kontroll och några för nästintill total isolering från familj och vänner, studier eller arbete.

Ja han var väldigt kontrollerande med, ja dels vilka jag pratade med och vilka jag umgicks med, vad jag köpte för kläder, hur jag såg ut, hur jag fixade mitt hår och liksom, det var väldigt tydliga ramar med hur jag fick ... ja men hur jag fick vara. (Molly)

Och alla vänner som jag hade haft kontakt med så han bröt han ... alltså tidvis jag fick inte träffa dem heller. Så han klippte kontakten med dem också på två månader antingen genom att, att övertala mig att de var idioter och inte alls bra och behandlade mig illa. Eller så ringde han dem och pratade med dem på ett så taskigt sätt att de hade inte någon lust att ha kontakt med mig längre. (Filippa)

Och jag fick ju inte träffa vänner och familj men alla var ju skit enligt honom, alla var dåliga för mig, mina vänner kunde vara horor eller mina vänner kunde vara drogmissbrukare [...] och han sa ju liksom ... visade hela tiden "kolla hur dom inte bryr sig om dig", "kolla hur dåligt du mår och att ingen finns där för dig", "din familj är såhär och såhär". [...] Så på sätt och vis blir det till slut att jag i och med att jag blev så isolerad med tiden internaliserade hans bild av saker. (Jennifer)

Det finns också inslag både i våldet och i de ungas livsomständigheter som skiljer sig åt från vuxnas. Ett exempel är att flera inte bodde tillsammans med sin partner och i några fall bodde de båda till och med i olika städer. Trots

geografiskt avstånd berättar dock nästan alla om en stark digital kontroll som upprätthålls under alla tider på dygnet.

Att jag tänkte att han visste även ... han visste allt ... han hotade mig med att han kände folk här i min stad, som skulle hålla koll på mig, som vet var jag bor och vad jag gör, vilken skola jag gick i, och vilka vänner jag umgicks med då, och endast på skolan då, jag såg aldrig de där vännerna annars. (Yasmine)

Och så han tvingade ju mig att ta bort Instagram, Snapchat för att jag pratade med för många där [...] Han ville inte att jag skulle ha kontakt med omvärlden. (Jennifer)

Han gick igenom alla bilder, han gick igenom alla Snapchat-konversationer till flera år tillbaka, han gick igenom alla sms som jag skickat med min mamma. Alla vänskapsrelationer skulle han ha kontroll över. Men ja ... det var stenkoll på allt skulle han ha. (Filippa)

Jag vet flera gånger att hon hade tagit min telefon och kollat igenom den och så där. Nån gång frågade hon om hon fick kolla igenom, och några gånger hade hon bara tagit den. (Wille)

Han kunde ju skicka liksom flera hundra sms om dagen bara för att hela tiden ha koll på vad jag gjorde, och det behövde inte alltid handla om liksom "vad gör du?" utan bara allmänt prata, bara se till så att han hela tiden hade uppdatering om vad jag gjorde och att jag inte hade kontakt med nån annan. [...] Han kunde se på både snapkartan och den här "hitta min Iphone" exakt vart jag var överallt. (Filippa)

Några menar dock att våldet förmodligen skulle ha eskalerat och varit mer frekvent om de hade bott tillsammans. För några som efter ett tag flyttade ihop skedde just detta. Flera bodde hemma hos sina föräldrar men få föräldrar kände till våldet. Det framstår också som en skillnad mellan unga och vuxna att avslutandet av flera av intervjupersonernas förhållanden kan ha underlättats på grund av att ungdomstiden innebär mer naturliga byten av skolor, vistelseorter eller arbetsplatser för båda parter.

Allvarliga konsekvenser av våldet

Nästan samtliga intervjuade berättar om allvarliga konsekvenser av våldet. Hälften av intervjupersonerna hade vid ett eller flera tillfällen försökt att ta livet av sig, oftast under tiden som förhållandet varade. Några har i efterhand fått diagnosen posttraumatiskt stressyndrom och många har lidit av långvarig ångest och sömnsvårigheter. Nästan samtliga beskriver också en förlust av viktiga relationer i sina liv: bästa vänner eller familjemedlemmar som de mist när de kontrollerats av sin partner. Flera tar upp att nya relationer försvåras på grund av bristande tillit eller en skadad sexualitet. Några beskriver också praktiska konsekvenser som den våldsamma relationen medfört, till exempel

att de halkat efter i skolan och behövt komplettera studietiden i efterhand eller att de bara kan ha särskilda jobb som kan anpassas till sömnsvårigheter och sjukfrånvaro.

Men det har man ju märkt i dag att det har ju ... det sitter ju kvar. Det sitter ju kvar i liksom ryggmärgen och gör ju att även i dag [10 år senare] är det problematiskt för mig att ha sex. (Annie)

Det har verkligen varit *väldigt* destruktivt för framför allt också det här med min känsla av mitt värde, alltså att jag har känt mig så värdelös. (Isabell)

Jag har jättesvårt med relationer. Mina egna känslor fortfarande liksom ... både självskada och självmordstankar är ju en konsekvens av honom och det känns som att det liksom borrar in sig i min hjärna jättedjupt. Jag kan inte ta vilket jobb som helst, jag har blivit jätterädd för att köra bil, jag utvecklade ätproblematik efteråt när jag väl fick friheten att göra det liksom så och fick välja själv vad jag skulle äta, då kontrollerade jag det liksom på ett negativt sätt. (Johanna)

Jag är rätt tillbakadragen nu [...] paranoid, nojig. Vågar inte riktigt gå ut och hitta på saker, nu kan ju jag inte då på grund av covid men annars ifall han skulle ... någon han känner skulle se mig eller han skulle se mig. (Denise)

Då var det väl mest att jag inte sov för att jag tyckte att det var jobbigt att gå och sova men nu är det väl mest för att jag antingen drömmer mardrömmar eller stressdrömmar. Jag pressar tänder och jag tycker det är jobbigt att gå och lägga mig, så jag är hellre uppe så pass länge att jag är så trött att jag somnar på en gång och liksom inte ... inte drömmer en massa [...]. (Filippa)

Några lyfter vad de i efterhand har reflekterat över, att deras unga ålder inneburit särskilt svåra konsekvenser på grund av att de missade chansen att vara unga på riktigt, att skapa viktiga vänskapsrelationer och utveckla sin egen identitet.

Alltså grejen är att det, det är så sjukt konstigt att beskriva det ... men när man kommer ut ur en sån relation ... där man liksom, man har blivit övertalad om att ens familj inte älskar en, man kan inte lita på sina vänner, man har slutat med alla sina hobbies och intressen, och liksom hela ens liv cirkulerade runt den här killen. Och han bestämde allt ifrån vad jag hade på mig, till vad jag åt, till vilka jag fick prata med. Och sen ska man sluta med det, eller sen slutar man träffa den här människan. Det, det liksom ... ja men svårt att inte känna att "jaha vad ska jag göra med mitt liv nu", när alla aspekter av det jag hade att kalla mitt liv är borta. (Elin)

Våld i ungas parrelationer är ett allvarligt problem som drabbar många unga. I denna rapport beskrivs vad svensk och internationell forskning visar om våldets karaktär och omfattning, vilka riskfaktorer som ligger bakom våldet, vilka förebyggande och stödjande åtgärder som kan vidtas, och vilka kunskapsluckor som finns i Sverige. Professionella som arbetar med våld i nära relationer på strategisk nivå beskriver vilka utvecklingsområden och problem de ser på området, och unga personer som själva blivit utsatta för våld i en parrelation, berättar om vilka förebyggande och stödjande insatser de ser behov av. Slutligen ger Brå ett antal förslag på strategiska åtgärder som syftar till att förbättra samhällets förmåga att motverka våld i ungas parrelationer.

Rapporten vänder sig till regeringen, rättsväsendet och myndigheter med centrala ansvarsuppdrag inom våld i nära relationer, stödorganisationer inom ideell sektor samt kommuner och lokala brottsförebyggare.



Box 1386/Tegnérgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM
Tel +46 (0) 8 527 58 400, info@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1011